

blanda

PUBLICACIÓ DE L'ARXIU MUNICIPAL DE BLANES

NÚMERO 11
BLANES - ANY 2008

Verba volant, scripta manent

Nihil obstat: Ioachinnus Turriculae

Reflexions

“Els darrers anys, i en el marc de l'Estat espanyol, han estat moltes les entitats que han treballat a favor dels drets humans i les que han reivindicat el dret a la memòria històrica, el coneixement de la veritat sobre els desapareguts de la guerra civil i la postguerra, el dret a la restitució dels béns patrimonials i el dret a la restitució de la imatge i de la dignitat dels qui varen patir persecució. Tots aquests drets i altres reivindicacions legítimes dels ciutadans estan estretament vinculats amb l'accés i la desclassificació dels documents dels arxius públics. La Constitució espanyola empara el dret dels ciutadans a conèixer la informació pública dels arxius, però per contra el govern de l'Estat no ha fet res per a impulsar una legislació que faciliti la desclassificació dels documents ni ha pres cap mesura per a fomentar el dret dels ciutadans a consultar els arxius.”

BUTLLETÍ 17 de l'ASF volum 1, 1r trimestre 2008

Crèdits

Portada:
Home i nena asseguts a la platja de Blanes
c. 1910. Col·lecció Thomas. IEFC
Ref. ACM-3-751v

Edita: Ajuntament de Blanes - Arxiu Municipal de Blanes (AMBL)
Polítics responsables: Josep Trias i Joaquim Torrecillas
Coordinació i textos: AMBL (Antoni Reyes Valent, Aitor Roger Delgado)
Col·labora: Diputació de Girona
Maquetació i impressió: Indústria Gràfica Montserrat, SA
Dipòsit legal: Gi-1126-98
Assessorament lingüístic: Oficina de Català de Blanes
Imatge solapa: Es Canó (detall). Fons: Josep Alemany i Borràs (AMBL)
Disseny logotip Arxiu: Pepe Álvarez
Mapa de contraportada: Anna Palmada (Geògrafa)
Agraïm molt la col·laboració de: Ricard Ferrer, Jordi Roig,
Joaquim Robert i Rafael Bataller

Blanda es pot adquirir a les següents llibreries:

Bitlloch	Espigulé
Blanes II	Laia
Campany	La Plantera
Costa Brava	Llibresca
El Cel	RB3
Sant Jordi	

* Els articles signats són responsabilitat de les persones que els signen. Les opinions que s'hi expressen no reflecteixen necessàriament el punt de vista dels editors de la publicació.

PRESENTACIÓ

Presentació de l'alcalde de Blanes _____ 7

RECERQUES

01. Juli Baca i Vives. Vivències a la Casa del Poble durant el franquisme: l'Hostal del Duro _____	8
02. Pasqual Bernat. Antoni Palau i Verdera [1734-1793], un botànic blanenc de la Il·lustració _____	20
03. Josep Bota-Gibert. Ricard Ferrer, construir mites (segona part) _____	30
04. Josep Freixa i Campassol. Viatge a Galícia: a la recerca del blanenc Salvador Massó _____	52
Aitor Roger i Delgado. Notes sobre l'emigració blanenca a Galícia _____	61
05. Anna Gallart i Vilà. Records de la fàbrica de gasoses i sifons de «Can Gallart» _____	66
06. M. Àngela Sagrera i Perpiñà. Mossèn Pere Sagrera, capellà de Blanes _____	74
07. Jaume Busquets. L'emissió de paper moneda a Blanes durant la Guerra Civil _____	86
Dossier Ferran Agulló. 100 anys Costa Brava	
01. Aitor Roger i Delgado. Ferran Agulló, Blanes i el bateig de la Costa Brava _____	92
02. Pep Vila. Ferran Agulló, cronista i historiador de la cuina catalana _____	108

NOTÍCIES DE L'ARXIU

Donacions de l'any 2008 _____	114
Notícies _____	118
Breus _____	123

BIBLIOGRAFIA

Joan Adell Álvarez. Puzles. Per Mercè Rigo i Grimalt _____	128
Ramon Freixenet Estol. Passatgers al paradís. Per Joan Adell Álvarez _____	130
Victòria Cano García. Els amics dels dofins. Per Francesc Fàbrega _____	132
Emilio Vivar. La vida oculta. Per Karolina Kembamba _____	134
Mayte Campos. Mientras se vive. Per Ramon Freixenet Estol _____	136
Roser Atmetlla. Tot els ulls no són dones [Sobre «Els ulls tancats»]. Per Cristina Fernández Recasens _____	138
Publicacions blanenques _____	140

Amb la col·laboració de:

Josep Trias i Figueras

Ja ha passat un any des de la presentació de l'anterior número de *Blanda*. Un any després dels actes de celebració del desè número de la publicació de l'Arxiu Municipal, ens tornem a trobar amb una nova *Blanda*, però que segueix conservant l'esperit de recerca que l'ha caracteritzat, el disseny acurat dels darrers anys i com és habitual amb una generosa profusió d'imatges.

Aquest número onze ens ofereix una completa i diversa visió de la història blanenca, amb autors que repassen el passat des de l'època Moderna fins a l'època Contemporània més immediata. De ben segur que les recerques que ens presenten els responsables de la revista despertaran el nostre interès. Enguany podem gaudir amb els següents estudis: per ordre d'aparició, en el primer treball s'hi expliquen algunes vivències ocorregudes a la Casa del Poble durant el franquisme, quan s'hi va instal·lar una residència que era coneguda per tothom amb el nom de l'Hostal del Duro; després trobareu una gran aportació sobre la vida i l'obra d'Antoni Palau i Verdera, el botànic blanenc de la Il·lustració; també un exhaustiu treball sobre els darrers anys del pintor blanenc Ricard Ferrer; a continuació una crònica del viatge a Galícia cercant-hi presència blanenca; els records de l'emblemàtica fàbrica de gasoses i sifons de can Gallart; els efectes de la Guerra Civil pel que fa a l'emissió de paper moneda, però sobretot pel que fa a la repressió que va patir el mossèn blanenc Pere Sagrera. Per acabar, s'explora la presència a Blanes de Ferran Agulló i el bateig de la Costa Brava juntament amb una aproximació al vessant d'Agulló com a cronista i historiador de la cuina catalana.

A banda d'aquests estudis i aportacions, la revista *Blanda* també ens permet conèixer les donacions que ha rebut l'Arxiu Municipal al llarg del 2008, unes donacions que parlen de la sen-

sibilitat dels blanencs respecte del manteniment dels testimonis i les fonts de la nostra història blanenca. Paral·lelament la revista deixa constància escrita de les activitats desenvolupades per l'equip de treballadors de l'Arxiu en els darrers dotze mesos, així com les novetats editorials més recents publicades per blanencs.

Per tot això i per la meua doble condició d'alcalde i de polític responsable de la publicació, no vull acabar sense expressar la meua satisfacció pel nou volum. Cal felicitar-nos per poder comptar amb un equip de gent competent que pivota al voltant de l'Arxiu en forma de col·laboradors i d'autors i també perquè les donacions a l'equipament no deixen d'augmentar amb el que això significa de conscienciació respecte dels trets que ens identifiquen com a poble. Desitjo que la lectura del present volum us sigui del tot plaent i profitosa.

Josep Trias i Figueras
Alcalde de Blanes

01 Vivències a la Casa del Poble durant el franquisme: l'Hostal del Duro

per Juli Baca i Vives

De vacances a Blanes: Educación y Descanso

Entre els anys 1947 i 1975, la Casa del Poble de Blanes va ser popularment coneguda amb el nom de l'Hostal del Duro. Fou llavors quan l'edifici va ser utilitzat com a fonda o hostal, només per a homes que pertanyien a l'organització *Educación y Descanso*, que era una ramificació lúdica de la CNS (Central Nacional Sindicalista).

La creació de la CNS va ser una necessitat del règim militar imposat a l'Estat espanyol. L'objectiu era defensar-se de la pressió internacional que impulsaven les nacions democràtiques sorgides al final de la Segona Guerra Mundial per eradicar les dictadures en general, però especialment les d'extrema dreta instaurades a la península Ibèrica, després de la nefasta experiència dels règims polítics instal·lats entre els anys 1920 i 1940 a Alemanya i a Itàlia.

El règim franquista, a mig camí del nazisme i el feixisme, va ser rebutjat per l'organisme de les Nacions Unides i sotmès a l'aïllament econòmic i comercial. Les autoritats espanyoles, per demostrar la injustícia del bloqueig, van crear diferents entitats per afirmar la seva bondat democràtica i la falsedat de les acusacions que se li feien.

Per començar, van posar cognom al mot Democràcia, i li van donar la paternitat d'"Orgànica". També van substituir la definició d'"Obrer", que va passar a ser un "Productor". Com a conseqüència d'aquest nou sistema, el món laboral espanyol disposava d'un Sindicat de nova creació: la CNS. En un principi, aquest partia amb teòrics avantatges respecte dels clàssics sindicats obrers implantats a les nacions de l'Europa Occidental i a l'Amèrica del Nord, que vetllaven per millorar les condicions econòmiques, socials i laborals dels obrers.

Amb l'anomenat sindicat CNS es pretenia convèncer arreu del món que a l'Estat espanyol no hi havia conflictes entre els obrers i la patronal, perquè ambdues parts estaven incorporades dins del mateix sindicat. La realitat, però, era que a l'Estat espanyol els obrers no tenien cap possibilitat d'exterioritzar ni la mínima reivindicació, ja que automàticament eren acusats d'insolidaris amb el nou règim i despatxats de la feina, sense indemnització i molt difícilment readmesos en altres llocs de treball. Dit d'una altra manera, eren condemnats a la misèria absoluta.

Per una banda, els objectius del departament anomenat *Educación y Descanso* eren premiar els empleats i funcionaris addictes al règim i al mateix temps aconseguir atreure la massa obrera, perquè participés de grat en la filosofia del sindicat únic de l'organització CNS. L'esquer eren uns viatges extraordinàriament econòmics a llocs estratègicament escollits i acompanyats d'un guia de l'organització. Més endavant, també es van oferir vacances a uns preus molt reduïts, a fondes, pensions i residències creades arreu del territori de l'Estat espanyol.

Tant va ser l'èxit entre la classe obrera, de procedència poc identificada políticament, que en els últims anys de la dècada del 1950, per aconseguir places a les residències situades en paratges privilegiats com el de Blanes, feia falta la recomanació d'alguna persona introduïda en l'organització del sindicat únic o significada dins el règim franquista.

En Sebastià, un company d'escola i amic de tota la vida, treballava de mecànic i cap de grup dins l'empresa més important de Blanes. Un dels operaris de la colla de la qual en Sebastià era el responsable, s'havia introduït dins el sindicat CNS mitjançant la pràctica dels esports, com el futbol i el bàsquet. Des de feia mesos que de manera reiterada aquest operari li proposava a en Sebastià de demanar-li plaça per passar les

vacances en una residència de la xarxa sindical "Educación y Descanso", ell li proposava d'aconseguir-li unes places en una altra residència per a matrimonis que s'havia inaugurat recentment a la província de Tarragona.

Tan fàcil li ho va posar que en Sebastià hi va accedir i la va sol·licitar. Això sí, prèviament va haver d'afiliar-se al sindicat únic CNS, és a dir, va haver de treure's el carnet de *Educación y Descanso*. El resultat de les vacances fou extraordinàriament gratificant per a tots els matrimonis amb qui va coincidir a la zona residencial, però li estranyava l'excessiva amabilitat amb què eren tractats, tant ell com la seva muller. L'últim dia de l'estada el director de la residència va mantenir amb ells una llarga conversa. Fou llavors quan va descobrir la causa de tantes deferències, quan el directiu intentava esbrinar quin era el càrrec que desenvolupava dins el

partit o de quin personatge important era protegit.

La Casa del Poble i la Cooperativa "La Blandense" (1905-1939)

La Casa del Poble era una entitat popular, políticament republicana i d'esquerres moderada, fundada el 5 de maig de l'any 1905 i amb seu al carrer de la Muralla. Disposava d'un cafè a la planta baixa i d'una sala de ball amb escenari per a representacions teatrals al primer pis. Pels volts de 1925, la Junta de la societat va decidir ampliar els serveis de què gaudien els socis i el 22 de juny d'aquest any es va formalitzar l'escriptura de compravenda al matrimoni format per Dolors Vilaret i Massó i Joan Josep Vieta i Vilaret, del solar de la seva propietat, situat en el passat-

ge del carrer Hospital, amb façana al passeig de Dintre i al passeig de Mar, on es va construir el nou edifici de la Casa del Poble, amb una distribució adient i amb espais apropiats per a desenvolupar-hi les funcions previstes de cafeteria, cuina i sala de jocs a la planta baixa; magatzem i serveis al soterrani; la secretaria i la biblioteca a l'entresòl i en el primer pis, una gran sala que s'utilitzava tant de pati de butaques com de sala de ball, amb un ampli escenari per als actors o les orquestres. L'alçada del sostre d'aquesta sala arribava fins al segon pis. La resta de l'espai del segon pis va ser destinat a l'habitatge del conserge i la seva família.

El nou edifici es va inaugurar l'any 1927 i el local del carrer de la Muralla, que fins aquell moment havia acollit la comunitat de la Casa del Poble, va ser modificat interiorment i transformat en una botiga de queviures, roba, vestits i tota mena d'articles per a la llar, amb règim de cooperativa autònoma, per als socis de la Casa del Poble, que l'anomenaren Cooperativa "La Blandense".

Com el seu nom indica, era una botiga-magatzem on els socis de la Casa del Poble podien assolir tota mena d'articles a un preu més reduït que el de mercat. Una particularitat molt important era que els socis gaudien d'una assegurança que els donava cobertura en els casos d'atur a la feina, de baixa per malaltia o una ajuda econòmica de 25 pessetes quan la muller anava de part. En el balanç anual, una vegada cobertes totes les despeses dels salaris dels empleats, el manteniment de l'edifici, les contribucions, i quotes d'assegurança, el sobrant es repartia entre els socis en forma d'objectes per a la llar, de valor proporcional a l'import de les compres realitzades durant l'any anterior.

La "Comprativa", com era coneguda popularment, va estar oberta fins al dia anterior a la ocupació del poble de Blanes pels exèrcits enemics de la República, tot i que des del començament

Residents de l'Hostal del Duro d'excursió
Núm. Reg. 05432 (AMBL)

de la Guerra les provisions eren més minses cada dia que passava i des de mitjan del mes de gener de 1939 ja no hi quedava gairebé res. El dia 2 de febrer de 1939, al mateix temps que els soldats invasors s'apoderaven del poble, una multitud afamada va saquejar totalment el local, i es va endur el poc que hi quedava.

La Casa del Poble va romandre oberta fins al 22 de novembre de 1938. Aquest dia va tenir lloc un dels habituals bombardejos que va patir Blanes per part d'un hidroavió, amb base a l'illa de Mallorca, i que la gent del poble va batejar amb el nom de "Sabatetes". Aquest dia, en lloc de deixar caure la càrrega destructiva que portava sobre els objectius que tenia assenyalats, que habitualment eren la fàbrica d'adobs de cuir de can Tosas, els magatzems de can Gaiart i la fàbrica de filats cel·lulòsics artificials de la SAFA, en adonar-se que era atacat per trets de canó, va deixar caure els explosius que portava i va retornar ràpidament a la seva base. Un d'aquests projectils va caure al passeig de Mar, un altre a la Casa del Poble, un tercer sobre la casa de can Peris, al costat de la Casa del Poble, i un quart davant de la façana de la Fonda del Centre, més coneguda per can Ciset, que estava situada al carrer de la Muralla, davant del pas-

Grup d'homes allotjats a l'Hostal del Duro. Anys cinquanta. Núm. Reg. 06715. Fons Francesc Salt (AMBL)

El director Gabriel Martín acompanyat per unes treballadores, a les portes de l'Hostal del Duro. Núm. Reg. 05429 (AMBL)

seig de Dintre. Cap d'aquests projectils no va ocasionar víctimes mortals.

L'explosió més espectacular la va provocar la bomba que caigué sobre la banda de mar de l'habitatge de can Peris. La família es trobava dins la casa, però afortunadament es trobava al costat del passeig de Dintre, és a dir a l'altra banda de l'edifici.

El projectil que va caure a la Casa del Poble no va esclatar. Va entrar per una finestra del segon pis, a la banda del passeig de Mar, engrandint el forat de la finestra i va rebotar a la paret de l'edifici del passatge del carrer de l'Hospital, deixant-t'hi una gran esquerda. També va quedar esfondrada una part de la teulada de la banda del passeig de Mar i el passatge del carrer de l'Hospital, com a conseqüència del projectil que va esclatar a can Peris.

Aquest incident va ser la causa que l'edifici de la Casa del Poble deixés de funcionar. Les portes es van tancar i no es van tornar a obrir fins uns mesos després, quan la guerra ja s'havia acabat i aquest edifici i el de la Cooperativa van ésser confiscats per les autoritats locals imposades pel bàndol guanyador.

Des del començament de la guerra el 18 de juliol de 1936, les activitats de la Casa del Poble van acusar una davallada important, quasi van quedar limitades únicament al cafè. No podia ser d'altra manera. Gairebé totes les famílies del poble tenien una o més persones al front. Això creava un estat d'ansietat i tristesa que no deixava lloc per a festes. El cafè era un punt de trobada de les persones que se sentien identificades en més o menys grau amb el sistema republicà, per assabentar-se i comentar les notícies que es rebien de la guerra. A mesura que passaven els mesos, la manca de queviures i de tota mena de productes complementaris com el sabó, el calçat, la roba, la llenya i el carbó per condimentar les viandes i combatre el fred dels hiverns, es va produir l'aïllament de les persones dintre dels seus habitatges. Això va reduir i limitar les relacions personals amb els familiars més propers. Anar una estona a la Casa del Poble tenia com a motiu principal assabentar-se i comentar les notícies que es rebien del front gràcies a les persones que hi tenien algun familiar, així com dels rumors sobre l'allistament de lleves, cada vegada amb homes més joves i d'altres cada vegada de més edat.

Al mateix dia que els militars enemics entraven a Blanes, un grup d'exaltats franquistes van assaltar l'edifici de la Casa del Poble, es van endur el poc de valor que hi quedava i van destruir tot el que trobaven al seu davant, llençant-ho i apilant-ho al mig del passeig de Dintre i encenent una foguera. Els pocs veïns i vilatans que s'atreverien a apropar-se a les cantonades del carrer i passatges dels voltants pogueren observar com la valuosa quantitat de llibres de la biblioteca que hi havia a l'entresòl de l'edifici era llençada a les flames. A causa de la resistència que oposen els llibres a ser destruïts pel foc, se'n va poder salvar una petita part, gràcies a algunes persones que s'ho estaven mirant de lluny i que s'hi acostaren quan aquella bandada d'energúmens ja havia marxat. Aquests llibres van romandre amagats en cases particulars fins a la fi de la dictadura

franquista i la major part van ser retornats a la Casa del Poble.

El menjador de l'Auxilio Social i altres usos

Uns mesos després d'acabar-se la Guerra, l'edifici de la Casa del Poble va ser parcialment restaurat. Les obres les va realitzar un contractista de Lloret anomenat en Xaina, que disposava de paletes i fusters.

L'edifici va passar a mans de l'"Auxilio Social". El delegat a Blanes i màxim responsable era el senyor Leandre Casamor i Colomer. Es van condicionar alguns espais de la planta baixa i de l'entresòl com a despatxos per a organismes oficials de "La Falange" i la "Sección Femenina".

La planta baixa es va adaptar com a cuina i menjador de l'anomenat "Auxilio Social", que va funcionar des de començament de l'any 1940 i fins a final de 1944. El menjador de l'"Auxilio Social" donava un àpat al dia als infants de les famílies més necessitades i desfavorides a conseqüència de la Guerra.

Moltes noies joves d'aquell moment van col·laborar en el menjador de l'Auxili, fent feines de cambres, ajudant a la cuina o fent d'administratives. És el cas d'Anita Ribas, Quimeta Cosi-

alls, Montserrat Ferrer, Paquita Blanch, Aurora Carbó, Antònia Xirgo, Antònia Carreras o Quimeta Mañach, entre d'altres.

Durant el període de 1944, en què el menjador va deixar de funcionar, i fins a l'any 1946, l'edifici va començar a patir una lenta però progressiva degradació, fruit del seu abandonament. Només obria les portes per fer-hi alguna reunió de falangistes o de la "Sección Femenina", per assajar els joves amb la trompeta i els timbals quan s'acostava la data d'alguna processó religiosa o desfilada militar i per fer-hi alguna celebració relacionada amb gestes polítiques i militars del Règim.

Més endavant, l'edifici va ser utilitzat per obsequiar amb un esmorzar les persones de més edat dels 65 anys, en una festa que es feia de forma anual algun diumenge de primavera i que l'anomenaren "Homenaje a la Vejez". En aquesta festa, cada persona homenatjada anava acompanyada d'una noia fadrina, a més de les autoritats civils, eclesiàstiques i militars, locals i sovint també "regionals".

Residencia Luís Rodríguez Ballou

A mitjan de l'any 1946, les autoritats sindicals de l'Estat espanyol van decidir que la Casa del Poble s'utilitzés com a residència de la organització sindical *Educación y Descanso*. Per complir

Menjador de l'Hostal del Duro. Núm. Reg. 05427 (AMBL)

Dinar dels residents en ocasió d'una sortida (AMBL)

Homenatge a la Vellesa celebrat a la Casa del Poble. Col·lecció Turon Valls. Núm. Reg. 01811 (AMBL)

amb aquesta finalitat s'hi varen fer unes mínimes obres, les necessàries per transformar els espais interiors en dormitoris, dutxes, lavabos, menjador i cuina.

L'hostal va ser batejat oficialment amb el nom de "Residència Luís Rodríguez Ballou". La nova residència va ser inaugurada l'1 de juliol de 1947 i l'estiu del 1963 va ser l'últim any en què va ser utilitzada amb aquesta finalitat.

La Residència de Blanes tenia una capacitat aproximada de 90 persones. Els torns de vacances eren de 10 i de 15 dies. En teoria no es podia repetir, però hi va haver residents que aconseguiren tornar altres anys. Al resident li costava 7 pessetes al dia, quantitat que havia d'abonar per endavant, quan rebia la confirmació que tenia lloc. Malgrat que no era habitual, la residència donava menjar al migdia als sindicalistes transeünts per 20 pessetes.

La residència ingressava de l'organització Educació y Descanso 28 pessetes per cada resident a pensió completa i 40 pessetes per cada dinar que

servia a persones de pas. Amb aquestes quantitats l'administració de la residència havia de fer-se càrrec de totes les despeses que generava, inclosos els salaris del personal contractat, ocupar-se de la cuina, del servei de menjador, de la neteja diària de les habitacions, la compra dels queviures i del combustible per a la cuina o del material sanitari per la farmaciola. No hi estaven inclosos els salaris dels directius, ja que aquests eren funcionaris i rebien les mensualitats dels corresponents departaments del sindicat on procedien.

Els aliments que la cuina necessitava per confeccionar els àpats que donava als esmorzars, dinars i sopar es compraven a diferents botigues de Blanes. La fruita i la verdura la proveïen els pagesos de la Plaça del passeig de Dintre. Igualment, també eren de Blanes els comerços i tallers que ocasionalment subministraven estris domèstics o efectuaven petites reparacions de lampisteria, electricitat o fusteria.

En una memòria lliurada a l'acabament de temporada, amb data de 21 de setembre de 1960, s'hi

troben esmentats els proveïdors d'aquests queviures. Entre d'altres hi ha: Carnisseria, Giol; fleca, Sureda.; vi i begudes, Navinés; sucre, Gallart.; llet, F. Rondón; comestibles, Reixach, Borràs i Cooperativa UOSAFÀ; oli, Palomar; verdures, Tarrés; gelats, Marisa; fruita, Trull...

Quan a mitjan setembre finalitzava l'últim torn de residents, es feia un inventari de tot el que hi havia a l'edifici, amb presència del director de la Residència i del guarda de l'immoble, que era un funcionari de l'Ajuntament. Aquest inventari el signaven ambdós càrrecs en presència del delegat comarcal de sindicats, Joan Ribas Martí. Fins a l'any 1959 el guarda de l'edifici va ser el policia municipal Antoni Gibernau. Des de l'any 1960 i fins al 1963, ho fou el cap de la policia municipal de Blanes, n'Emílio Merino Ullan.

Els residents procedien d'arreu d'Espanya, però predominaven els madrilenys. Tret d'algun cas d'incivisme molt aïllat, en general, el conjunt dels residents varen ser persones educades i amb un comportament normal.

En els anys en què va funcionar la residència van ser diversos els hostatges que establiren relacions sentimentals amb noies de Blanes. Algunes d'aquestes parelles van arribar al matrimoni, com és el cas de les blanques Maria Torrentó Grimal, Maria Moreno Valcarcel, Carmen Esgleas Aromí o Mercè Giralt. Un dels directors de la Residència, el Sr. Gabriel Martín Prádanos, va conèixer, festejar i a l'any 1953 es va casar amb la blanenca Maria Gallart Vilà, de la fàbrica de gasoses i sifons de can Gallart. Un altre dels directors, el Sr. Mateo Pell, també es va casar amb una noia que va conèixer a Blanes. Es deia Carmen Fernández i era natural de Burgos.

Els directors de l'Hostal del Duro

El primer director de la residència de Blanes va ser Juan Barrero Corchero, un falangista funcionari

del sindicat CNS i de formació advocat. Va ser-ne el responsable els quatre primers anys, de 1947 a 1950. El va succeir el graduat social Gabriel Martín Prádanos, que anteriorment havia exercit de director suplent a les residències de Sant Feliu de Guíxols, Llançà i Canet de Mar. Martín va ser el director que més temps va romandre a la residència blanenca, des de 1951 fins a 1960.

Tant el senyor Barrero com el senyor Martín van ser nomenats responsables de la residència de Blanes per la central estatal de la delegació Educació i Descanso, amb seu a Madrid. El primer, per designació directa de les autoritats sindicals i el segon, per la puntuació obtinguda entre els empleats del sindicat vertical que voluntàriament s'havien inscrit i havien realitzat el curset convocat per ocupar les places de director de Re-

Lliurament de premis del concurs de pesca esportiva. Casa del Poble. 1972. Col·lecció Joaquim Robert Rabassa. Núm. Reg. 01571 (AMBL)

El director Gabriel Martín Prádanos.
Núm. Reg. 05423 (AMBL)

sidència. Aquests curssets tractaven sobre temes d'Administració, Relacions Públiques i Cuina, entre d'altres.

El senyor Juan Barrero Corchero, a més de la carrera d'advocat, també havia cursat Farmàcia i tenia tres carreres més. Disposava d'una gran cultura i era un excel·lent tertulià. Durant els anys que fou director de la residència de Blanes establí una estreta amistat amb l'Anastasi Guerrero, que regentava la Cooperativa de la SAFA i on el Sr. Barrero comprava part dels queviures per a la Residència. Malgrat que l'Anastasi Guerrero va morir l'any 1957, l'amistat entre el matrimoni Barrero i la família Guerrero Peris va continuar.

Gabriel Martín Prádanos va néixer al carrer Princesa de Barcelona, el 17 d'abril de 1920. El seu pare, fill d'una família benestant de Valladolid, havia emigrat a Barcelona amb la seva esposa en

busca de feina i va ser desheretat pels seus pares a conseqüència d'haver-se enamorat i casat amb una noia d'una categoria social més humil.

La infantesa d'en Gabriel va transcórrer entre el mercat de Santa Caterina i l'Església de Santa Maria del Mar, on va fer d'escolà. Quan va deixar els estudis primaris, va entrar de "botones" en un banc. L'any 1938 va ser reclutat per anar al front en l'última tanda de la lleva del biberó, però afortunadament no va entrar en combat i va sobreviure a la Guerra. Acabada la Guerra es va afiliar a la Falange amb la categoria de "Flecha". Això li va facilitar l'ingrés al sindicat únic CNS en la branca de "Construcción, vidrio y Cerámica" i al mateix temps seguí estudiant, fins que aconseguí el títol de graduat social. Això l'ajudà a promocionar-se professionalment.

El senyor Gabriel obtingué les millors notes en els curssets per optar a la plaça de director de les residències de *Educación y Descanso*, la qual cosa li permetia escollir el lloc de l'Estat espanyol on volia anar a desenvolupar aquesta tasca. Sabem que li van arribar a oferir la residència de la Universitat Laboral de Tarragona, però ell va preferir la Costa Brava, perquè en aquesta zona les residències només estaven obertes els tres mesos d'estiu i a Tarragona era oberta tot l'any. Això li hauria representat traslladar-hi la llar i la seva família, cosa que en aquell moment no li interessava entre altres coses perquè podia perdre la plaça de funcionari en el sindicat. En canvi, escollint Blanes, ho podia compaginar si cada estiu demanava una excedència de quatre mesos en el departament del Sindicat del Vidre de la província de Barcelona, que era on tenia concedida la plaça de funcionari. I també conservar l'habitatge de lloguer que tenia la seva mare en el Raval de Barcelona. Alguns estius, la seva mare, la senyora Melchora Prádanos, els va passar a Blanes en un habitacle que va llogar a la plaça de Theolongo Bacchio.

A l'acabament de la temporada de 1960 es van

descentralitzar les responsabilitats de les residències i la de Blanes va passar a dependre de la delegació de Educación y Descanso de la CNS de Girona. El Sr. Gabriel Martín deixà la direcció de la Residència i va seguir fent de funcionari en el Sindicat i al sector del Vidre de la província de Barcelona. Més endavant, el van nomenar director de Viajes del TEP (Turismo Español Popular) d'aquesta mateixa província.

Entre l'any 1961 i 1963 els directors de les residències de la província de Girona eren nomenats des d'aquesta capital catalana. Les persones que varen fer-se càrrec de la Residència de Blanes van ser el Sr. Mateo Pell l'any 1961, el Sr. Carlos Delacalle l'any 1962 i el Sr. Ginés Martínez Sagrera, l'any 1963.

L'oferta d'oci per als residents

El servei que la residència donava als hostatges era similar al de qualsevol pensió o fonda particular d'aquella època, però amb lleugers matisos, que els residents consideraven normals a causa del reduït preu de la pensió i també pels costums i l'ambient social d'on procedia la majoria.

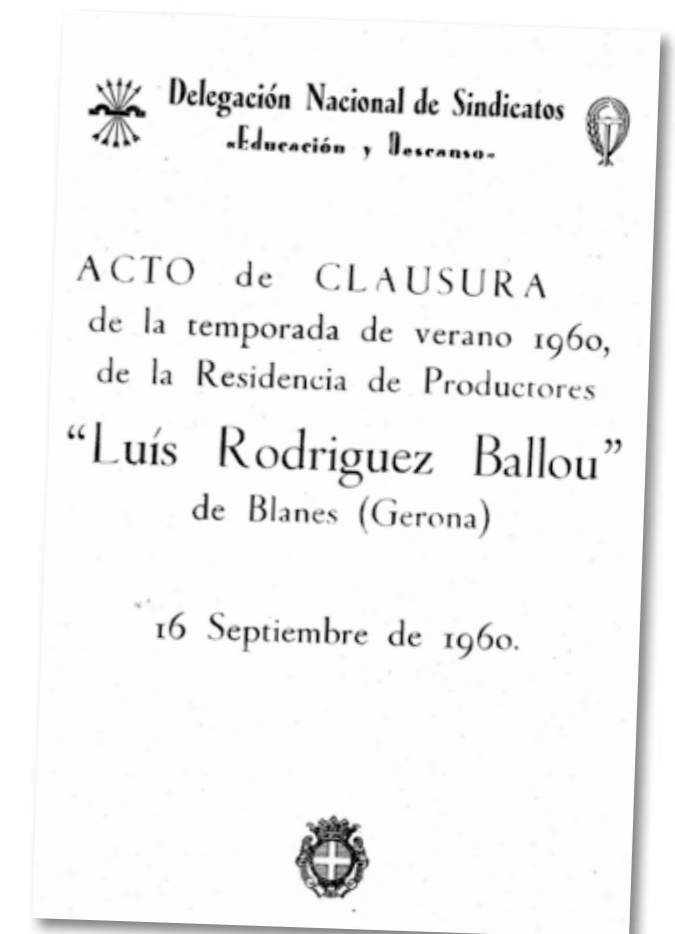
Els grups del primer i de l'últim torn participaven en els actes d'inauguració i de cloenda de la Residència. Aquesta cerimònia es feia cada any i consistia en un àpat més abundós o sofisticat que l'habitual, en el qual hi havia algunes autoritats locals i provincials, amb parlaments i aplaudiments entusiàstics.

Repartides entre els dies de l'estada de cada torn, tenien lloc unes conferències-col·loquis que anomenaven *Charlas Doctrinales y Religiosas*, a càrrec del director de la Residència i del *Asesor Eclesiàstico Sindical de la Parroquia*, que era el vicari de la Parròquia de Santa Maria de Blanes.

Per fer més agradable l'estada dels residents, la direcció de l'establiment organitzava per a cada

torn viatges amb autocar per conèixer diferents localitats de la província, com Girona, Banyoles, Figueres i Llançà. També es feien excursions amb vaixell turístic per visitar la costa entre Blanes i Palamós.

Per aquells hostatges que no volien o no podien moure's de la població, el Blanes dels anys 1947 fins al 1951, només els podia oferir, a més de la platja, les sessions de cinema dels dijous i dissabtes a la nit, i les dels diumenges i dies de festa. Aquells anys hi havia dos cinemes, el Fortuny, situat al passeig de Dintre, entre els carrers Bellaire i Fornaca, i el Fémica del carrer Ample, on actualment hi ha el Teatre Municipal. Ambdós cinemes oferien tres sessions contínues de dues pel·lícules i el documental NODO, que es repetien entre les tres de la tarda i la una de la matinada.

Acte d'afirmació patriòtica davant de l'Ajuntament. Primera meitat de la dècada dels quaranta. Núm. Reg. 06980. Fons Francesc Salt (AMBL)

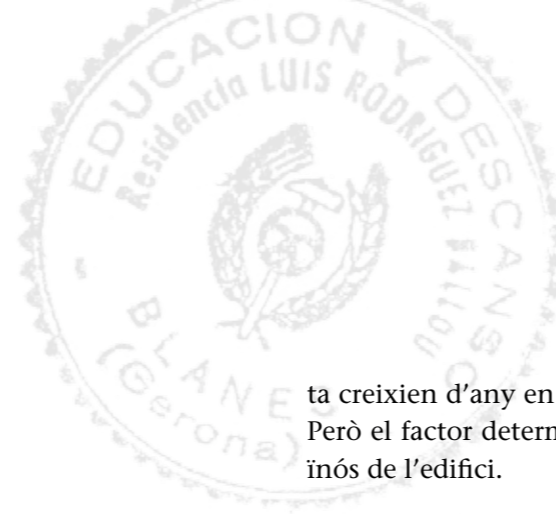
Els dies de festa també es podia anar ballar a les sessions de tarda i nit a la sala que hi havia en el pis de sobre del cafè dels Terrassans. En ocasió de festes assenyalades també hi havia una altra sala de ball en el primer pis del Casino. Més endavant, en els dies de festa dels estius dels anys 1950-1960, es va fer ball en una pista de patinatge situada al passeig de Mar, davant del Centre Catòlic.

Aproximadament el 1955, davant del carrer de la Muralla, damunt de la sorra de mar, hi van instal·lar un envelat amb un bar i una pista de ball que s'anomenava "La Gorgònia". Estava cada dia durant la temporada d'estiu. Per aquestes mateixes dates, l'Hotel Mediterráneo va cobrir amb una mena d'envelat els banys que tenia muntats a la platja de davant de l'establiment hotelier, posant-hi una barra de bar i una altra pista de ball. Els que econòmicament s'ho podien permetre i els agradava la "marxa", no tardaren a descobrir que a la veïna vila de Llo-

ret podien gaudir de tota mena d'espectacles i divertiments, tots els dies de la setmana i durant tot l'estiu.

La recuperació de la Casa del Poble

L'any 1963 va ser l'últim que l'edifici de la Casa del Poble va allotjar residents. L'evolució del turisme en general, especialment a la Costa Brava, va reduir espectacularment el nombre de persones que sol·licitessin passar les vacances en una residència sindical com la de Blanes, que havia quedat antiquada i amb poques comoditats en comparació amb els establiments particulars. També hi va influir l'augment del nivell econòmic de la població i la popularització del transport particular mitjançant els escúters i els cotxes utilitaris com el Seat 600 i el Renault 4. Per altra banda, les finances de la residència eren ruïnoses i les subvencions per mantenir-la ober-

ta creixien d'any en any de manera vertiginosa. Però el factor determinant va ser l'estat semiruïnós de l'edifici.

També és cert que l'emplaçament privilegiat, cèntric i en el melic de la vila de l'immoble va atreure moltes mirades cobdicioses i especulatives, que buscaven la complicitat de personatges instal·lats en els departaments governatius per fer-se amb l'edifici. L'episodi més difícil i complicat per a la supervivència de la Casa del Poble va tenir lloc a finals de l'any 1963, quan l'estament falangista va crear un entramat per comprar l'edifici al departament de *Educación y Descanso*. Consideraven que l'edifici era de la seva propietat i que una vegada realitzada la compravenda es podria enderrocar i a l'espai solar construir-hi un hotel o un bloc d'habitatges.

Afortunadament per a la supervivència de la Casa del Poble, des de feia pocs mesos, al capdavant de l'Ajuntament de Blanes hi havia per primera vegada des de la fi de la guerra una persona que no estava afiliada a Falange, el senyor Domènec Valls i Coll. Amb molta habilitat i diplomàcia va convèncer el governador civil de Girona i l'informà que no estava suficientment clar que els venedors fossin legalment els propietaris. Finalment, no es va portar a terme l'enderroc.

L'edifici de la Casa del Poble va continuar en mans de l'organització sindical de la CNS durant molts anys. Durant uns quants anys més s'hi van seguir fent les festes d'homenatge a la Vellesa, però temps després l'edifici quedà pràcticament abandonat.

La recuperació i devolució de la Casa del Poble als seus propietaris no va ser possible fins al 24 de febrer de 1979, però van haver de passar molts més anys fins que no es pogué restaurar i rehabilitar correctament l'edifici.

Juli Baca i Vives

Químic retirat i col·laborador de l'AMBL

Missa pels residents. Núm. Reg. 05422 (AMBL)

Homenatge als pescadors celebrat a la Casa del Poble. Dècada dels seixanta. Entre altres: Esteve Torres, Mn. Joan Quer i l'alcalde Domènec Valls. Col·lecció Joaquim Malvesí (AMBL)

02 Antoni Palau i Verdera [1734-1793], un botànic blanenc de la Il·lustració per Pasqual Bernat

L'AJUNTAMENT DE BLANES
LA FUNDACIÓ CARLES FAUST
EN HOMENAJE A
ANTONI PALAU VERDERA
NASCUT A BLANES L'ANY 1734
PRESTIGIOS BOTÀNIC
I PRIMER TRADUCTOR
DE LES OBRES DE LINNÉ.
BLANES, ABRIL 1991

La biografia d'Antoni Palau i Verdera és força desconeguda, malgrat aparèixer referenciada en nombrosos repertoris biobibliogràfics. De fet, les escasses dades biogràfiques que apareixen en aquests documents referencials no difereixen entre elles, són sempre les mateixes. En aquest article provarem d'afegir a aquestes dades unes de noves que hem recollit en diversos documents i que creiem que poden ajudar a proporcionar una visió, si no del tot completa, sí que més àmplia de la que ara en tenim. L'objectiu és oferir als lectors de *Blanda* i al públic blanenc en general el balanç científic i intel·lectual d'un dels fills de Blanes que, malgrat romandre molt de temps oblidat, es mereix, per les seves aportacions a la ciència i a la cultura en general, el seu just reconeixement.

Antoni Palau i Verdera va ser batejat el vint-i-tres de febrer de 1734 a la parròquia de Santa Maria de Blanes. El seu pare era Josep Palau, botiguer, i la seva mare Paula Verdera i Palau, tots dos també fills de Blanes. A part d'aquestes dades no hem trobat cap pista més sobre la seva trajectòria vital durant les tres primeres dècades de la seva vida. Hem d'esperar a 1766 per tenir-ne notícia: als 32 anys ingressava a la Reial Conferència Física de Barcelona.

Efectivament, és a partir de la sol·licitud d'ingrés en aquesta corporació científica que ell mateix ens informa que en aquella data exercia la professió d'apotecari a la vila de Tordera. És molt probable doncs, que el jove Palau es desplaçés a Barcelona per cursar els estudis d'apotecari. En aquell temps s'obtenia normalment el títol de mestre en arts als disset anys i després de practicar tres anys amb un mestre apotecari es podia passar l'examen del Protomedicat o el del Col·legi corresponent. El fet que el mateix Palau afirmés que havia estat deixeble de Josep Salvador (1690-1761), apotecari i botànic barceloní de gran renom (probablement va fer les pràctiques a la seva botiga) corroboraria la hipòtesi de la seva estada a Barcelona. El mestratge de Salva-

dor degué proveir Palau d'un primer bagatge de coneixements botànics que sens dubte va contribuir de forma decisiva en la seva formació científica. Pensem que Josep Salvador pertanyia a una família de botànics de llarga tradició, amb una reputació científica no només d'ampli reconeixement a la Península, sinó també en l'àmbit internacional. D'altra banda, a Barcelona també degué entrar en contacte amb els cercles científics de la ciutat, cosa que explica d'interès de Palau per ingressar a la *Reial Conferència de Física* tan bon punt va ser creada. Segons ell, demanava aquest ingrés perquè:

"(...) impelido al espíritu del adelantamiento en las Ciencias naturales, cuyo cultivo fue tiempo ha esmero de mi aplicación, objeto de mi conato, y parte de mi entendimiento, a pesar aun de las inclemencias del tiempo, de la escabrosidad de los montes que corria, y superioridad de los riesgos, y trabajos a que me expuse para nuevos hallazgos, y para sondear los senos de la Naturaleza en sus tres Reinos, vegetal, animal y mineral".

La *Reial Conferència de Física* va ser fundada l'any 1764 amb el nom de *Conferència Fisicomatemàtica Experimental*. Limitada inicialment a 16 membres, celebrava les primeres reunions a la rebotiga d'una farmàcia i més tard a unes golfes del carrer de la Boqueria, on va ser instal·lat un gabinet de màquines d'experimentació.

El desembre de 1765 es va reorganitzar amb el nom de *Reial Conferència Física*, amb uns nous estatuts pels quals va ser designat president el capità general de Catalunya, i va ampliar el seu abast al conreu de totes les ciències naturals i a l'avenç de les arts útils, amb nou seccions: àlgebra i geometria, estàtica i hidrostàtica, electricitat, magnetisme i òptica, pneumàtica i acústica, història natural, botànica, química i agricultura.

El 1770 va ser elevada a *Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts*. Atesa la manca d'universitat

◀ Placa commemorativa en record de Palau i Verdera al Jardí Botànic Marimurtra. Foto: Aitor Roger

L'autor a l'acte d'homenatge als botànics blanencs Antoni Palau i Francesc Bahí. Marimurtra, 2007. Foto Aitor Roger

i la prohibició de l'ensenyament superior a Barcelona degut a les conseqüències de la Guerra de Successió, va esdevenir el referent institucional bàsic de l'activitat científica del Principat. Inicialment va fer cursos de ciències físiques i naturals, però aviat el nivell de la institució es va elevar extraordinàriament i van començar les sessions dedicades a la presentació i discussió de novetats científiques i treballs d'investigació. Palau, que havia estat admès a la *Direcció de Botànica* el 22 de desembre de 1766, no va poder treballar activament en aquesta institució, ja que tenia el seu domicili primer a Tordera i després a Madrid. Amb tot, creiem que és remarcable la memòria que amb l'extens nom de *Disertación botánica médico económica sobre el sen Itálico o barcelonés. Pruebase como específicamente no es distinto del alexandrino u oriental. Explicanse sus virtudes en la medicina, su cultivo y la utilidad que de él resultaría al público* va llegir el 6 de maig de 1773 i que tractava sobre el senet, planta medi-

nal de la família de les lleguminoses amb virtuts laxants i purgants.

El senet és una planta pròpia del nord d'Àfrica que en l'època en què Palau llegia la seva memòria acadèmica també es conreava al Principat, sobretot en àrees del nord del Maresme. Els principals consumidors eren els apotecaris que atès el preu més baix de la varietat africana, tot i la seva importació, la preferien a la que es produïa al país. Palau, que coneixia perfectament aquest conreu, ja que Tordera era un dels principals llocs de producció, feia en el seu treball, probablement vetllant pels interessos dels seus veïns, una defensa a ultrança de la varietat autòctona davant la varietat estrangera. Utilitzant els seus coneixements botànics el nostre apotecari situava la qualitat de la varietat local com a superior a la de la importada. Assegurava que els principis terapèutics obtinguts de les plantes africanes eren molt menys actius que les del país. Qualificava el senet africà de "dolent" i "sospitos" i afegia que la droga que se n'obtenia era tan barata que "*su precio corresponde a su vileza*". Acabava invocant Fallopio que afirmava que les plantes autòctones han de ser preferides en l'ús perquè han estat criades en el "*mismo temperamento, ya por ser mas recientes y menos disipadas*".

Per tal de promoure el senet català calia que fos conegut arreu, sobretot entre metges cirurgians i apotecaris. En aquest sentit, les actuacions de Palau aconseguiren que a Madrid el *Real Protomedicat* enviés unes mostres al primer professor botànic del *Real Jardí*, Josep Quer (1695-1764). Aquest féu un informe tan positiu del senet català que el Protomedicat va ordenar que amb el nom de senet itàlic o barceloní fos inclòs en la *Pharmacopea Matritensis* que llavors s'estava imprimint, cosa que donà lloc al fet que el dit senet fos admès a la Cort i gaudís conseqüentment del reconeixement oficial com a agent terapèutic qualificat. Però amb aquest reconeixement no n'hi havia prou. Calia una actuació decidida de les autoritats per arraconar el senet estranger i

promocionar l'autòcton. Palau reclamava un proteccionisme econòmic que afavorís el consum del senet català, amb tot el benefici que això representaria no només per a la qualitat de la farmacopea espanyola, sinó també pel benefici econòmic i social, traduït en un increment de les rendes dels pagesos i una més gran ocupació laboral, sobretot la de les dones "*que solas son las que con tanta paciencia sufren el molesto trabajo, que en la colección de las hojas y abrir los hollejos se necesita*".

Palau doncs, aprofitava la tribuna que li brindava l'Acadèmia de ciències barcelonina per defensar el conreu local del senet amb arguments científics. Una defensa que anava més enllà d'una simple apologia terapèutica i que creiem que també tenia molt a veure amb els interessos econòmics del mateix autor i dels seus veïns que veïen en la promoció del senet autòcton un possible increment del seu benestar.

En aquell mateix any 1773 Antoni Palau guanyava per oposició la plaça de segon catedràtic del *Real Jardín Botánico de Madrid* que havia quedat vacant el 1771 amb la mort de Miquel Barnades i Mainader (1708-1771). D'aquesta manera Palau accedia al grup dirigent de la botànica hispànica. Un accés del qual no coneixem els detalls en no trobar la documentació que ens en desvetlli l'entrellat. Sembla estrany que un simple apotecari de poble com era Palau pogués arribar, sense passar per cap càrrec institucional previ, a una de les màximes responsabilitats científiques de l'Estat com era la de professor del jardí botànic de la mateixa capital. Ens falten documents que testimoniiïn les relacions de Palau amb els cercles científics i cortesans madrilenys per entendre aquesta irrupció al més alt nivell científic del país. En aquell temps les oposicions d'aquesta mena no es guanyaven així com així, sense cap aval. Calien unes connexions, unes coneixences prèvies per tal de fressar el camí. Sabem, arran de la memòria del senet, que Palau es relacionava amb Josep Quer, primer professor

del *Jardí*, i amb molta probabilitat també amb el mateix Barnades. Potser també va tenir relació amb Joan Minuart (1693-1768), professor també del *Jardí*, fill de Sant Celoni, localitat propera a Blanes i a Tordera. En tot cas, tampoc no hem de menystenir els mèrits científics de Palau, deïxible de Josep Salvador i amb una sòlida formació botànica com demostraria en el desenvolupament de la seva actuació al capdavant de la càtedra que ostentà.

El *Real Jardí Botánico de Madrid* es va fundar el 1755, en un lloc anomenat Soto de Migas Calientes, prop de l'actual palau de la Moncloa. La creació d'aquest centre responia al desig borbònic de crear establiments científics i tècnics a Espanya des d'on impulsar la botànica i promoure'n l'ensenyament, de la mateixa manera que ocorria en la resta de països europeus. L'arribada de Palau al *Jardí* es va produir en un moment d'embranchada. Un any abans Casimiro Gómez Ortega (1740-1818) havia guanyat la plaça de primer professor i les autoritats havien decidit traslladar el *Jardí* a la zona d'El Prado per dotarlo de totes les infraestructures que l'equiparessin a organismes similars de les principals capitals

Antoni Palau i Verdera segons un medalló de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Col·lecció Pasqual Bernat.

europes. El tàndem Palau-Gómez Ortega, encara que grinyolés, com veurem més endavant, en alguns dels aspectes de les seves relacions personals i científiques, va saber estar a l'altura de les circumstàncies i van aconseguir que sota el seu mestratge la botànica espanyola assolís un dels moments més brillants de la seva història.

El reglament del Jardí obligava a impartir quatre cursos: dos generals de botànica i uns altres dos de plantes oficinals; aconsellava la realització d'herbaris pels alumnes i preveia una estratègia de relacions internacionals i d'ajuda al coneixement de la flora espanyola. La direcció de les corresponals internacionals s'atribuïa al primer catedràtic i la de les peninsulars, al segon i s'imposava a tots dos l'obligació d'herboritzar de "tant en tant".

L'alumnat era constituït bàsicament per metges, cirurgians i apotecaris, encara que també assistien a les classes, sobretot les de caràcter pràctic "curiosos de todas clases y distinción". S'impartien classes quatre vegades a la setmana, durant els mesos d'abril i maig de 5 a 7 del matí i de 6 a 8 durant juny i juliol. El programa del curs consistia en un discurs inaugural, on s'explicava què era la botànica, la història natural i la seva utilitat. A continuació es donaven nocions sobre les parts de les plantes, els mètodes botànics i en especial el de Linné; es definien les classes, ordres, gèneres, espècies i varietats, la fructificació i després les plantes compreses en les 24 classes linneanes. Al final es dictava una instrucció sobre el mètode per recollir, assecar i disposar les plantes a l'herbari.

Els exàmens eren públics i s'assemblaven més aviat a un certamen literari que no pas a un acte acadèmic. Els alumnes, triats pels professors, dissertaven sobre diverses matèries botàniques o de política científica relacionada amb la seva ciència. Altres alumnes avantatjats presentaven objeccions als discursos dels seus companys, tots sota la direcció de qui havia estat el seu profes-

sor i en presència de les autoritats locals o estatals més excel·lents i d'un públic heterogeni, desocupat i amb ànsies d'entretenir-se. Els salons eren decorats acuradament per a l'ocasió i els descansos eren amenitzats per petites orquestres que interpretaven música del moment.

Va ser, doncs, en aquest marc que Palau va exercir la seva docència. Una tasca complementada amb una intensa labor científica al capdavant de les corresponals que eren escampades arreu del territori espanyol i que consistien en l'intercanvi d'informació botànica de tota mena entre corresponal i professor. L'objectiu d'aquesta xarxa de corresponals era aprofundir en el coneixement de la flora peninsular.

Les corresponals es van començar a nomenar a partir de 1783, data d'aprovació del reglament del *Reial Jardí Botànic de Madrid*, d'acord amb els mèrits presentats pels candidats o a partir d'informació de persones amb un coneixement botànic contrastat. Van recaure fonamentalment en apotecaris, metges, cirurgians i religiosos. Ser corresponal del *Jardí* es considerava un mèrit preferent per a les comissions reials i del *Pro-*

Bust idealitzat de Casimiro Gómez Ortega.

tomedicat. Amb això es potenciava l'interès en exercir aquesta tasca, alhora que s'obria una via de possible manipulació, en unir-se íntimament l'activitat científica i el prestigi social. Aquestes prerrogatives van motivar que les places de corresponals fossin altament cobejades, cosa que provocà que en el seu atorgament hi intervinguessin fins i tot persones de la família reial.

Palau va desenvolupar la seva tasca al capdavant de les corresponals amb gran diligència. Va mantenir una sostinguda i abundosa correspondència amb tots els corresponals, cosa que va aportar moltes dades que servien per a la confecció de treballs florístics posteriors. En alguns casos els corresponals enviaven exemplars de plantes que desconeixien i que Palau determinava enviant al remitent les indicacions bibliogràfiques necessàries per al seu coneixement. Aquesta mena de magisteri a distància testimonia d'alguna manera la capacitat de comunicació científica del nostre personatge.

Antoni Palau va tenir com a corresponals oficials a Catalunya dos vells coneguts: el metge Pau Balmas i l'apotecari Antoni Sala. Tots dos figuraven entre els fundadors el 1764 de la *Conferència Fisicomatemàtica Experimental* i el primer figurà també entre els membres de l'*Acadèmia Médico-Pràctica* de Barcelona i va ser també director de botànica i catedràtic de botànica i d'història natural a la primera d'aquestes institucions. Sembla, però, que el nomenament de Balmas tingué un caràcter més aviat honorífic i que el veritable corresponal a Barcelona de Palau va ser, de 1783 a 1793, Antoni Sala. A més d'aquests dos corresponals, Palau també va mantenir una fluïda correspondència amb l'herbolari Josep Peix, botànic pràctic sense titulació acadèmica però amb un gran coneixement del món vegetal i que mantingué Palau puntualment informat de l'activitat científica de la capital catalana.

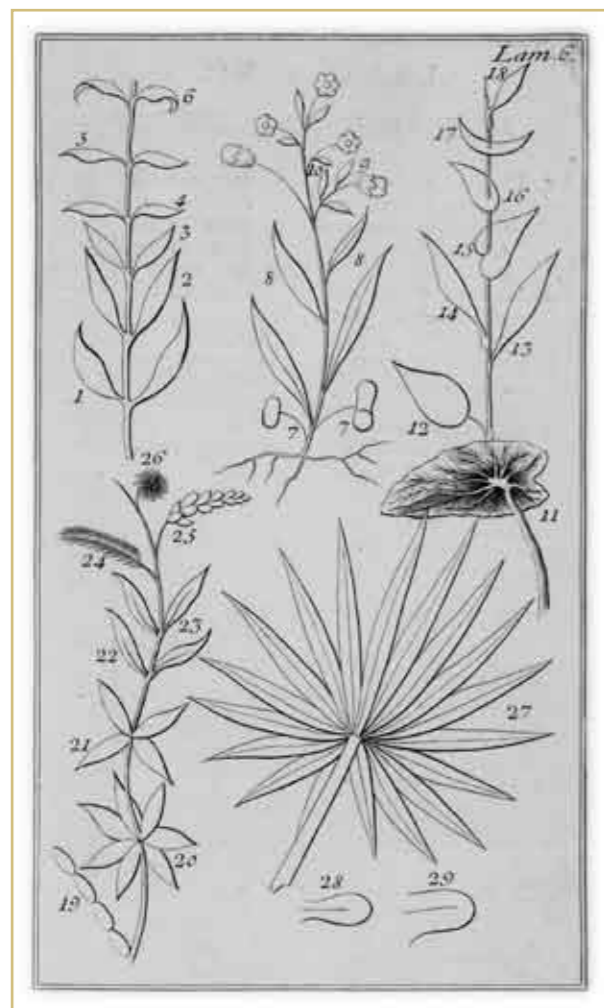
Segons el reglament del *Jardí Botànic de Madrid*, els catedràtics havien d'ensenyar com a mètode

de classificació de les plantes el que havia ideat el botànic suec Carl von Linné (1707-1778). Aquest mètode, també anomenat sistema sexual, dividia les plantes en vint-i-quatre classes segons el nombre d'estams, i després subdividia cadascuna d'aquestes classes en ordres, segons el tipus de pistil. A més, amb la finalitat de facilitar la memorització i la designació pràctica de les plantes, Linné va introduir els binomis, que encara utilitzem i en els que cada espècie s'identifica per un nom genèric i per un adjectiu o substantiu específic. Es tractava d'un mètode artificial, però que gràcies a la seva simplicitat i a la seva gran facilitat didàctica va contribuir, en un temps en el que aflueixen noves col·leccions de tot arreu, a clarificar el panorama sistemàtic dels vegetals i a facilitar la tasca científica i docent dels botànics.

El 1773 Linné ja havia publicat gairebé la totalitat de la seva obra. Dels seus textos fonamentals només el *Systema Vegetabilium* (1774) és posterior a l'accés al professorat de Gómez Ortega i de Palau. Des de feia temps el sistema linneà era l'habitual a la majoria dels països europeus i només a França s'hi mostraven grans reticències. Calia, doncs, posar la botànica hispànica a nivell internacional. Es va decidir dotar el Jardí dels textos necessaris per tal d'introduir en la docència aquest nou sistema de classificació i nomenclatura vegetal. Una empresa que va consistir en la traducció al castellà de les obres bàsiques del botànic suec. Palau, amb una convicció linneana més arrelada que no pas la que mostrava el seu company Gómez Ortega, va ser l'encarregat de dur a terme les traduccions. En aquest sentit, l'any 1778 va aparèixer l'*Explicación de la Filosofía y Fundamentos botánicos de Linneo* i de 1784 a 1788 els vuit volums de la *Parte práctica de botánica del caballero Carlos Linneo*, traducció castellana del *Species plantarum* de l'autor suec, a la qual va afegir nombroses localitats i noms vulgars de plantes espanyoles d'acord amb documentació pròpia del mateix Palau i amb la ja publicada per altres botànics espanyols. D'aquesta manera Pa-

lau es guanyava el títol de principal introductor del mètode linneà a Espanya. Malgrat que aquestes traduccions de Palau van gaudir d'una gran acceptació, no es van deslliurar d'algunes crítiques. Destaquem la que va fer Antoni Cavanilles (1745-1804), botànic valencià de renom molt crític amb els postulats linneans, que en una carta al científic José Viera Clavijo (1731-1813) datada el 1790 jutjava amb duresa, però també amb una certa indulgència, la figura i l'obra de Palau:

“Me pregunta Vm. de la botánica de este país. Poco menos que nada. Si Vm. exceptúa Palau, que está casi decrépito e inútil ya para trabajar, todos los demás son poco menos que aprendices. La traduc-

Il·lustració del llibre «Parte práctica de botánica del caballero Carlos Linneo», traduïda per Palau Verdera.

ción de éste ni se conoce fuera de España, ni se pierde mucho en que no lo esté. Siempre pensé que era obra inútil: costó mucho al Estado, y a él la salud. A la verdad, ¿qué podía hacer un hombre sin libros ni plantas exóticas, para verificar las proposiciones muchas veces erradas de Lineo? Copiar y azinar términos. Es lástima que este hombre laborioso e inteligente no haya tenido ocasión de tratar con los grandes botánicos, observar sus herbarios y examinar los jardines. Sin duda hubiera sido uno de los grandes del siglo”.

Com ja hem apuntat més amunt, la relació, tan personal com científica, entre Antoni Palau i el seu company Casimiro Gómez Ortega no va ser tan cordial com aparentava. Si bé públicament els grinyols de la discordança mai no van superar els nivells acceptables d'una discrepància educada, sí que, portes endins, l'antagonisme entre els dos catedràtics va existir des del principi de la seva relació. Ja abans que Palau esdevingués catedràtic del Jardí Gómez Ortega va tenir l'oportunitat de fer una crítica a la seva manera de procedir. El 1772, ja com a primer catedràtic del Jardí, Gómez Ortega va actuar com a censor de la memòria d'ingrés que Palau presentà a la Real Academia Médica Matritense fent-ne una crítica que, si bé reconeixia plenament la seva idoneïtat científica, la desvirtuava en els aspectes formals perquè segons ell:

“(…) noto que el estilo de la primera parte en que trata de la utilidad de la Botánica, es afectado, declamatorio, y para decirlo en una palabra, provincial al esto es sembrado de rasgos de mal gusto y distante de aquella sencilla y delicada elegancia que es efecto de la cultura de los cortesanos”.

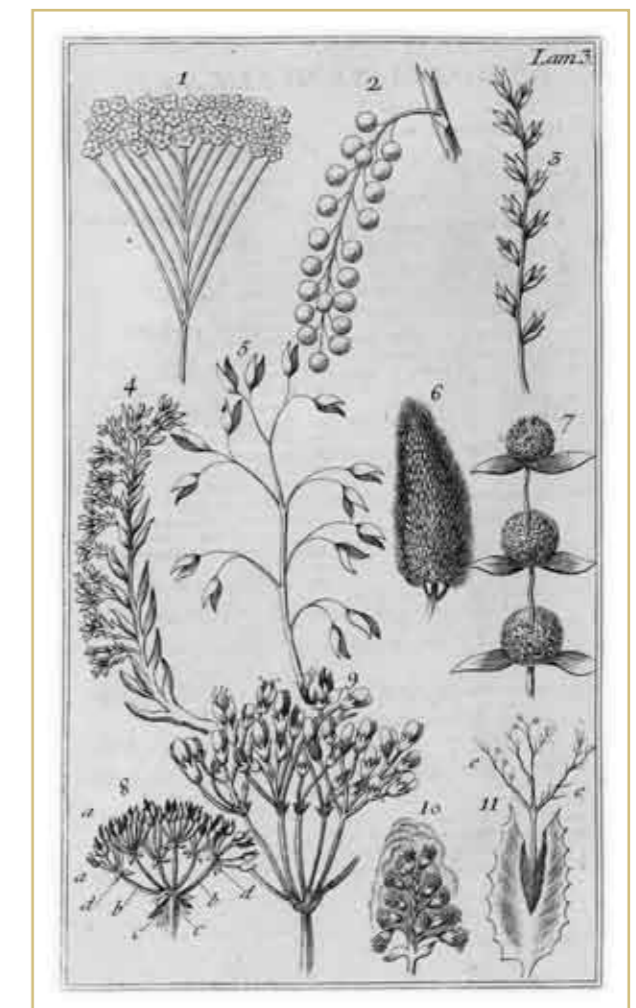
El cortesà Gómez Ortega marcava distàncies amb Antoni Palau, apotecari de poble, probablement amb una formació científica sòlida, però amb unes maneres de fer “provincials”, poc elegants, que l'allunyaven de l'etiqueta que el primer catedràtic del Jardí representava. Un distanciament que també tenia la seva expres-

sió formal en la mateixa reglamentació del Jardí en especificar-ne clarament la jerarquia de càrrecs i funcions. En aquest sentit, Gómez Ortega mai no va deixar que Palau se sortís de les seves atribucions estatutàries, en va acaparar totes aquelles que l'honoraven i li proporcionaven el control no només del Jardí, sinó també de tota l'activitat científica que aquesta institució pogués generar. Una mostra d'aquest zel corporatiu del primer catedràtic el trobem amb el veto que va exercir en la correspondència de Palau amb altres botànics que no fossin els que estrictament li pertocaven tenint en compte el reglament.

El cas de la correspondència truncada entre Palau i el botànic i clergue occità Pèire Andrieu Pourret (1754-1818) és l'exemple més nítid d'aquesta actuació. Pourret, interessat en el coneixement de la flora hispànica, va voler entrar en contacte amb els botànics espanyols. Escrigué a Gómez Ortega, màxima autoritat botànica del país, i hi va establir una correspondència que per la seva irregularitat i dilació en el temps sembla que no va satisfer al clergue occità. Pourret va ser informat que aquesta precarietat comunicativa era deguda al fet que el primer catedràtic estava malalt, però segons ens informa l'historiador Javier Puerto Sarmiento, Gómez Ortega sovint mantenia una actitud indolent i mandrosa davant les seves responsabilitats professionals, cosa que també podria explicar en part aquesta falta d'atenció. Sigui com sigui, el fet és que Pourret es va cansar d'esperar i pensà acudir a altres botànics. Antoni Palau va ser un dels triats. Pourret va escriure a Palau per primera vegada el 1780. S'interessava per la salut del primer catedràtic i li sol·licitava que mantingués la relació epistolar mentre Gómez Ortega recuperava la salut. Palau va acceptar agraïdíssim, si bé va notificar al clergue la recuperació del primer catedràtic de la seva malaltia. Segurament coneixent-lo com el coneixia, no volia ofendre'l atraient-se la seva correspondència. Gómez Ortega no podia acceptar la correspondència entre un estranger i algú

que hipotèticament pogués discutir el seu poder. Assabentat de la ingerència de Palau degué deixar molt clar a Pourret amb quin botànic espanyol s'havia de relacionar, ja que el botànic occità en carta del 14 de març de 1781, afirmava:

“(…) en cuanto al Señor Palau, mi intención interesándole en un aumento de mis fondos botánicos no fue la de disminuir la correspondencia que existía entre nosotros dos. Había imaginado, al contrario, darle un nuevo grado de solidez porque creía que hacían causa común, pero en el presente que sé lo contrario, os prometo señor que no le escribiré más pues considero mucho el aprecio de vuestra amistad y la ventaja de ser vuestro corresponsal”.

Il·lustració del llibre «Parte práctica de botánica del caballero Carlos Linneo», traduïda per Palau Verdera.

Les tibantors entre Palau i Gómez Ortega, que van esdevenir fins i tot públiques, van tenir la seva màxima expressió amb motiu de la publicació el 1785 del *Curso Elemental de Botánica Teórico-práctica*. Aquesta obra, signada per tots dos catedràtics, havia d'esdevenir el llibre de text de les classes del Jardí. Palau, però, discrepava profundament dels seus continguts. Si apareixia el seu nom juntament amb el de Gómez Ortega com a autor era perquè el reglament exigia que el llibre de text del Jardí havia de ser redactat pels dos catedràtics. De fet, però, l'obra havia sorgit únicament de la ploma del primer catedràtic, sense l'acord del seu company. Palau, en una carta dirigida a Cavanilles l'any següent, explicava que havia estat idea de l'Intendent del Real Jardín Botánico, Josef Pérez Caballero, la redacció d'un curs conjunt, ja que considerava que l'*Explicación de la Filosofía i Fundamentos Botánicos* de Linné publicada per ell el 1778 era insuficient per a omplir els cursos de la institució i en vista dels criteris dispars dels dos catedràtics del Jardí.

A la mateixa carta Palau donava la seva versió del que havia succeït:

“Con el justo motivo de hallarme sumamente ocupado en la parte práctica de Linneo y de dar las lecciones públicas, se encargó mi Compañero de escribir el Curso, debiéndome manifestar los borradores para exponer mi parecer, como en efecto se executó. Después de varias conferencias y contraposiciones que pudieron convenirse, quedó también a cargo de mi Compañero correr con la impresión; y al punto que estaba para salir la Obra al público, sin haberme comunicado más que las pruebas de los últimos pliegos, pude sospechar con bastante fundamento que se había alterado mucha parte de lo que teníamos acordado. Acudí con memorial en forma al Sr. Intendente, pidiendo se suspendiese la publicación de la Obra, hasta tanto que fuese corregida, sin que por esto dexasen de empezarse las lecciones de Botánica el día que estaba señalado en los carteles, que ya se habían publicado. No condescendió el Sr. Intendente

á mi súplica, y se publicó un Curso elemental de Botánica teórico y practico para la enseñanza del Real Jardín Botánico de Madrid; sin que yo mereciese que el Compañero me comunicase ese título que tiene la Obra, debiendo estar allí mi nombre como está.

Lo peor es que ese Curso no es teórico ni práctico, como se manifiesta por las mismas razones de su prólogo y de su preliminar. Contiene muchas equivocaciones y desvíos de los verdaderos principios del Arte. Sus definiciones son redundantes y la disposición muy confusa. Estudian los discípulos una cosa y yo me hallo precisado á explicarles otra en la cátedra”.

Palau comentava també que havia presentat a l'Intendent 67 objeccions a l'obra que ell mateix firmava i esperava la contestació de Gómez Ortega a les seves reflexions sobre aquest *Curs*, que Palau considerava “un deshonor de la España”, ple de confusions i apartat en molts aspectes de l'obra de Linné. El setembre del mateix any comunicava a Cavanilles que Floridablanca, cap del govern, anava a permetre la inclusió d'una nota al tercer tom de la *Parte pràctica* per defensar el seu honor i apartar-se públicament dels errors comesos per Ortega en el *Curs elemental de Botànica*:

“(…) en el Curso elemental de Botánica impreso en Madrid en este año de 1785 se hallan varios términos, definiciones, y disposición que en mi dictamen no convienen con las doctrinas de Linneo que por juzgarlas fundadas en raciocinios y demostraciones convincentes he adoptado así en esta parte práctica, como en la teórica o explicación de la Filosofía Botánica del mismo Autor que di á luz el año de 1778, he creído no deberme conformar con los enunciados términos, definiciones y disposición, lo que advierto para noticia e inteligencia de los lectores, dexando á cada uno libre su opinion ó modo de pensa”.

Gómez Ortega va donar també la seva versió a Cavanilles sobre el polèmic *Curs de Botànica*, comentant que per preferir la pau amb el segon catedràtic havia transigit amb la inclusió de la nota explicativa a l'obra de Palau, qui segons la seva

opinió havia reaccionat així perquè no estava d'acord amb la formació d'un curs de botànica havent-hi ja publicada la seva *Philosophia Botanica*. Ortega criticava a més aquesta actitud després que ell havia donat l'oportunitat al seu company de compartir l'escassa glòria de la publicació del *Curs*, en el qual Palau només havia participat revisant-la “de mala gana”. El primer professor aprofitava per retreure a Cavanilles els elogis a Palau a la *Parte Práctica*, ja que aquestes lloances i les d'altres autors havien fet creure's a Antoni Palau el “dictador de la botànica a Espanya” davant ell que era un home de carrera, criat des de la infantesa en els jardins botànics estrangers. Comptat i debatut, la qüestió és que el nom de Palau no va tornar a aparèixer en la segona edició del *Curs* de 1795, ni en l'edició mexicana de 1788, ni en la traducció italiana de 1788.

A tall de conclusió, podem afirmar que Palau, si bé, com deia Cavanilles, no va arribar a ser un dels grans botànics del segle, sí que va ser un dels màxims exponents de la botànica espanyola del seu temps. Palau va ser un dels sistemàtics més competents de l'època, amb un coneixement exhaustiu de la morfologia i de la taxonomia vegetal àmpliament demostrat en les seves acurades descripcions de plantes. A ell es deu, per exemple, la descripció de l'*Aloysia citrodora*, la marialluïsa, que Palau dedicà a la princesa d'Àstúries Maria Lluïsa, esposa del futur Carles IV. Antoni Palau i Verdera moria a Madrid el 1793, amb 59 anys, encara jove per prosseguir una carrera que sens dubte hauria continuat aportant noves i valuoses contribucions a la ciència i al coneixement.

Pasqual Bernat

Centre d'Estudis d'Història de les Ciències
Universitat Autònoma de Barcelona

Bibliografia

- AMETLLER Y VIÑAS, Josep (1877) “Breve reseña de los naturalistas que vieron la primera luz en la provincia de Gerona VI. Don Antonio Palau y Verdera”, *Revista de Gerona*, 45-47.
- CAMARASA, Josep Maria (1989) *Botànica i botànics dels Països Catalans*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- COLMEIRO, Miguel (1858) *Botánica y los botánicos de la Península Hispano-lusitana: estudios bibliográficos y biográficos*, Madrid, M. Rivadeneyra.
- COLMEIRO, Miguel (1875) *Bosquejo histórico y estadístico del Jardín Botánico de Madrid*, Madrid, S. De Huagón.
- JORDI GONZÁLEZ, Ramon (1992) *El Discurs de 1773 de l'apotecari Antoni Palau i Verdera sobre el senet barceloní des d'una perspectiva farmacològica i d'interès social per l'economia catalana*, Barcelona, Gispert.
- LÓPEZ PIÑERO, J.M (1993) *Diccionario histórico de la ciencia moderna en España*, Barcelona, Ediciones Península.
- PALAU I VERDERA, Antoni (1778) *Explicación de la filosofía y fundamentos botánicos de Linneo: con la que se aclaran y entienden fácilmente las instituciones botánicas de Tournefort*, Madrid, Antonio de Sancha.
- PALAU I VERDERA, Antoni (1784-1788) *Parte práctica de la botánica del caballero Carlos Linneo*, Madrid, Imprenta Real.
- PUIG-SAMPER MULERO, Miguel Angel (1996) “Antonio Palau Verdera y la enseñanza en el Real Jardín Botánico”. Dins: CHECA BELTRÁN, José i ALVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (coords) *El siglo que llaman ilustrado: Homenaje a Francisco Aguilar Piñal*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 723-728.
- PUERTO SARMIENTO, Francisco Javier (1988) *La ilusión quebrada. Botánica, sanidad y política científica en la España ilustrada*, Barcelona, Serbal-Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- PUERTO SARMIENTO, Francisco Javier (1992) *Ciencia de cámara: Casimiro Gómez Ortega (1741-1818), el científico cortesano*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

03 Ricard Ferrer, construir mites

Segona part

per Josep Bota-Gibert

Primers quadres (1968-1979)

Obra exposada a la Biennal organitzada pel F.C. Barcelona. Col·lecció Ricard Ferrer.

Pintura informalista de finals dels seixanta. Col·lecció Ricard Ferrer.

Reminiscències barroques de la primera etapa, 1999. Col·lecció Ricard Ferrer.

Fa poc acaba d'aparèixer un llibre de Tzvetan Todorov, certament valuós, que tracta sobre l'esperit de la Il·lustració. Ens la dibuixa com una època "de desenllaç, de síntesi, però no d'innovació radical".¹ Les grans idees, diu Todorov, "no tenen el seu origen al segle XVIII, procedeixen de l'Antiguitat y la seva petja es remunta a l'Edat Mitjana, al Renaixement o a l'època clàssica."² Així sosté Todorov que la Il·lustració és racionalista i empirista alhora i, per tant, hereva tant de Descartes com de Locke; acull al seu si els universalistes i els particularistes; s'apassiona per la història i el futur. Els ingredients són antics, però la mescla és nova.

Per recuperar el primer article sobre Ferrer, m'interessa ara extreure aquestes ratlles de la *La Publicitat*: "El pintor Gianmaria Lepsky, polonès aclimatat a Venècia, ha vingut a oferir una mostra que cerca l'ascendència en els pintors del XVIII venecià. En contacte constant amb el natural i en possessió d'una disciplina molt treballada, el pintor polonès s'acara amb la realitat per interpretar-la sense prejudicis, segons la seva sensibilitat que de vegades li inspira fragments d'una fina emoció."³

Com vàrem dir ara fa un any, els procediments de la pintura al fresc s'havien quasi perdut. La darrera notícia potser, la devem a Ignasi Valls.⁴

La consolidació (1979-1997)

És en aquest context que assistim a l'etapa de consolidació de Ricard Ferrer. Aquesta se centra en l'experimentació i el domini de la tècnica del fresc, gràcies als encàrrecs que li fa Martí Amiel per a una casa de Navata i per al Museu del Rellotge de Figueres. Reprèn així el contacte amb l'Empordà, que amb els anys s'havia anat apavaigant. Paral·lelament conrea la pintura al tremp d'ou i fa exposicions en el seu entorn més immediat.

◀ Un racó de l'estudi de l'artista blanenc Ricard Ferrer. Foto: Aitor Roger

Alhora obté més atenció de la crítica gràcies al contacte amb Italo Tomassoni i Maria Lluïsa Borràs. Pel que fa a la segona, recordem que comissaria alhora la presentació dels frescos del Museu del Relotge i l'exposició del Museu de l'Empordà. Més endavant, en presentar Ferrer una nova exposició a la Galeria de Joan Mas, li farà una crítica excel·lent. Pel que fa a Tomassoni, recordem que el coneix gràcies al catàleg *Ipermanierismo* que li regala Joan Padern. El 1990, Ferrer el visita a Foligno, i, de llavors ençà, el té al corrent de la seva obra. Al seu torn, Tomassoni escriu un text sobre l'obra de Ferrer que havia de publicar-se a *Cimal*, la revista d'Aguilera Cerni, però la seva mort i el canvi d'orientació de la revista ho impedí. Ferrer emprarà el text per al catàleg del Palau Bofarull de Reus. A propòsit d'aquest crític, fem constar la seva preferència per l'obra mitològica de Ferrer.

Recordem que assistim a la vinculació de Ricard Ferrer amb el moviment hipermanierista italià, concepte que em provoca dubtes perquè em sembla que s'ha aplicat massa mimèticament. De segur que hi ha punts de contacte, però segurament són més les diferències que les semblances. La diferència més fonamental probablement

«Apol·lo i Diana» (El Sol i la Lluna). 2007. Col·lecció Ricard Ferrer.

sigui la concepció de l'art, en el cas de Ferrer tan deutora de l'artesanat, de l'ofici, la forma i el comportament dels materials, que atorga al *fons* l'únic paper possible, el de motor inicial. Una bona idea no és res sense ofici i forma.

Lliguen aquestes idees sobre l'ofici amb la investigació sobre el fresc, especialment pel que fa al comportament dels materials humits quan s'hi apliquen els colors. El pintor ha de pensar en els resultats, ha de saber-los *anticipar*, una paraula clau. L'aprenentatge el realitza Ferrer a partir d'unes nocions que rep a l'escola de Sant Cugat durant quinze dies, aproximadament. Les nocions que aprèn en aquesta escola fundada per Josep Maria Garrut li resulten insuficients per generals, i aleshores ha de recórrer a l'estudi del Doerner i a experimentar i modificar les seves propostes. El lector intuïtiu entendre que en aquesta tasca l'experiència és decisiva. La que acumula la divulga l'Escola d'Art Maria Àngels Feliu i al Museu d'Art de Girona durant els anys 1994 i 1995.

Aquests anys també es caracteritzen per una actitud combativa del nostre autor, que aprofita revistes i diaris per explicitar les seves idees contra la pintura establerta, de caràcter més o menys avantguardista, a la qual discuteix les seves aportacions, especialment a partir de l'acabament de la Segona Guerra Mundial. En sintonia amb Fumaroli, la seva idea és que a partir d'aquella data tan allunyada l'avantguarda viu congelada, sense dinamisme ni sentit. Recorda Ferrer que molts anys enrere Alexandre Cirici ja va apuntar en aquesta direcció.

En aquest període, Ferrer coneix Joan Padrola amb qui fa una gran amistat. La coneixença es deu a les filles, que assisteixen a la mateixa escola. Padrola l'introdueix al món de la botànica, li fa fer dibuixos científics i d'altres més de divulgació per al Jardí Botànic *Mar i Murtra*. La sintonia amb Padrola fa que, durant una bona colla d'anys, la relació entre ambdues famílies sigui molt estreta.

El tercer impuls: el mecenatge de Martí Amiel

La coneixença de Martí Amiel va ser el tercer impuls que va tenir Ricard Ferrer per desenvolupar la seva obra. Avui Ricard Ferrer, sempre que pot, diu que és *fresquista*, que se'n considera, que aquesta activitat és l'eix central de la seva obra, i segurament ell hi estarà d'acord. Però també és la que dóna sentit a la seva recerca fins al punt que si no hagués existit cap Martí Amiel, difícilment la seva obra s'hauria anat fonent, com el bronze, en un tot.

Va ser Ismael Planells qui li va presentar Martí Amiel, que ha confiat a ulls clucs en Ferrer i, després d'un encàrrec ja ha pensat a fer-n'hi un altre. No es pot dir de cap altra manera: Martí Amiel és un apassionat per l'obra de Ferrer, que en aquells moments dialogava –diàleg de resultats socràtics– amb el barroc, però especialment amb Tiepolo.

A la seva casa de Navata, mirant el sostre que feia punt d'ametlla i era dues vegades més gran que l'estudi de Ferrer, el pintor va comentar que un fresc hi quedaria bé. Amiel, de moment, va quedar una mica parat, però, com que és arrauat i empordanès, va dir: fem-lo.

Llavors Ferrer va anar a l'escola de Pintura Mural Miquel Farré de Sant Cugat del Vallès, però hi va estar poc perquè no era el que buscava. Els ensenyaments se centraven en com pintar, i el que li interessava era la preparació, les capes, el comportament de la paret, com han de respirar les calçs, de manera que s'hauria de refiar del Doerner, que no ho explica tot, i, especialment, de la pròpia experiència. Així van començar els frescos de Navata que, en paraules de Ferrer, varen ser un autèntic laboratori. Martí Amiel en devia quedar satisfet perquè anys més tard va encarregar-li els frescos del Museu del Relotge, els frescos de Vilarig i les pintures murals al tremp d'ou de la

«L'ombra de la gavina», començat els anys vuitanta i acabat el 2000. Tècnica: tremp gras. Col·lecció Ricard Ferrer.

«Mitologia». Tremp sobre paper. Col·lecció Ricard Ferrer.

«Mitologia». Tremp sobre paper. Col·lecció Ricard Ferrer.

casa de Vilafant. És així com Martí Amiel, rellotger i col·leccionista, es va convertir en quasi depositari dels frescos de Ferrer. Ara bé, en aquests moments Blanes, ja disposa de tres frescos, dos a l'església de Santa Maria i un als Padrets, que s'hauria de fer visitable, per admirar el treball i constatar que aquella seu té una altra paret verge que, per coherència, reclama un nou fresc.

El dibuix i la composició

En aquesta segona etapa de Ferrer assistim a un procés de depuració del seu dibuix, nascut de l'observació de l'art antic. Ha dibuixat buscant composicions, estructures, perspectives, ritme, i disposicions dels personatges que estan molt determinades pel que vol explicar, per la narració i pel *continuum* explicatiu. En el cas dels frescos, resulta més que evident que el que importa és l'estructura, la distribució en l'espai, el lligam entre les parts i la continuïtat. *Jo no sé el que és,*

«L'home blau». Final de la dècada dels setanta. 250x180 cm. Col·lecció Ricard Ferrer.

però funciona, em diu⁵. Altres vegades, quan dibuixa figures isolades, exceptuant primers plans, tendeix a lligar-les amb altres elements, les contextualitza, els dóna un *entourage*.

Un altre dels avenços l'hem registrat en el dibuix d'espècies botàniques seguint una llarga tradició que comença Leonardo. És evident que el pintor ha arribat al món de les plantes gràcies les explicacions de Padrola, de qui ha il·lustrat un article per a la prestigiosa revista *The Key Magazine*.

Però, què és el que m'atrau d'aquests dibuixos aquarel·lats? En primer lloc, el verisme, les minúcies, els detalls que transformen la representació de dibuix i color en una obra d'art. El resultat no explica per què suggereixen tant aquests dibuixos. A mi, en tota la meua ignorància, em sembla que és la disposició de la planta, del brot, de l'objecte –que no ha de ser habitual, ni plana– la que aconseguix l'admiració de l'espectador. Aconseguir fer girar una fulla, veure com s'obre una flor, *seguir les maneres* no és una cosa senzilla, i és inqüestionable que Ricard Ferrer hi ha après molt. Ell ho explica així: *La primera fulla de murtra em va entusiasmar tant que va sortir tot. Tot depèn de com t'hi poses i de com tractes la composició*⁶. En tot cas, vull recordar la màxima: que del dibuix al color no es perdi res, que hi hagi integració, harmonia.

Del gravat i el pastel

De totes les tècniques en què Ferrer s'havia iniciat en la seva etapa formativa –dibuix, gravat, pastel, tremps d'ou–, les abandona en poc temps, tot i els resultats en el gravat. En general, argumenta que la seva obra es decantava cap a una pintura més matèrica, abandona el món del comerç i comença a fabricar-se les seves pròpies barretes de color. que *Sempre la llum* i tots els altres gravats tenien una sortida molt lenta. Segurament aquesta darrera raó, el que ara anomenem sostenibilitat, sigui la més important. D'al-

tra banda, considero que aquesta tècnica, tot i el temps que havia passat per dominar-la, no era essencial en la seva obra. El que és cert és que no l'acabava d'omplir, que l'essencial continuava essent *aquella* pintura.

El tòrcol, que tant havia costat de pujar a l'estudi, va acabar en mans d'una gent del Papiol que s'havia especialitzat en gravats i anava fins i tot a fires internacionals d'aquesta modalitat. Amb *El tòrcol* va liquidar també els seus gravats i moltes planxes.

El pastel, en canvi, ha tingut continuïtat en l'obra de Ferrer. El pintor l'ha entès com un descans de la seva obra major, però també ha significat recerca i descobriment. Ferrer va dedicar-se al pastel immediatament després del gravat, gràcies al descobriment de Rosalba Carriera, que connectava amb tota la tradició anterior a la Revolució Francesa. Tenia l'aire de joc del Rococó entremaliat i aquest toc de claredat.

Ferrer va seguir el consell de Max Doerner, va oblidar-se dels llapis i dels colors i va començar a fabricar-se les barretes, com feia Rosalba⁷: “qui treballa sovint al pastel la millor cosa que pot fer és preparar-se els colors; es necessiten molts pocs tons i no donar gaire importància a la uniformitat i a l'aspecte dels llapis; hom queda astorat de la força i la intensitat dels tons purs. Els antics es preparaven ells mateixos els seus llapis i així varen aconseguir la plenitud i la força lumínica dels seus tons. Amb aquests materials hom té la sensació de treballar amb uns materials completament nous si atenem a la lluminositat i a com s'estenen.”

Els pastelistes no expliquen mai com fan el color i com procedeixen; cadascú té la seva manera. Per fer color es necessita a més del pigment i de l'aigua, una substància que actuï com a aglutinant. Entre els productes que poden cohesionar els pigments, només perquè se'n facin una idea, hi ha la pasta de civada tamisada, la cola,

«Mitologia» -Sèrie sobre Heracles- 70x70 cm. Tremp gras sobre tela. Col·lecció Ricard Ferrer.

la goma aràbiga, la llet desnatada, el sabó, les emulsions d'ou, l'aiguamel, l'emulsió de cera... És evident que cada espesseïdor té les seves característiques, necessita la seva quantitat d'aigua i té les seves incompatibilitats amb alguns pigments. De tota manera el cohesionant que prefereix Doerner és la *goma tragacanto*⁸. Ferrer segueix en part el procediment que proposa Doerner, escalfa la goma tragacant, que es converteix en gelatina i dóna un toc especial als colors. Experimentant d'aquesta manera, explica el pintor, encara *és l'hora que vas descobrint coses*.

Una altra de les coses importants és la preparació del paper, punt en què Ferrer ha obtingut darre-rament molt bons resultats, de textures granulades i asproses que permeten que els colors s'hi adhereixin amb força i continuïtat. Amb aquest procediment els retrats i autoretrats de Ferrer te-

nen una intensitat i una llum de vellut que fa els personatges més humans i més intensos.

Tenen els seus darreres pastels, retrats lligats a la tradició del carnaval venecià, una textura i una fluïdesa notables, són més treballats des d'una òptica força distinta a la del Rococó. Els retrats de Rosalba Carriera, que un dia vàrem repassar amb Ferrer, són gairebé sempre de cos sencer, de vegades amb molts i fins detalls. En canvi, en cada retrat de Ferrer hi ha abans de res un plantejament de la distància, que es resol amb una notable preferència pel primer pla o el mig cos. Això és el que defineix els pastels de Ferrer i algunes de les seves pintures al tremp d'ou.

A propòsit dels pastels, Olga Xirinacs, la qual havia de presentar-li l'exposició d'El Catllar en el futur, ara fa uns quants anys va publicar una novel·la sobre la Carriera, *La tarda a Venècia*, que, si mal no recordo, explica els darrers anys de Ro-

salba a punt de la ceguesa amb prou sensibilitat i abundosa documentació. Si bé, a mesura que la llegia em va interessar cada vegada més pels seus aspectes artístics i temàtics, em va semblar que el títol era un lloc comú i que lingüísticament s'hauria d'haver treballat més. Dels personatges em va interessar molt monsenyor Felice Ramelli, però no tant Valèria, de qui es van endarrerint notícies i afectes lesbians, que el lector intueix molt abans de la seva aparició.

Les bondats del fresc

El fresc és una tècnica antiga que demana mètode i planificació estrictes, res no es pot deixar a l'atzar. La base és la calç –pedra calcària escalfada a més de 900 graus, convertida en una pols greixosa– amb la qual, afegint-hi sorra i aigua en una proporció adequada, obtenim un morter que es pot aplicar a parets i sostres.

«Retrat imaginari». Tremp gras. 30x40 cm.
Col·lecció Ricard Ferrer.

Tremp gras. Detall. Col·lecció Ricard Ferrer.

Aquest morter, en contacte amb guix o ciment, reacciona negativament, per la qual cosa cal repicar la paret o el mur per recuperar l'estat primitiu, o, si es vol una seguretat absoluta, cal fer un envà nou davant la paret en la qual aplicarem les successives capes de morter.

Preparada la superfície, molts pintors tenien el costum de mullar abundantment la paret el dia anterior perquè facilitava que la pasta s'enganxés al mur i alhora feia el treball més fluid. Se seguís o no aquest procediment, sobre la superfície en què es treballarà cada dia, s'estenen després tres capes d'arrebossat amb sorra cada vegada més fina, seguint el principi essencial de *gras sobre magre*, per lligar un arrebossat amb l'altre i evitar esquerdes.

D'aquesta manera, en cada capa la proporció de calç augmenta. Les dues primeres solen tenir un gruix d'un centímetre i mig, mentre que la darrera, més fina, no sol arribar al centímetre. Les capes es donen una darrera de l'altra en marges de vint minuts aproximadament, mentre l'anterior encara és humida. Hi ha fresquistes, explica Ferrer, que encara hi afegeixen un darrer arrebossat que enllueixen molt finament. El nostre pintor, en canvi, s'estima més que la paret tingui una textura més rugosa⁹.

Els materials han de tenir, però, unes certes característiques: la calç és preferible que hagi estat feta i guardada durant un cert temps; la sorra, de diverses textures, cal que es renti i es tamisi a fi d'evitar impureses, tot i que el nostre pintor, seguint antics mestres, ha optat per la sorra de marbre o la pols de marbre en el darrer arrebossat. Sigui com sigui, és aconsellable no prendre riscos, com emprar sorra de mar o de procedència dubtosa, tal com assenyala Ferrer a Joan Domènech¹⁰.

Com és obvi, d'aquests materials el més important és la calç que, en entrar en contacte amb l'aigua i l'aire, crea una pel·lícula de carbonat càlcic que recupera les propietats primitives de

la pedra calissa i permet pintar-hi a sobre, mentre la paret és molt humida i encara plora¹¹. Aquest procés també està determinat pel temps: el nostre autor pot treballar en aquest fragment del fresc entre cinc o sis hores. La conseqüència darrera de tot aquest procés és que els arrebossats i les pintures s'integraran en un tot orgànic, únic, indestruïble¹².

Com hem vist, la preparació és llarga i exigeix disposar com a mínim d'un paleta que tingui prou traça a fer arrebossats de calç, tot i que els antics artesans acostumaven en general a tenir més ajudants i aprenents que els facilitaven les feines, de manera que durant tot el procés l'autor estava molt més descansat que no pas el nostre amic Ferrer. Per tot el que s'ha explicat, és fàcil d'entendre com el conreu del fresc va anar perdent adeptes: la lenta recessió dels artesans, la pèrdua dels aprenents que s'iniciaven en tasques secundàries i aprenien a fons i en la pràctica el comportament de materials i pintures, la conversió de l'artesà en artista, o, com es diu ara, la manca de coneixements integrats, l'excessiva especialització, la manca d'encàrrecs expliquen les dificultats en què es troba. Però em fa l'efecte que totes aquestes raons són filles –ja en aquells moments i ara també– de grans canvis en la concepció del temps, del temps necessari per a fer una obra d'art: un art, lligat a l'artesà, repetim-ho, que no treballava directament sinó per capes, i necessitava –o s'exigia– una llarg procés d'elaboració.

Fetes totes aquestes explicacions sobre el procediment fresquista, abans de continuar amb els passos que segueix el pintor, ens podem demanar si els frescos encara continuen essent necessaris. El nostre pintor, a més de manifestar que el fresc és el procediment mare de tots els altres, creu que la claredat, la lluminositat d'endins cap enfora, no han estat igualades en cap altra tècnica.

Enllestida la preparació, el pas següent és la sinòpia, és a dir, calcar, a la paret o al sostre, el cartró dibuixat o el paper vegetal del fragment

que s'ha de fer aquell dia. Hi ha diversos procediments per fer-ho: alguns *fresquistes* optaren pel mànec del pinzell que ressegueix els contorns dels dibuix de manera que es noti el séc sobre la superfície humida¹³; d'altres com Piero della Francesca varen emprar agulles per foradar el cartró i penetrar en l'arrebossat, i, així obtenien una línia de punts que els permetia de refer els contorns de la composició. Pel que he vist, Ricard Ferrer treballa amb una mena de paper vegetal prou dur i segueix l'opció de resseguir els contorns del dibuix, de manera que a partir de la marca, que no és gaire fonda, llums i ombres comencin a definir-se.

El passos següents són l'ombrejat de la part que treballem i l'aplicació dels colors. Per fer l'ombrejat es fa servir un pigment anomenat *terra verda de Chipre* que presenta una resistència absoluta a la calç i és molt sòlida a la llum¹⁴. A continuació es dona el color que prèviament s'ha pastat amb llet de calç o amb aigua de calç, que no només és l'aglutinant sinó el més bell color blanc, que ajuda a donar una gran bellesa òptica al fresc¹⁵. Som a dins del món de les talles, contratalles i veladures que exigeixen que el pintor sàpiga anticipar, tingui al cap els resultats abans que es facin visibles. I aquest sentit de l'anticipació només el dona l'experiència.

Enllestides totes aquestes operacions, cada dia caldrà repetir-les. La tasca consistirà a lligar la tasca actual amb la precedent. Atès que el lligam sempre es nota perquè les circumstàncies i graus d'humitat es modifiquen d'un dia per l'altre, la saviesa de l'artista consisteix a aconseguir que hi hagi continuïtat.

Una altra cosa són les *diades*, que són el resultat de fragmentar el fresc segons els dies de treball previstos, dividint la composició per aquells llocs on pugui notar-se menys. Mai, però, s'aconsegueix del tot: una observació acurada o unes fotografies tan precises com les d'avui permeten seguir-les.

Els fresquistes segons Ferrer

La tècnica s'inicia en el món clàssic i arriba fins a l'actualitat, per bé que no amb massa conreadors. Les primeres mostres conservades són a Pompeia. En molts casos, les capes de morter de calç arribaven a sis, amb un gruix de vuit centímetres, segons Vitruvi¹⁶. Normalment, hi ha una relació directa entre el nombre de capes, la qualitat dels pigments i la conservació: a més capes, més pigments de qualitat, i, per tant, més conservació; a menys capes, menys..., i pintures que no resisteixen el pas del temps.

La primera trobada amb el fresc l'experimenta Ferrer a principis de la dècada dels setanta a Arezzo, on descobreix, com hem dit, el conjunt de frescos de la basílica de sant Francesc, especialment *La leggenda de la Vera Croce*. Anteriorment hem consignat la importància de la *Llegenda Àuria*, que és a la seva base, i l'enorme ús que en varen fer els pintors. Ara, anotem que els frescos de Piero varen deixar bocabadat Ricard Ferrer. El desig d'assemblar-s'hi va començar a furgar en la seva ànima fins que, gràcies a Martí Amiel, deixà de ser un desig insatisfet.

Piero della Francesca va impressionar molts altres artistes. El més allunyat i significatiu que hem de relacionar amb Ricard Ferrer és Gabrielle d'Annunzio, autor de *Le città del silenzio*, una obra que recorre diverses ciutats d'Itàlia a la recerca de l'antigor: Ferrara, Pisa, Ravenna, Rimini, Urbino, Padova, Lucca, Pistoia, Prato, Perugia, Assisi, Spoleto, Gubbio, Spello, Montefalco, Narni, Todi, Orvieto, Arezzo, Cortona, Bergamo, Carrara, Volterra, Vicenza, Brescia, Ravenna. En aquest viatge, que en literatura va ser el retorn als preraphaelites, d'Annunzio va prendre la pintura de Piero com a referent que li permetia exaltar-lo i arribar a l'èxtasi. De totes les estrofes de d'Annunzio, Ferrer va memoritzar uns versos que, com una oració, va repetir per asserenar-se nombroses vegades quan pintava els frescos del Museu del Rellotge: *Come innanzi a un giardin profondo io stetti,/o Pier*

«Mitologia». Tremp sobre paper. 2008. Col·lecció Ricard Ferrer.

della Francesca, innanzi al puro/fulgor de tuoi pennelli [Com davant d'un jardí profund, jo vaig estar (sentir) el fulgor pur dels teus pinzells] Ferrer esdevé Piero, és Piero en aquest moment.

Dels fresquistes anteriors, que Ferrer ha estudiat, valora Giotto i Masaccio, però molt especialment Giraldaio, envoltat d'un potent equip, que li permetia reservar-se els aspectes més importants, de la manera que les feines d'ombrejar les figures amb terra verda o grisalla, les deixava pels ajudants¹⁷. De Miquel Àngel valora el geni associat a la tenacitat i a la individualitat, de qui fa i desfà i es vol artista, i salta tot seguit al Goya de San Antonio de la Florida –*Goya innova i sap innovar*, diu– i al Tiepolo del Palau

Reial de Madrid. Al nostre país Josep Obiols és el més conegut, autor dels frescos de l'església de Sarrià, la Marcè i Montserrat. Darrerament, Ràfol Casamada ha fet un fresc a l'Ajuntament de Barcelona, i Carles Arola ha emprat aquesta tècnica a les comarques de Tarragona. Ara bé, no deixa de ser un fet que en els última dos-cents anys la tècnica s'havia anat simplificant molt.

Les dificultats del fresc

Només rebre l'encàrrec de Navata, Ferrer va veure que el repte era important. Com hem dit abans, a Sant Cugat no hi va trobar el que busca-

va, de manera que Max Doerner i l'experimentació sistemàtica d'aquells principis sobre toves va ser el seu aprenentatge. El treball més difícil és l'anticipació, veure quin seran els resultats i això no s'aprèn si no és a còpia d'experiència, perquè el pintor treballa, dóna color sobre la superfície humida, però si no té prou experiència –abans hauríem parlat d'aprenentatge– no sap anticipar el resultat. La clau em sembla que és aquesta: *anticipar el resultat*, saber-ne molt, estar *amarat d'experiència*.

Hi ha moltes coses que al Doerner no estan ben explicades, reflexiona Ferrer. *Si les llegissis i les apliquessis tal com diuen, no funcionaria. Aquí et parla per exemple de donar les capes de fons amb terra verda i aigua de calç. Això no funciona perquè quan dones les capes de sobre t'emportes la terra verda de sota, l'has d'anar barrejant amb una mica de calç i mil matisos. Aquesta feina que pagues a base de garrutades i moltes setmanes, i saber quina quantitat de calç necessita cada pigment, i les talles i contratalles i de com s'esfuma, de com es passa d'una ombra a una llum, lentament, amb talles i contratalles, disminuint la quantitat de calç perquè després, en assecat-se, sortiria un blanc brutal, que, si no tens ben difuminat de la llum a l'ombra, es talla i peta.*

Tot això, després de Sant Cugat i de la lectura de Doerner, va experimentar-ho al seu estudi, amb toves. Altrament, hauria estat impossible d'entrar-hi. Cal un ser curiós, preguntar-se per què sovint, amb tenacitat, insistència, una tasca feta en solitari durant trenta anys, amb la sort dels encàrrecs que permeten millorar.

Les raons precedents expliquen com aquesta tècnica filla del temps i d'un temps es va anar perdent, fins al punt que avui els materials són només el suport, no importa conèixer el seu comportament. Abans, repetim-ho, els aprenents –i futurs fresquistes– aprenien mentre anaven creant, i, quan esdevenien mestres, tenien tan interioritzat tot el procés que ni tan sols s'havien d'entretenir a pensar-hi, perquè sempre havien

vist –la clau és veure– com s'havia fet, en què havia consistit el procés creatiu. Era el col·lectiu qui formava l'artesà, el pintor...

Ferrer ha tingut una sèrie de fracassos terribles. Se'ls veia a venir, perquè no sabia com s'assecarien aquelles pinzellades, era una incògnita i potser caldria fer marxa enrere i tornar a començar, o, contràriament, dir: mira que bé, perfecte, no en tinc prou de recordar-ho, ho escric. S'ha d'entendre que quan es pinta a l'oli, la llum que es dóna no sofrirà modificacions, és aquella i prou. En canvi, al fresc, insisteixo, el resultat no es comença a veure fins que l'aigua es va perdent –una bella imatge amb moltes possibilitats, *perdo l'aigua*– evaporant. Quan es pinta al fresc un gruix més o menys pastós de la pinzellada donarà més o menys lluminositat perquè quan la calç s'assecarà es tornarà claríssima. Enblanquinem una paret, per exemple. De moment, no veiem res però hi tornes l'endemà i la veus completament blanca perquè la calç s'ha assecat. Ara imaginem que en algunes zones d'aquella paret hi hem donat una calç més pastosa o hi hem donat dues passades, ¿el blanc serà el mateix? Doncs, el mateix –però amb moltes més variables– passa amb el fresc. Aquest mateix procés s'esdevé quan es pinta al fresc, i llavors modelar, passar d'aquesta llum a aquesta. De vegades les pinzellades han quedat marcades, es trenca la continuïtat. Això són les diades, perquè el color l'endemà no surt exactament igual, depèn de molts factors –no ens banyem dues vegades en el mateix riu, diu el filòsof–, de la humitat de l'ambient, de si has guardat o no la pasta, de si les proporcions han de ser les mateixes o unes altres.

Ferrer, en els primers moments, també es va trobar amb el problema de les talles i contratalles, que no acabava d'esfumar, o aquest blau que hauria de ser finíssim i esfumar-lo li costava molt. Hi ha molts artistes que són d'una pulcritud extrema, en aquest sentit. Però no vol dir fer-ho més bé. Tot això el nostre pintor també ho ha après de l'observació dels grans frescos,

especialment de les fotografies d'ara que et presenten uns detalls que tu *in situ* no veus.

Sovint el nostre conciutadà insisteix en l'oposició entre els procediments antics i els d'avui: la pintura indirecta, per capes, el gras sobre magre, la llum d'endins cap enfora, les veladures –que el Tizià havia fixat entre trenta i quaranta– les talles i contratalles, el comportament dels materials en cada context, han estat el mètode de treball i d'investigació d'aquest pintor blanenc.

Els primers frescos de Navata

A Navata Ferrer va fer la pasta amb pols de marbre de diferents textures de manera que entre la calç i el marbre es va trobar amb una llum prodigiosa. Per aplicar els colors, en lloc d'arribar a una capa o tel finíssim donat a base de calç sola –se'n diu *intonacco*– va preferir no arribar-hi perquè l'adherència li va semblar millor.

En accedir a la casa, al rebedor trobem un mirall i una calaixera amb una dona que s'hi ajup, una dona dreta al costat i un cortinatge al fons. És un interior dins un interior, un interior amb mentides, una columna de veritat i una altra només pintada, una porta real i una altra de pintada, que els francesos han anomenat *trompe l'oeil*, els castellans *trampantojo*, i nosaltres potser que construïm un neologisme com *enganyauls*, de significat evident. En aquest rebedor Ferrer segueix els plantejaments de Paolo Cagliari, El Veronès, especialment els frescos de Vila Maser.

Com que Martí Amiel va deixar llibertat absoluta al nostre pintor, al sostre, seguint també El Veronès, Ferrer hi va voler pintar el mite de Danae¹⁸, la pluja del déu i la fecunditat de la terra.

A l'habitació, en una paret hi ha una mena de madona voltada de vinyes i cavalls que surten del mar traslladant Tetis¹⁹ i en l'altra paret hi ha

«Mitologia». Tremp sobre paper. 2008. Col·lecció Ricard Ferrer.

un contemplatiu vestit de frare, el futur Fra Sadurní, que anys a venir, en un cercle que es tanca coherentment, serà un motiu que entronca la pintura de Ferrer amb la seva ciutat²⁰.

El client va quedar content de l'encàrrec, però Ferrer, exigent i autocrític, sabia que li fallaven coses, que la cuina, com diu ell, no la dominava prou bé, que les ombres no eren prou degradades, que les capes últimes eren massa riques de calç i destruïen els preparatius de sota, que els pinzells havien de ser més fins...

El Museu del Relotge

El fresc tal com està fet des de Pompeia fins al Barroc està construït amb unes talles i contratalles finíssimes, amb pinzells molt fins, tota una sèrie d'aspectes que no tenia ben assumits quan va fer els frescos de Navata. Ell explica que no els va assumir "fins que vaig fer els altres frescos del Museu del Relotge". Aleshores va voler que el segon encàrrec d'Amiel sortís millor i va dedicar-s'hi intensament, fent moltes proves a l'estudi: va aconseguir que les capes de terra verda del fons lliguessin més bé, que les capes últimes no destruïssin el treball ja fet, va degradar les llums

«Paret del baptisme». Fresc. Paisatge en una antiga sagristia de Vilarig, veïnat de Cistella.

en funció dels tons mitjos, les carnacions (de carn) no li varen quedar gaire calentes perquè va aconseguir que el ver de la capa de sota no es perdés –encara transparentés–, va millorar el tractament de les capes de sota de manera que li servissin per estalviar-se ombres difícils.

El Museu del Relotge de Figueres – al davant de Torre Galatea havia estat residència de mossèn Albert, organista de l'església de Sant Pere–, a diferència de Navata, determinava el tema: el frescos havien de lligar amb la idea de temps, amb els rellotges de sol, aigua, oli o sorra que havien d'acompanyar, amb la divisió del temps, amb el seu caràcter literari –*tempus fugit*–, amb els mites i amb la mort. D'aquesta manera varen aparèixer el mite de les parques²¹, el de Proserpina²², el de Plutó²³ i Saturn²⁴, el d'Apol·ló i Dafne²⁵, els signes zodiacals. Tot això havia de contextualitzar-se a l'Empordà i per això hi va

afegir un paisatge, el de Vilarig, amb símbols de la terra: el Canigó i la Mare de Déu de Món. Un paisatge amb molta llum, com els tallers dels rellotgers, que li va permetre un cert alliberament perquè no hi havia d'afegir cap figura.

Creu Ferrer que quan va anar a la sala del zodíac, ja estava alliberat de les preocupacions de com pintar, de l'estructura, de l'artesanía i de la cuina i per aquesta raó es va lliurar a recerques més de tipus colorista, d'explosions cromàtiques. També hauríem de remarcar que Ferrer també va fer una vidriera interior amb motius florals i un rellotge de sol i una gavina.

És en aquesta etapa que Josep Valls el visita sovint, quasi cada dia, i elabora la seva semblança²⁶. De nervis tampoc no varen faltar-li'n, i el remei foren els versos oracionals de Gabriell d'Annunzio: *Come innanzi a un giardino profondo io*

stetti,/o Pier della Francesca, innanzi al puro/fulgor de tuoi pennelli.

Josep Valls, que va passar quasi cada dia pel museu mentre Ferrer feia el zodíac, recorda aquells dies en aquests termes: *“Estupefacció i sorpresa vaig sentir davant els primers cops de pizell sobre la immaculada calç del sostre, en l'estança d'una casa del carrer de Llers de la ciutat de Figueres. Sorpresa i estupefacció que no es podien, en aquell moment, expressar amb un altre recurs que no fos el silenci. Silenci. Ferrer començava a pintar les balances centrals del gran fresc del Zodíac al sostre del futur Museu del Relotge de la capital altempordanesa. Ell enfilat a la bastida (al pont, diuen a Itàlia) i jo escoltant el xop-xop de la punta del pinzell amarat de color sobre la calç fresca. Silenci. Treballava mig assegut, mig estirat, en la postura dels invitats al banquet de Trimalció, però també en la de Simone Martini a la capella de Sant Martí d'Assís, del Giotto a Scrovegni, o de Piero della Francesca a la catedral d'Arezzo. Aparentment exagerades i llunyanes, les referències resultaven inevitables. Perquè el nexa d'unió era aquell a punta di penello idèntic, inamovible de Cimabue ençà, en aquesta tècnica del fresc que em captivà a l'instant. Una tècnica, com tothom sap, d'una llarguíssima història i una bellesa òptica superior a qualsevol altra tècnica de pintura mural²⁷”.*

El 1997, Maria Lluïsa Borràs presentava una exposició al Museu de l'Empordà i al del Relotge simultàniament. Explicava en primer lloc el descobriment de Ferrer: *“em va sorprendre que quasi tots tinguessin algun quadre de Ricard Ferrer. Fou una sorpresa agradable, perquè als anys vuitanta –quan la transvanguàrdia causava estralls, quan molta pintura només es justificava per la joventut de l'autor- l'esquinçament, la improvisació, els colors d'impacte i la creença que no feia falta aprendre en la norma”.*

Tot seguit prenia unes paraules de Tomassoni abundantment repetides: *“l'hipermaniera és pintura originària, amb tendència mística a la forma absoluta. L'artista, despertat del somni ro-*

màntic i del malson surrealista, viu el desencís d'allò que ha estat el somni més profund de l'il·luminisme: el progrés. A la filosofia de l'avantguarda com a tenebra, davallada o somni, contraposa una doctrina de l'aurora, del despertar, la presència. En el camí cap al centre, a la recerca de la base, passa a través del temps, creuant estils, excava en la seva pròpia essència i marca l'interval entre l'avui i l'origen”.

I tot seguit desenvolupava la seva explicació: *“Hem de considerar els frescos del Museu del Relotge com la seva obra mestra. En primer lloc, per la dimensió: el fresc central del sostre d'una de les sales fa tres metres i mig de diàmetre i es completa amb quatre rodones d'un metre de diàmetre cadascuna. Dins d'una circumferència central, a manera de volta del cel, dotze figures s'entrellacen formant un cercle que recorda l'esfera d'un rellotge. En una altra paret hi ha un paisatge de tres metres per cinc, amb inconfusible perfil del poble i l'església de Vilarig a l'esquerre, que donen a la composició una atractiva irregularitat. (...) L'al·legoria o rellotge amb els signes del zodíac, que centra el sostre de l'altra sala, fa cinc metres per sis, i representa cadascun dels signes en una escena mitològica de la seva pròpia invenció. Hi trobem els animals que corresponen a Taure, Cranc, Lleó, Peixos o Capricorn, mentre que Bessons, Aquari i Verge gaudeixen d'una composició completa. Però el més interessant d'aquest rellotge de signes no és tant la traducció en imatges de cada signe del zodíac com la fluïdesa del conjunt, la plasticitat i el fet que les diades, que s'intueixen lleugerament dins la sala que pintà primer, s'amaguen a la perfecció. El procediment ha estat sempre el buon fresco, des del primer fresc, ara fa quatre anys fins al darrer, de l'estiu passat. La pintura al fresc té una bellesa visual superior a la de qualsevol altra pintura mural i consisteix a cobrir la paret primerament amb un escardejat del calç i sorra, seguit de dues o tres capes d'arrebossat cada cop més fi, fins al lluit final. Això es fa cada dia. Són les diades. La bondat de la calç és un factor molt important en aquesta tècnica; per als frescos de Figueres es va aconseguir una calç grassa que feia molts anys que era amarada(sic)”.*

I acabava amb aquests termes: *“l’equilibri de la composició, l’encant del color suau, el bon ofici i el lirisme extraordinari que es desprèn de tot el conjunt, fan d’aquests frescos una obra excepcional. A tot això, cal afegir-hi l’indubtable interès d’haver recuperat per a l’actualitat l’injustament oblidat art del fresc, amb tot el virtuosisme i l’encant d’un estrany Renaixement posat al dia²⁸”*.

Les exposicions de tremp d’ou i la crítica

Un any abans de començar els frescos de Navata, Ferrer va tornar a exposar les seves pintures a la galeria Silva de Blanes. L’observació més important és que es va trencar la continuïtat expositiva. Joan Comellas, partint de la llibertat creadora i citant explícitament d’Ors el va presentar en aquests termes: *“Es tracta d’un camí veritablement difícil i gens agraït, car es porta a terme deixant dues acadèmies que ja no tenen raó de ser. Una, la que s’ha practicat en els darrers segles, força desprestigiada i que ensenya solament a continuar mansament. L’altra, havent establert uns principis diguem-ne revolucionaris, que exigeix una obediència absoluta, que com la primera destrueix la més legítima llibertat de crear. Així aquella conquesta que ja Eugeni d’Ors preconitzava, la de l’obra ben feta, s’estableix cada dia que passa en l’obra successiva de Ricard Ferrer, cada dia més deseixida de les dues acadèmies, la històrica, qui sap si amb més raons d’existir que l’altra, imposada per una pretensió revolucionària i una pseudollibertat corruptora²⁹”*. L’exposició no va tenir gaire ressò.

Dos anys més tard d’haver enllestit els frescos, coneixent ja el catàleg de Tomassoni que li havia ofert Padern –Ipermaniera–, exposa el 1988 a la galeria Fòrum de Girona. Tria per presentar-se diversos textos que volen ser un resum de la seva evolució: un text seu de 1969, un de Bartomeu Massot de 1971, el final de la crítica de Salvat de 1976 – la seva posició és la d’un gran solitari, la del gran convençut del mite de l’etern retorn– i

el primer text que Ferrer tria de Tomassoni: *“A la fi del segon mil·lenni, entre confusions d’estil i conflictes de llenguatge, la incomoditat del present dona a la pintura una giravolta semàntica. Portada pel pas del temps a l’extrem d’un cercle, la imatge es replega dintre una espiral, aprofundint dintre d’ella torna a sortir el corrent del seu origen. S’encén i resplendeix. El seu magí embriac del mite òrfic de la baixada als inferns crema d’un amor senil pel clàssic³⁰”*.

La crítica de Jaume Fàbrega era una *quasiressenya* de compromís, poc elaborada: *“No és un fàcil caramel: és un agredolç, ple de satisfaccions visuals, en el qual composició, cromatisme (i fins tècnica, sovint al tremp d’ou) formen un tot indestruïble, d’una rara contundència. És una pintura sentida i viscuda com a passió de la pintura i de la seva història, però perfectament explicable sense acudir a un academicisme exangüe d’inspiració kitsch: se situa dins la nova sensibilitat sorgida després d’ortodòxies i gulags pictòrics, diguem-ne, transvanguardismes o postmodernitat o, simplement, convençuda aventura personal³¹”*. En canvi, un anònim crític del diari de Girona ja introduïa el tema de la pintura culta: *“el tema al servei de la tècnica o aquesta propiciant-se de les que creu més idònies per manifestar-se. Figurativisme postrenaixentista, amb trames, plecs i profunditats, amb la dona com a deessa al centre d’una atenció entre la fantasia i el mite, però plenament sensitiva. Els vermells i els tons de les carns i el ritme de la composició. Força i serenitat, majestàtiques però profundament humanes en el seu mirar, Retorn a l’art clàssic, a l’art culte, com diuen els italians, si bé imposant detalls i tècniques pròpies, personals. Com si el pintor hagués volgut anar a beure a les fonts de la mitologia, i els déus, o deesses, haguessin volgut correspondre atorgant-li la sensibilitat, harmonia, tendresa, solidesa per continuar el camí³²”*.

L’etapa de plenitud 1998-2007

Acabats els frescos de la ciutat de Figueres, podem considerar que Ferrer comença una etapa de plenitud que es caracteritza pel contacte di-

recte amb Italo Tomassoni, per la creació de tres nous frescos a la ciutat de Blanes, per la represa d’exposicions amb el galerista Joan Mas, juntament amb altres exposicions que el porten cap a les comarques de Tarragona. També hem de destacar la il·lustració de tres narracions de Joaquim Ruyra i una trentena de sanguines sobre passatges d’Orlando Furioso, de Ludovico Ariosto, que coneix a partir de la traducció de Bonaventura Vallespinosa³³.

Darrerament hi ha hagut contactes amb la Pia Almoïna per fer-hi una exposició. En principi varen dir que caldria buscar un patrocinador, però després li van dir que se’l busqués o s’ho muntés ell.

El contacte amb Tomassoni

Després del catàleg *Ipermanierismo*, Ricard Ferrer fa tres viatges a Itàlia per contactar-hi perquè entenia que hi havia punts de contacte entre la nova escola hipermanierista i la seva obra.

D’aquest contacte en va obtenir el 1998 una crítica de la seva pintura i un parell d’adreces de galeries a Sarzana (Cardelli&Fontana) i Roma (Maniero) els contactes amb les quals no varen fructificar, com tampoc no fructificarien els contactes de Maria Rosa Borràs amb el marxant de Marini a l’Atlanta USA, que li va mostrar obres de Ferrer. Segurament el camí no era l’adequat.

Tomassoni, en la crítica de l’obra de Ferrer, es cuidava molt de qualificar-lo d’hipermanierista. Vistos els materials, les proves, els dibuixos, el procés, la manera de fer, el crític italià va inventar el concepte de *pintura originària* que pot ser útil per explicar el retorn als orígens, però que ignora la mitologia i els personatges. De fet, els personatges a mi em sembla que són fonamentals, però no em sembla que es dissolguin en el temps, ni que s’embolcallin i es confonguin amb el mateix moviment de pintar, ni són al-

Fresc a la sagristia de Vilarig.

legories del propi procés pictòric, com escriu el de Foligno.

De les seves paraules destaco per a confrontar els següents aspectes: *“Des de fa quasi un segle, la pintura ha ensenyat al pensament contemporani de quina manera en les arts figuratives es podia abandonar la representació. Tot i això, la història de l’art ha constatat que, en tots els casos en què s’ha abandonat la representació, l’art s’ha vist privat progressivament també de la pintura. Des d’aquesta constatació, a partir de finals dels anys setanta, alguns artistes han tornat a estudiar els fonaments, la manera de ser de la pintura, la seva especificitat. Oblidant tendències i experimentalismes, només amb l’ull atent a l’ontologia de cada obra singular, s’han tornat a fer amos d’una mentalitat que travessa la història, a partir d’una relació amb el que es veu, fundada sobre la profunditat de l’esguard (que implica memòria) sobre l’actitud, no tant de representar el que es veu, (teoria de la representació com a narració), sinó sobre la manera de fer visible el món. La confluència d’aquests elements ha donat lloc a fenòmens particularment incisius a Itàlia (transvarguardia, hipermanierisme), però també han interessat altres països europeus per arribar finalment als Estats Units, amb l’aparença d’un*

«Retrat imaginari». Pastel. 2007. Col·lecció Ricard Ferrer.

difús estat d'ànim postmodern. A Espanya, Ricard Ferrer, artista allunyat del sistema, ha estat atret precoçment pel renovat impuls moral de la representació, en adonar-se de la consistència de la pròpia tradició del seu país”.

A continuació, remarquem en cursiva les referències a Ferrer: *“Sobre aquesta base, Ricard Ferrer ha aprofundit el camí d’una representació que, abans de qualsevol tema o contingut, reconduïx tota la força de la pintura cap aquell centre de gravetat que, en cada quadre, està constituït per la seva ontologia primària. D’aquesta manera recupera la relació entre l’experiència pictòrica i la història de l’art travessant la porta estreta que relaciona la formació amb la forma, la visibilitat amb la mirada, el fet de pintar amb la pintura. En el cas de Ferrer, aquesta actitud de no pas curta volada, es concentra en l’amor pel color i el dibuix. Ferrer explica, representa, reconeix a través de la mirada i la mà. És òptic, digital, tàctil, ma-*

nual. El seu espai supera el nexa figura-fons i deixa penetrar la pinzellada en profunditat, en la relació que confronta la cosa amb la mirada. La pintura de Ferrer ofereix signes evidents de reconeixença que enllacen amb el camí de la història, però el seu objectiu primari no és la memòria ni molt menys la citació. Ell es concentra totalment en la manera de fer, en la lluminositat de la matèria que cada vegada reproduceix un esdeveniment originari que es converteix en narració. Una narració que no és la de les seves nimfes, faunes, mites o al·legories, sinó que és –per sobre de tot– la narració de la pintura, com es desplega sobre la superfície de la tela o sobre la calç de la paret, per revelar-se, tot dominant-la, com l’encarnació en cada obra de la pintura originària. L’escenari de la seva pintura es presenta desert d’objectes, i, per contra, poblat d’elements primordials –aigua, terra, foc, aire– i de tot allò en què es manifesten –cel, núvols, mar, rius i muntanyes. Sobre aquest escenari es componen, gràcies a la màgia de la pintura, homes, dones, animals, nereïdes, orats, putes, arbres, vegetació, criatures fantàstiques, reminiscències del món mediterrani i ibèric, astres, constel·lacions i el zodíac. Rarament hi retrobarem objectes, que per Rilke simbolitzaven la impenetrabilitat del món, el que és incognoscible. Aquí, al contrari, les figures viuen i es dissolen en el temps, més que no pas en l’espai; es deixen conèixer i reconèixer en el flux de la pintura, movent-se simètricament o dolça i casualment, remolí o aura lleugera, ventada tèbia o glaçada –que cau sobre la tela o sobre la paret emblanquinada– transmetent tot el moviment i l’energia, la màgia i el misteri que el signe i el color alliberaran en el moment de néixer. Les figures de Ferrer, constantment dominades per la pintura, segueixen la seva pròpia regla fins a embolcallar-se i confondre’s amb el mateix moviment de pintar.

La seva obra representa, doncs, figures que més enllà de cada contingut revelen explícitament la pintura. Són al·legories del procés pictòric, energia alliberada de la profunditat de l’origen del món, Icones que es despleguen en camí creatiu on cada cosa viu en virtut de la força originària de l’art³⁴”. No sé, vostès em perdonaran, però no puc compartir que l’es-

cenari, si ho he entès bé, sigui més significatiu que els personatges.

Els frescos de Blanes i retorn a Ítaca

Entre el 1999 i el 2004, Ricard Ferrer enllesteix tres frescos a Blanes. Els dos primers, a l’església de Santa Maria i el darrer, als Padrets. Els dos primers els va presentar primer en pastels.

El primer fresc de Santa Maria, la Resurrecció, es presenta al públic per Pasqua de l’any dos mil. Es tracta d’un fresc poètic que Josep Maria Marquès avalua en aquests termes: “la iconografia escollida és tradicional en els seus elements, però renovada en la interpretació. Jesús s’enlaira des de la tomba: braços oberts i cos erecte. El llençol del sudari que embolcallava el seu cos voleïa com una bandera, des de la Terra cap al cel. Els guardes del sepulcre dormen o bé es desinteressen de la meravella que s’està acomplint. Només les dones que acudien amb aromes a ungir el cos comencen a adonar-se, sorpreses, de la vida que neix de la mort. Ha desaparegut gairebé d’aquesta resurrecció el sepulcre, reduït a una mènsula al·lusiva. L’ambient de Jerusalem ha estat substituït per un paisatge esbossat, de cel, aigua i terra. (...) Els soldats que guardaven la tomba prenen figures de la mitologia pagana, com Mercuri, Dionís, i Mart, els senyors del món que aquell dia començaven a perdre el seu domini enfront de l’únic sant i l’únic senyor. (...) Ricard Ferrer ha centrat l’escena en un Crist que fusiona trets apol·linis amb altres del sant sudari de Torí. Ha volgut presentar el contrastat entre l’esperit de la vida nova i la matèria³⁵. Entre el son el despertar.”

En el fresc següent, la Pentecosta, Ferrer es planteja no deixar-se anar tant, aprofundir en la recerca. El resultat és que les passades de color són més insistents, el color no és tan esvaït com en l’anterior; perd en poesia, però guanya en ofici, en l’experimentació de noves possibilitats.

El que lliga ambdós frescos és el munt de personatges que apareixen en l’un i l’altre de manera que calia treballar molt l’estructura barroca. Ferrer ha sabut entrellaçar, formar els grups, lligar els personatges perquè parlin entre ells i diguin a l’espectador el que han de dir. Interessa remarcar també l’oposició entre l’església activa i missionera i els contemplatius que, pel lligam amb la terra, representa fra Sadurní de Ruyra. Un altre dels moments tècnicament destacables és Sant Pau caient sobre els espectadors, fet que provoca impacte i verisme.

Aquest fresc, en lloc d’acabar-lo amb una sanefa de petxines, va fer-hi monocroms, a la manera de marbres rosats, amb històries de l’antic testament que prefiguressin el nou com la torre de Babel, la crida d’Abraham, l’èxode, l’elecció de David, la visió d’Isaïes i el temple de Jerusalem³⁶.

«Retrat imaginari». Pastel. 2007. Col·lecció Ricard Ferrer.

«Retrat imaginari». Pastel. 2007. Col·lecció Ricard Ferrer.

Després d'aquest arriba el més gran de tots, més de cent metres quadrats, el dels Padrets. Com a reacció al fresc de la Pentecosta, que li havia exigít ordre i estructura, Ferrer recupera una certa llibertat i treballa generosament el color. Hi havia alguna història que tenia molt esbossada i sobre la marxa la va refer, procurant que tot tingués la seva eurítmia. Els problemes es presentaren en el moment de col·locar el dibuix sobre el sostre bombat. En aquest cas va haver de començar pel mig, combinar, i finalment anar cap als cantons.

El mateix Ferrer, en un article a *Recvll*, va explicar les tres parts del fresc. La primera part és la vinculació de la història que explicarà amb Blanes, i «s'inicia amb la proa d'una nau antiga, banderoles, soldats i del mascaró penja l'escut de Blanes. Sobre aquest començament, nimfes del mar a banda i

banda, seguint el moviment de les ones i dels núvols, inicien el recorregut del sostre. Al bell mig, Ulisses, el personatge homèric, lligat al pal de la barca per no ser seduït per les temptacions marines, nimfes, ni dels perills que sobrevolen la nau.

Un mite antic, com el d'Ulisses, que conté, com tot mite, una lliçó moral, en aquest cas, defugir les vanes temptacions. Aquest esforç sobre les forces de la natura que ens poden lligar s'expressa en el mateix fragment amb el tema ruyrenc de la lluita d'en Temne amb un gran pop. En l'ordre figuratiu, les seves cames juguen un paper semblant a les ones que envoltades per nimfes, tempten Ulisses i donen un ritme al moviment de la pintura. Apareix també la idea fantàsica de les ventoses que semblen desenganxarse de les cames del pop i tornar-se, sols que cauen dins l'aigua per tornar a ressorgir més endavant”.

La segona part, que vol ser una pausa, ens presenta un sol que cau dins el mar, envoltat de dones, criatures, dofins i gavines, mentre que la tercera part recupera l'impuls inicial:

«una parella envoltada d'amorets que els guien o es gronxen sobre una mena de barca. Tema festiu, la lluita sembla superada i l'home Ulisses deixa caure l'índex sobre una mena de brúixola que els guia.

L'espai que tanca el fresc és ben diferent del començament. Si allà s'exposa la idea de l'esforç i la superació, idees contingudes en el mite antic, aquí la figura central és la pau; al seu entorn veiem florir l'esperit, l'art i la cultura. Un gran taronger arriba fins a la paret del fons i envolta aquestes figuracions. Un artista recrea amb l'art de la pintura tant el mite antic, aquí representat per Perseu alliberant Andròmeda, com la revelació cristiana expressada per una Pietat que tanca el cicle³⁷”.

Quan va acabar el fresc dels Padrets, va iniciar el tercer encàrrec de Martí Amiel per a l'antiga rectoria de Vilarig. Hi va reproduir temes sacres que van agradar el mecenes quan va veure els frescos de Blanes: un baptisme, un enterrament,

una crucifixió i una resurrecció. Segurament el més destacable sigui que en el sostre, que feia creueria, hi va fer uns penjolls de magraner amb amorets que volen.

En l'actualitat està treballant en un darrer encàrrec de Martí Amiel per a una casa de Vilafant. Aquesta vegada la feina serà al tremp d'ou sobre fusta. En aquests moments està preparant els dibuixos en paper vegetal, que després passarà a fusta.

Les altres exposicions i la crítica

El 1998 Ferrer va mostrar una petita antologia de la seva obra entre 1968 i el 1998. Per introduir-la optà per textos de Salvat i de Tomassoni. Tres anys més tard, el 2001 reempenia les seves exposicions a la galeria Joan Mas. Maria Lluïsa Borràs en va fer aquesta treballada anàlisi per a La Vanguardia. «Ricard Ferrer reúne ahora

un conjunto de obra reciente. Se muestra como extraordinario dibujante, un colorista muy dotado que domina la gama cromática con preferencia por las tonalidades pastel, que se conoce al dedillo las leyes de la perspectiva i que se inclina por la alegoría para rescatar el pasado del olvido. No está aquejado de la nostalgia del noucentista al uso, sino que más bien se muestra enamorado de la pintura del renacimiento italiano, que revive intensamente considerándola el período más glorioso de la historia del arte”.

I ja deixava entreveure diferències, que comparteixo, amb el grup que apadrinava Tomassoni: «ya dijo Goethe que la repetición se da de forma inesperada en la historia y en el destino de los hombres como si se produjera una suerte de atracción afectiva. No es único el caso de Ricard Ferrer en esa atracción afectiva por el Quattrocento, aunque probablemente sí lo es en España. Su obra me recuerda la pintura de los hipermanieristas italianos, que tiene su máximo defensor en Italo Tomassoni, y como máxima figura

«Retrat imaginari». Pastel. 2007. Col·lecció Ricard Ferrer.

«Retrat imaginari». Pastel. 2007. Col·lecció Ricard Ferrer.

a Carlo Maria Mariani. Por comparación, la pintura de Ricard Ferrer es más tosca y auténtica, menos sofisticada”.

Tampoc no s'estava de destacar l'obra estelar de la exposició *La Vía Láctea*, realizada con técnica tradicional al temple, pero sobre tela, viene a culminar la ya larga trayectoria de este singular artista, empeñado en recuperar técnicas pictóricas renacentistas, totalmente en desuso, de las que da prueba ahora de un dominio consumado. Junto a esta escena alegórica pueden situarse “Mitología” y “Mujer Cupido”. También remarcava retrats i pintures amb ressonàncies del Veronès: “descuellan diversos retratos que parecen rescatados del taller de un desconocido pintor italiano del Cinquecento como son “Simoneta”, “Retrato imaginario” o “Cabeza”. Hay algunos deliciosos interiores como “Gran interior”, “Mujer vestida recostada en una cómoda” así como no menos deliciosos paisajes y bodegones. Hay también escenas situadas en arquitecturas clásicas como “Arquitectura” o “Arquitectura con Diana cazadora””. L'acabament també remarca les qualitats del nostre pintor: “un pintor singular enamorado de la Italia renacentista, a la que nos transporta con pasión y autenticidad”³⁸.

«Mitología». Aquarel·la. Col·lecció Ricard Ferrer.

D'ençà de 2007

Fruit d'aquest esperit inquiet i passional, Ferrer ha retornat a l'aquarel·la. Publiquem una mostra d'aquests darrers estudis que han de possibilitar noves fites en la tasca creativa de Ricard Ferrer, constructor de mites.

Josep Bota-Gibert

Fragment del fresc pintat a la volta de l'antiga capella dels Padrets, a Blanes.

notes

¹ Todorov, Tzvetan; *El espíritu de la Ilustración*, Galaxia Gutenberg, Barcelona, 2008, pàg. 9

² op. cit., pàg. 9

³ Exposicions; *La Publicitat*, 24 de novembre de 1935.

⁴ Valls, Ignasi; “Procediments i aplicacions modernes, exemple pràctic de la pintura al fresc”, *La Publicitat*, 4 de desembre de 1935.

⁵ Conversa amb l'autor, 17 de setembre de 2007, cinta 3.

⁶ vegeu nota anterior.

⁷ Doerner, Max; op. cit., pàg. 221.

⁸ Vegeu Doerner, pàg. 219.

⁹ Conversa amb l'autor: 24 de setembre de 2007, cinta 4.

¹⁰ vegeu Domènech, Joan; “La pintura al fresc encara té practicants”, *Revista de Girona*, núm. 243, juliol-agost de 2007, pàg. 48.

¹¹ vegeu la nota anterior.

¹² vegeu Doerner, op. cit., pàg. 236-263.

¹³ vegeu Domènech, Joan; op. cit., pàg. 49.

¹⁴ Característiques extrems dels pigments purs en pols que prenem de la societat *Taker*.

¹⁵ vegeu Doerner, Max; op. cit., pàg. 237.

¹⁶ vegeu Doerner, Max; op. cit., pàg. 262.

¹⁷ vegeu nota 52.

¹⁸ El mite de Danae em sembla que Ferrer l'ha pintat en relació a Perseu, al qual, per allunyar-lo de Danae, se li encomana la recerca del cap de Medusa. Hi ha, però, tota una sucosa història anterior sobre el fill de Danae que l'oracle va predir que mataria el seu avi, el rei Argos Acrisi, digna de ser coneguda. Confronteu aquesta informació succinta amb la de Pierre Grimal, *Diccionario de mitología griega i romana*, Paidós, 1981, 1a edició, pàg. 126.

¹⁹ Personifica la fecunditat femenina del mar, es va casar amb Oceà de qui va tenir més de tres mil fills, que són tots els rius del món. Tetis viu a l'extrem més occidental, més enllà del país de les Hespèrides, allà on es pon el sol. Vegeu Pierre Grimal, op.cit., pàg. 512.

²⁰ Conversa amb l'autor, 29 d'octubre de 2007, cinta 6.

²¹ Divinitats romanes del destí presideixen el naixement, el matrimoni i la mort. Limiten la vida dels homes segons el seu caprici. Vegeu P. Grimal, op. cit., pàg. 408.

²² Divinitat agrària que en el seu origen presidia la germinació. L'aigua del seu altar curava.

²³ Plutó el Ric és el sobrenom més corrent d'Hades amb el qual hom al·ludeix a les riqueses inexhauribles de la terra. Déu agrari en el seu origen.

²⁴ Va ensenyar als homes el conreu de la terra i del raïm. Se'l sol representar amb una falç o una podadora.

²⁵ Es representa Apol·ló com un Déu molt formós que persegueix la ninfa Dafne que no correspon als seus desitjos. Dafne prega al seu pare que la salvi i aquest la metamorfosa en llorer.

²⁶ vegeu Valls, Josep; “Ricard Ferrer: el giardino profundo”, *Recvll*, 22 de desembre de 1998.

²⁷ Valls, Josep; Ricard Ferrer: el giardino profundo, *Recvll*, 22 de desembre de 1998, pàg. 4.

²⁸ Borràs, Maria Lluïsa; Ricard Ferrer i l'hipermanierisme italià, Museu del Relotge i Museu de l'Empordà, Figueres, 1997.

²⁹ Comellas, Joan; *Presentació*, Galeria Silva, Blanes, 1983.

³⁰ Tomassoni, Italo; *Ipermanierismo*, Roma, 1985.

³¹ Fàbrega, Jaume; *Guia de Galerías; Punt Diari*, 23 de juny de 1988.

³² Anònim; *Ricard Ferrer a Fòrum*, Diari de Girona, 17 de juny de 1988.

³³ Ariosto, Ludovico; *Orland furios*, MOLA, núm. 21, 2 vols., Barcelona, Edicions 62, 1983.

³⁴ Tomassoni, Italo; *Ricard Ferrer*, Palau Bofarull, Reus, 2000.

³⁵ Marquès, Josep Maria; “La nova resurrecció a Blanes”, *El senyal*, núm. 9, juny, 2000, pàg. 15.

³⁶ vegeu Abril, Joaquim; “El nou fresc de Ricard Ferrer”, *Recvll*, 1 de juny de 2002. Marquès, Josep Maria; “El fresc de la Pentecosta a Santa Maria de Blanes”, *El Senyal*, núm. 33, novembre de 2002 pàg. 12-13.

³⁷ Ferrer, Ricard; “Opuscle sobre el fresc dels Padrets”, *Recvll*, núm. 1887, 15 de febrer de 2003, pàg. 15-16.

³⁸ B[orràs], M[aria] L[luïsa]; La atracció afectiva, *La Vanguardia*, 13 de juliol de 2001.

04 Viatge a Galícia:

a la recerca del blanenc Salvador Massó
per Josep Freixa

De Blanes a Vigo passant pel penyal d'Ifac

Sóc a la sala d'embarcament de l'Aeroport del Prat, avui que és dimarts i tretze, a punt d'agafar l'avió cap a Vigo. A través dels esplèndids fines-trals veig l'aparell que ens durà cap a la capital econòmica de Galícia. Em crida l'atenció el nom de l'avió: "Peñón de Ifac" i, tot mirant-lo, faig un breu repàs del perquè sóc aquí i què diantre vaig a fer-hi, a Vigo.

La història comença a partir d'una informació que em va facilitar el bon amic Güelfo Zola. Em comentà que "a la fàbrica dels Massó, de la tonyina, hi ha un despatx del director presidit per una gran foto de la badia de Blanes" i em preguntà: "ja saps que els Massó provenen de Blanes, oi?"

Feia anys que em feia gràcia anar-hi i demanar que em deixessin fotografiar aquella foto panoràmica. I ara fa tot just un mes, li vaig proposar a l'Antoni Reyes, director de l'Arxiu Municipal de Blanes, fer un viatge llampec per fer la foto i buscar alguna dada complementària del fundador de l'empresa, el blanenc Salvador Massó i Palau. I, dit i fet, vaig encarregar el viatge a una agència, en un vol directe i amb una reserva per a tres nits en un petit i acollidor hotel al nucli antic de Vigo, molt a prop de l'Ajuntament, on també hi ha l'Arxiu i la Casa Galega do Cultura amb una important biblioteca. I en el moment que em ve al cap, tot recordant a Coma i Soley, un nom per al possible reportatge, sento per megafonia allò tan clàssic de: "pasajeros del vuelo 1302 con destino Vigo, embarquen por la puerta 23".

Perfil biogràfic

Salvador Massó i Palau fou batejat a Blanes el 5 de març de 1799. Era fill de Gaspar Massó Verdalet, mariner, i d'Antònia Palau Ribas. Va créixer en el si d'una família del barri de s'Auguer

dedicada al salaó de peix. Després de pocs anys d'estudi es posà a treballar al negoci familiar.

El mes de març de 1816, Salvador Massó, davant de l'escassetat de sardina a la nostra costa, prengué la decisió d'emigrar cap a terres gallegues a la recerca de fortuna en un mar on hi ha abundància de peix. El jove blanenc, amb tan sols 16 anys, emprengué l'aventura amb altres nois i gent més gran de Blanes, però també de Tossa, Calella i Arenys de Mar. El viatge el feren en una goleta de cabotatge que feia la ruta Barcelona - Vigo, passant per València, Màlaga, Gibraltar, Cadis i Lisboa; l'única ruta possible, per altra banda, davant de les impracticables carreteres interiors de la península.

En arribar a la que ja era la ciutat més important de Galícia, uns s'hi quedaren i d'altres trobaren en les rodalies llocs més atractius pel que anaven a fer: treballar en la pesca o el salaó. Així, els germans Francesc i Josep Puig, de Blanes, es quedaren a la mateixa Vigo; el també blanenc Joan Paratxa es va establir a Pontevedra i en Gerard Font, de Tossa, ho feu a Villagarcía, a la ria d'Arosa. Salvador Massó va escollir el petit poble de Bueu, a la ria de Pontevedra, per a la seva activitat de salaó, principalment, de sardina. No sabem el perquè de la preferència d'aquest lloc, però tot fa pensar que hi ha dos motius bàsics: l'un purament comercial, ja que a Bueu tan sols hi havia una petita indústria de salaó; l'altre, menys creïble però més emotiu, és que davant del poble hi ha un illot anomenat Ons, la silueta del qual pot molt bé fer recordar a la nostra Palomera.

Els primers anys del jove blanenc foren durs, com fàcilment es pot imaginar, fins al punt de plantejar-se el retorn a la vila natal; però, ben aviat, l'emprenedor i incansable Salvador es va obrir camí en la indústria del salaó. La pesca de sardina era abundant i, llevat de la que es consumia fresca, la resta s'havia de conservar mitjançant les dues úniques maneres que existien aleshores: l'escabetx i el salaó.

◀ Antiga fàbrica Massó a Cangas. Foto: Josep Freixa

Noia treballant a la fàbrica de conserves.
Font: Museu Massó, Bueu.

En aquest context històric, cal fer esment de la revolucionària tècnica inventada pel químic francès François Appert (anomenat “el pare de la conserva”) que, buscant la manera de conservar millor els aliments de l'exèrcit napoleònic, va descobrir que els aliments cuits i aïllats dins una llauna segellada mitjançant soldadura i sotmesos al bany maria, aconseguien un llarg i bon estat de conservació fins aleshores desconegut. Anys més tard, Pasteur, amb els seus procediments antibacterians, ho va millorar encara molt més.

En Salvador Massó es va casar amb la blanenca Cristina Gelabert, de la que no va tenir fills, i en segones núpcies amb la també blanenca Esperança Ferrer Ros, amb la qual va tenir cinc fills: Esperanza, Francisca, Gaspar, Salvador i José.

Anys després en Salvador, amb els seus fills Gaspar i Salvador, contactaren amb tècnics en conserves de la ciutat de Nantes (França). Els Massó foren pioners a Espanya de la conserva en llauna. I així, l'any 1880 ja inauguraren la fàbrica de conserves Massó e Hijos, comptant amb l'ajut i col·laboració francesa, tant de capital com de mà d'obra especialitzada. El primer emplaçament de la fàbrica va ser a la mateixa Bueu, per anys després créixer a d'altres poblacions, sempre arran de mar, buscant el menor transport possible del peix fresc. L'èxit dels productes Massó era el resultat de comptar amb unes bones matèries pri-

meres (peix fresc de la seva pròpia flota i oli d'alta qualitat refinat per ells mateixos) i un procés de conservació innovat constantment. El lema que Salvador Massó va crear per a l'empresa (i que va inculcar tant com va poder) era “Paz y Trabajo”, que es traduïa en una bona harmonia entre patrons i operaris en els seus llaços d'unió. En els últims anys de la seva vida es va dedicar a la Sociedad Benéfica Massó que, a l'estil de les institucions de socors catalanes, feia funcions socials i humanitàries com ara el subsidi d'atur, l'assegurança per malaltia i, fins i tot, tenia fons per un cas d'epidèmia massiva. Salvador Massó va morir l'any 1886 a Bueu (Pontevedra), al peu del canó, a l'edat de 86 anys.

Naixement, puixança, davallada i òbit de l'empresa

Com ja hem dit, l'empresa ja estava creada, però la reconversió de la fàbrica de salaó a conserves de diferents espècies en llauna, fou obra de Salvador Massó i dos dels seus fills: Gaspar i Salvador. Mort el primer, els dos germans (sota la nova denominació de Conservas Hermanos Massó), seguint els passos del pare, crearen una gran xarxa de comercialització, primer als països limítrofes, però que ben aviat s'expandí arreu del món. En aquests primers anys, l'aparador principal era a les Exposicions Internacionals. Així concorregueren i guanyaren diversos premis a Anvers (1885), Toulouse (1887), Barcelona (1888), París (1889) i Brussel·les (1910). En esclatar la Primera Guerra Mundial (1914-1918), davant les comandes de les intendències de França i Bèlgica, es van arribar a produir milions i milions de llaunes.

En el període d'entreguerres, la producció es relaxà una mica; però amb la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial, es va arribar a treballar les 24 hores del dia per fer front a la gran demanda. El 1941 s'inaugurà una nova i gran fàbrica a Cangas (no ho confongueu amb Can-

gas d'Onís), davant mateix de Vigo. Aquesta fàbrica, model de modernitat i sanitat, de 5.000 metres quadrats de superfície, va arribar a tenir una plantilla de quasi 900 obrers, d'un total de més de 2.000 que l'empresa Massó tenia repartits entre les fàbriques i la flota pesquera.

Els següents anys foren temps d'expansió mundial, amb una creixent demanda exterior afegida a la demanda consolidada del país. Però vingueren també èpoques de crisi econòmica i de polítiques empresarials agosarades, potser conseqüència de, l'encara més, engrandiment de la firma i, com molt bé diu l'últim membre de la nissaga, en Tomás Massó, moriren d'èxit. L'empresa conservera Hermanos Massó, S.A. va tancar portes l'any 1992. En el procés judicial posterior, s'adjudicà la marca Massó (sinònim de qualitat) a l'empresa Cuca. A partir d'aleshores, les llaunes litografiades amb aquesta llegenda i tan prestigiosa marca (amb la tradicional tipografia i l'emblemàtica tonyina) es fabriquen a les instal·lacions de Conservas Cuca a Vigo.

Crònica de tres dies de frenètica recerca

L'endemà d'arribar a Vigo em dirigeixo al *Concello* (Ajuntament), una mola de 15 plantes (inaugurat pel Rei de les Espanyes l'any 1976) que, a semblança dels vells castells medievals, domina tot el territori proper. A l'ampli vestíbul, un cop informat, omplo la instància corresponent per consultar l'Arxiu Municipal. La lliuro i em diuen que ja em comunicaran per escrit la data assignada per fer la consulta. Reclamo tot dient que només tinc previst ser a Vigo tres dies. La funcionaria consulta a la companya veterana, i aquesta pontifica: “Entonces, por la via urgente; hay que rellenar el cuestionario del impreso de consulta inmediata.”

Respiro a fons, omplo les caselles de l'imprès demunt d'un teclat d'ordinador al servei del públic

Placa commemorativa de la inauguració de la primera fàbrica.

i el lliuro o, millor dit, vaig tot seguit a la llarga filera de la finestreta de “Recepción de instàncies variades” i escolto la resposta de “casi seguro que mañana lo llamarán ¿Este es el numero del Hotel? ¿No lleva usted móvil?”. Surto del *Concello* tot consultant el plànol que m'han donat a l'hotel; m'adono que la barca que travessa la ria no em pot dur directament a Bueu i demano el preu al primer taxista que trobo a la parada que hi ha davant mateix de l'embarcador. Em demana 60 euros i decideixo anar amb barca fins a Cangas per, allà, agafar un taxi fins a Bueu.

Travesso per primer cop la ria. En només 15 minuts arribo a Cangas i agafo un taxi.

- “Al Museo Massó, por favor”, li demano.
- “Esto de los Massó, no lo entiende nadie; la mayor fábrica del mundo de conservas de pescado y se ha ido todo a pique”, sentencia el taxista.

Em deixa davant mateix del museu. Hi entro i després d'una llarga visita encara sóc a temps d'agafar el bus. El conductor em pregunta: “¿Usted quiere ir por la costa o por el interior?”

El curt viatge arran de mar és encantador. Vaig fins a Cangas per fotografiar la gran fàbrica que Massó va inaugurar el 1941. Torno a agafar el

vaixell per retornar a Vigo (aquí el vaixell és com un bus, i al mateix preu!). Dino pop de la *feira*. Són dos quarts de quatre i a les quatre en punt tinc cita amb Don Bernardo Vázquez Xil, cronista oficial de Vigo i venerable personatge, que més que història m'explica anècdotes i més anècdotes, divertides, això sí. Quedem per a un altre dia. Són les cinc i és l'hora que obren la biblioteca del Centro Galego, situat a la plaça de La Princesa. Lliuro a la directora la carta de presentació que m'han fet a l'arxiu blanenc, i la Sandralen, a instàncies d'aquella, em guia magistralment pel gran laberint bibliogràfic de la casa. Tanquen: són les vuit del vespre i vaig directament a l'hotel. Només tinc esma per fer un petit refrigeri i veure la qualitat de les fotos preses. Em quedo adormit, mig vestit, com un vailet després del seu primer jornal.

Quan em desperto són les sis del matí. Repasso les fotos, ara ben despert, i comprovo amb gran disgust que les fotos del museu no han sortit (davant de la meua poca traça el director es va oferir a fer-les). Després del frugal esmorzar a l'hotel (sempre en diuen *desayuno continental*), baixo a peu cap a la ria i la travesso de nou i amb el taxi em planto novament davant del museu Massó. Un cop fetes i comprovades les fotos (ara sí, encara que mínimament correctes) retorno a Vigo, on m'espera en Gerardo González, periodista especialitzat en temes migratoris gallecs, amb qui he contactat mercès al Centro Galego para la Cultura. És una xerrada interessant i una promesa d'enviar-me més informació a casa. Truco a l'hotel i m'informen que m'han avisat del *Consello* per dir-me que la meua instància urgent ja té el vist i plau. Agafo de nou un taxi (fa molta pujada) i al cap de deu minuts ja sóc a l'ascensor que em baixa al segon soterrani del magne edifici del *Consello Municipal*, que és on es troba l'Arxivo da cidade de Vigo. Torno a mostrar la carta de presentació (on es proposa la col·laboració d'ambdós estaments) i a falta del director (de baixa laboral per malaltia) m'atén amablement en Panxo, un vell funcionari, d'aquells que no

se'ls escapa res. Passo tres hores consultant l'hemeroteca, principalment *El Faro de Vigo* (fundat l'any 1853 i actual degà de la premsa espanyola) i diversos llibres que el diligent funcionari em passa; me'ls repasso somerament i li prego que em faci unes quantes fotocòpies. Surto del *Consello* amb el temps just (avall que fa baixada) per anar a la cita amb en Tomàs Massó.

Conversem durant dues hores i mitja intenses, profitoses i molt agradables. Cansat però satisfet, faig les fotos de la seu social de Massó i agafo un bus que em deixa quasi a la porta d'Asilleros Barreras (empresa fundada per un altre blanenc). Aquí, faig unes fotos per encàrrec de l'amic Aitor Roger i intento demanar informació, però el guarda de seguretat de la porta em comunica, de part de la secretària de direcció, que la informació que poden donar-me ja està penjada a Internet. Torno a la biblioteca fent un llarg passeig. M'hi espera la jove historiadora galaicoportuguesa que, de nou, em fa de cicero-ne, però ara em lliura uns opuscles fotocopiats molt interessants pel tema que m'ocupa. En sortir de la biblioteca, amb molt pocs lectors, passo pel davant d'un cibercafé, ple de gom a gom i, en veure tot aquell jovent rendint homenatge a l'omnipresent Internet, m'envaeix el dubte de si el que estic fent val la pena i si tot plegat interessarà a algun blanenc, a part dels més conscienciats per la història local.

Amb tot això, me'n adono que passo per sota del gran campanar de Vigo (el que toca puntualment l'hora oficial de la ciutat) i aprofito per fer un petit recés i visitar la neoclàssica Colegiata de Santa María (a la qual pertany dit campanar), inaugurada (vés quines coses!) el 1816, l'any que el nostre compatriota, Salvador Massó, va arribar a Vigo.

És molt tard i les forces ja no em donen per a gaire més; em refaig un xic amb una bona graellada (de peix, és clar!). Un cop arribo a l'hotel només em veig amb cor de fer algunes trucades (a

casa, a en Gerardo el periodista, a la Sandralen, que molt amablement m'ha passat el número del seu mòbil, "por si ten dificultade"). Fullejo, com sempre faig quan sóc lluny de casa, la guia telefònica per comprovar si hi ha algun Freixa, i em trobo amb els Barreras, Puig, Romaní, Millet, Carreras, etc. Fent aquesta tasca em quedo clapat de cansament físic i mental (no sé si això de la recerca està fet per a mi).

El sol surt quasi una hora més tard a Galícia que a casa nostra. Em desperto, encara fosc, però per a mi ja és massa tard. Avui és la meua última jornada a Vigo i tinc encara un munt de coses a fer: recollir, agrair, visitar, consultar, comprar, repassar,... Vaig a contrarellotge; tinc el vol de tornada a les quatre de la tarda.

Aprofito la primera hora del matí per fer un petit balanç de tot plegat i comprovar que no m'oblido res del que tenia planificat. Amb la fresca matinera m'arribo al barri de l'Arenal, encara anomenat per molts com *el barrio de los catalanes*, per descobrir algun vestigi del pas dels nostres compatriotes, però la meua recerca resulta infructuosa; vaig a l'oficina de Patrimoni Cultural de Vigo per conèixer detalls de l'edifici Massó, catalogat com a obra arquitectònica a preservar. Visito, una mica precipitadament, el Museu Castrelos; vaig al Centre Galego a recollir unes fotocòpies; faig unes petites compres i torno a l'hotel a recollir la bossa que guarden a recepció; dino d'una esgarrapada, però amb un bon Ribeiro, i m'acomio telefònicament d'un ésser meravellós que m'ha fet les funcions d'àngel de la guarda. Són les dues de la tarda, quan em dirigeixo a la parada del bus que m'ha de portar a l'aeroport, on confio amb que m'esperi l'avió que m'ha de retornar a casa.

Han sigut tres dies, només tres dies, però ben atapeïts. Porto a les alforges un munt d'informació: més de cent fotocòpies, un llibre i sis opuscles, un fotimer de fotos i, potser el que és més important, dotzenes i dotzenes de notes

Imatges de la fàbrica i els productes de conserva.
Font: Museu Massó, Bueu.

dels personatges i testimonis que vaig entrevistar en viu i en directe. Tan sols m'han faltat unes hores per visitar les illes Cies, un paradís natural a la boca de la ria; però sempre em quedarà aquesta excusa per tornar de nou a la històrica *Vicus spacorun*, Vigo.

La visita al Museu Massó

Tot just entrar, em reben dues recepcionistes i un guarda de seguretat; i quan una d'elles acaba d'explicar-me l'itinerari més adient i les "normes de la casa", pregunto per en Roberto García, director del museu amb qui l'arxiu blanenc havia contactat per correu electrònic. Davant la resposta que el Sr. Garcia està reunit, opto per començar la visita de les sales segons l'ordre aconsellat.

A la planta baixa una sala en forma de ela està plena de maquinària de museu (mai tan ben dit), i de tot tipus de màquines i estris emprats a la indústria pesquera en el període que va des de mitjans del segle XIX fins als anys trenta del segle passat. Al fons, hi ha una petita exposició de llaunes de tots els temps, de diverses mides, formes i continguts. Aquí mateix, hi ha una

pantalla on interropudament s'hi projecte un pel·lícula de la indústria viguesa (inclosa la Massó) de 6 minuts de metratge, filmada l'any 1915. A la planta superior, la planta noble, hi ha una gran col·lecció de miniatures de vaixells de diferents tonatges, unes vitrines repletes de incunables (com ara una edició del Quixot del segle XVI), tractats de pesca i conserva, i algun quadre suposadament valuós. I aquí ve la decepció: cap indicatiu de cosa blanenca ni cap dada sobre l'origen blanenc del fundador; és més, en anomenar Salvador Massó i Palau es limiten a dir "de origen catalán".

En baixar per la harmoniosa escala, em topo amb un senyor que es dirigeix a mi amb la pregunta: "¿Usted es el señor de Blanes?" I continua: "Perdón por la tardanza, pero estaba reunido con gente de Patrimonio y no he podido salir antes".

Torno a fer la volta al museu, però ara amb les explicacions breus i documentades del seu responsable.

M'explica que l'origen del museu es remunta a l'any 1928, quan G. Marconi, el pare de la ràdio arribà a Vigo a bord d'un creuer. Marconi era consumidor de la marca Massó i es va interessar per visitar la fàbrica. No cal dir que fou rebut com pertocava al gran personatge que era. Fleming va veure que, en un dels magatzems, s'hi amuntegava una gran quantitat de màquines obsoletes que havien estat reemplaçades per d'altres més ràpides i modernes, i va suggerir a Gaspar Massó que obrís un petit museu en homenatge a aquelles andròmines i a les persones que les manejaren. La idea va agradar tant que l'any 1932 s'inaugurava el museu, com una dependència més de la gran fàbrica de Bueu. Amb els anys es va anar enriquint amb noves adquisicions i donacions. Però el 1992, l'any de la fallida de Massó Hermanos, S. A., el museu es va haver de tancar durant uns anys fins que la Xunta, a través de la Dirección General de

Patrimonio Cultural, se'n va fer càrrec però orientant-ho a la seva manera. La nova etapa del museu s'inicia l'any 2002.

I vet aquí que, finalment, sortim de l'entrellat: la foto panoràmica de la badia de Blanes, instal·lada en una ala del museu on hi havia la taula del despatx que fou del nostre compatriota, Salvador Massó, havia desaparegut, juntament amb altres estris personals, per obra i gràcia dels nous regidors del museu. De la foto, no se'n sap res més; dels altres objectes sí: estan dipositats en el magatzem com a fons del museu. Decebut, després d'omplir una instància per poder fer fotos i impressionar-ne algunes, m'acomio cortèsament fent mutis pel passadís que dóna directament a la sortida.

Entrevista amb Tomás Massó, últim Massó de la nissaga

Amb l'ajut del director del museu, puc contactar telefònicament amb en Tomás Massó, l'últim de la nissaga en portar les regnes de l'empresa des del Consell d'Administració. Després d'explicar-li el motiu de la meua visita a Vigo, m'explica alguna cosa, però l'home, amb certa prevenció, em cita per l'endemà a la Cafeteria La Alameda, a la plaça Compostela. Em pregunta si em va bé el lloc i tot dient-li que és clar que sí, penso: "quin millor lloc per parlar que davant mateix de la que fou seu social de l'empresa?"

En Tomás Massó és un home menudet, amable i senzill. Llicenciat en Econòmiques, em sembla endevinar una certa tristesa en el seu ritus quan em diu que no ha tingut fills. Parla pausadament i imprimeix certa passió quan confessa la seva estima per aquesta terra i la seva gent; tan sols fa l'excepció del desencís que li va produir la indiferència, quan no la traveta, en els moments crítics, per part dels seus companys de gremi de l'Asociación de Empresarios de Conservas de Pescado; d'ells, n'està ben decebut perquè va

comprovar en pròpia pell, el joc brut i d'interessos que va desencadenar el final de la firma.

M'explica que, com no podia ser d'altra manera, ha visitat en diverses ocasions la nostra vila; i que com a aficionat a l'esport de la vela (disciplina en la qual va guanyar fins i tot un campionat d'Espanya), va conèixer el taller de veles del senyor Grau. Jo li faig saber que ja és mort i que pel que sé, de veles ja no en fan; "Ya, como suele ocurrir en el mundo empresarial", em contesta amb fina ironia.

Li mostro tot el material que he recollit a Vigo i l'home es mostra loquaç en aclarir-me tots els dubtes que encara tinc, aportant-me multitud de dades i dates exactes, que no recullen ni els llibres consultats. Mirant-lo de fit a fit, li pregunto el perquè del desenllaç final; i ell, sens dubte amb intencionada "retranca galega" em contesta: "El peso de la púrpura... el peso de la púrpura, no lo dude usted".

Li faig saber la versió que donen els molts amb qui he parlat (coincidentes tots), que asseguren que tot va ser conseqüència de la gran màquina burocràtica que la mateixa empresa va crear.

- "Claro, claro; havia también problemas de liquidez, de gastos financieros... Y quién no los tiene? Y las empresas punteras que quieren seguir en la cresta de la ola... pues eso, a veces ocurre eso".

Cap al final, després de parlar una mica per sobre de temes com la llengua, el canvi climàtic i d'altres, es reserva una sorpresa: -"¿Quiere saber algo que, en todo lo que he leído, nadie ha recogido?" I veient que frisava per saber aquella primícia, contesta tot seguit: "El primer barco diesel que hubo en esta ria, era nuestro y llevaba por nombre *Blanes*". Tan solo hay el testimonio de una acuarela que donamos al Museo, pero la Xunta lo tiene fuera de exposición, en el depósito".

Entrada del Museu Massó, Bueu. Foto: Josep Freixa.

La xerrada que, de no haver-hi hagut una bona predisposició, podia haver estat d'un quart o vint minuts, s'allarga quasi dues hores i mitja; i encara perquè ell té un compromís a aquella hora. En anar-se'n, no solament vol pagar l'aperitiu, si no que em deixa pagat el dinar allà mateix, perquè continui gaudint d'aquella terrassa tan elegant en un esplèndid dia. Al cap de poca estona, encara torna per regalar-me un llibre escrit pel seu oncle, Gaspar Massó, tot dient-me: "y por favor, Sr. Freixa -ho pronúncia correctament-, no se olvide de mandarme un ejemplar de la revista". Més amabilitat, més bona disposició i més sinceritat, impossible!

Havent dinat faig un petit passeig pels jardins de la plaça Compostela i, al bell mig, veig un monument; m'hi atanso pel darrere i lleixo a la peanya: "Más vale honra sin barcos que barcos sin honra". Ep!, això ho conec! Faig la volta i em planto al davant i veig gravada, a la mateixa peana, la inscripció: "A Casto Méndez Nuñez"; i en una placa a sota hi consta: "Monumento erigido por suscripción popular al insigne almirante vigués". I penso: "Bé, està bé; perquè aquest bon home (és un dir) era fill d'aquesta ciutat; però, a Blanes, de què ens ve dedicar-li un carrer? Aquí, a Vigo, ho van fer, com es pot veure, per subscripció popular; i a Blanes? Devia ser per oposició militar, però, fins quan?"

A tall de conclusió

Ja hi ha una dita que sentència que en el món dels negocis, molt sovint, una generació és la que crea l'empresa, la següent la fa gran i l'altra l'ensorra. La veritat és que no sé si es pot aplicar en el cas que ens ocupa; el lector en pot treure les seves pròpies conclusions. El fet és que vaig anar a Vigo a fer unes fotos, bàsicament, i m'he trobat amb un munt de material, informació escrita i oral, predisposició màxima dels meus interlocutors, funcionaris i particulars, que, com se sol dir, se'n podria escriure un llibre; un bon

Edifici Massó a Vigo. Foto Josep Freixa.

llibre eixamplant el tema en més personatges i a més períodes històrics. Però això, tot i que em faria molta il·lusió, ho haig de deixar per als historiadors locals que, de ben segur, en trauran més suc.

Pel que fa a mi, vull dir que ha estat un gran plaer fer aquesta recerca amb gent tan encantadora, i voldria acabar aquest treball dient: adéu ria de Vigo, adéu ciutat de Vigo, adéu amables ciutadans de Vigo, adéu Tomàs Massó, adéu Sandralen; adéu-siau a tots i fins sempre, amb l'esperança que aquesta feina tan poc feixuga interessi algun blanenc. Amén.

Josep Freixa i Campassol
Impressor i enamorat de Blanes
i la seva història

Notes sobre l'emigració blanenca a Galícia

La diàspora catalana

A partir de la segona meitat de segle XVIII les Rías Baixas gallegues comencen a poblar-se de milers de catalans, molts d'ells procedents del litoral gironí, atrets per la gran abundància de sardina que hi havia a les costes gallegues. Aquests catalans, coneguts com els "fomentadores", van portar amb ells l'art de l'arrossegament i xarxes com la xàvega, fins aleshores desconegudes a Galícia, i també hi aportaren la tècnica mediterrània del salaó. Aquesta diàspora mercantil catalana era fruit del creixement econòmic que experimentà Catalunya en el segle XVIII, i que va portar a la creació d'assentaments comercials estables a l'exterior. La gran majoria de catalans presents a les ríes gallegues que es dedicaven a la pesca i als saladors procedien de Blanes, seguits per les poblacions de Calella, Canet de Mar, Vilanova i la Geltrú, Arenys de Mar i Sant Pol, entre d'altres.¹

Alguns d'aquests blanencs pioners a assentar-se en terres gallegues van ser Salvador i Francesc Carreras Carbó, casats a Murgados el 1781; Andreu Ribas Vila, casat al Ferrol el 1784; Feliu Illas Romaní, casat a Vigo el 1795; Francesc Burcet Romaní, establert a Marin, amb el seu pare, el 1821; Joan Ferrer Cruz, casat a Maio el 1840; els Massó, a Bueu des de 1816; els Paratcha, a Pontevedra; els Millet, els Barreras i els Puig, a Vigo o els Rocafort, establerts a la localitat de Marin. L'any 1802, el blanenc Fèlix Ferrer Illas ja tenia un magatzem i fàbriques per a la pesca i el salaó en el port d'Aldan.²

Els empresaris conservers catalans a Vigo van gaudir d'un nivell social de distinció i la seva influència econòmica es deixava sentir entre les elits polítiques de la ciutat. Durant el segle XX, les fortunes més importants aprofitaren

l'etapa d'esplendor a inicis dels anys quaranta i construïren moderns edificis d'habitatges de lloguer al centre de la ciutat. Aquests immobles, com el dels Barreras, al carrer Colón, el conegut com a "Rascacielos de Curbera", al carrer García Barbón, o els dels Massó, a la zona de la Alameda, es van convertir en tot un símbol d'ostentació pública del seu poder econòmic. Malgrat tot, encara que alguns historiadors gallegos han parlat de la "sardinocràcia", aquests catalans, els més rellevants dels quals eren els blanencs i d'altres pobles la Costa de Llevant, mai no van arribar a ocupar llocs de decisió política.³ Una excepció remarcable és la de la família Massó, que ocuparà l'alcaldia de Bueu en dues ocasions: José Massó Ferrer (1890-1891) i José Maria Massó Garcia (1939-1971). Estudiosos gallegos han investigat sobre el seu modus vivendi i s'han apreciat pautes de comportament força generalitzades: l'arrelament espiritual a la terra d'origen, el manteniment de costums i tradicions pròpies, o que contreïen matrimoni amb noies catalanes dels seus pobles d'origen. Els investigadors posen el cas de les famílies blanenques Barreras i Massó o dels calellencs Bolívar.

Productes Massó Hermanos SA. Font: Museu Massó, Bueu.

José Barreras Massó, descendent de blanencs.

Els Massó

Al llibre *Empresarios de Galicia*, la professora de la Universitat de Santiago Luisa Muñoz Abeledo fa una aproximació a la trajectòria empresarial de la família Massó i els posa com a exemple de la diàspora mercantil catalana del segle XIX.

L'any 1816 Salvador Massó Palau instal·là la companyia familiar de salaons a la localitat gallega de Bueu. L'any 1883, Salvador Massó, animat pels seus dos fills Gaspar i Salvador Massó Ferrer, realitzà la transició a la conserva hermètica de peix. Per a fer-ho possible va contactar amb l'empresari francès Pasqual Dargentón Lafont i fundà la societat de capital mixt "La perfección". L'empresa es va dissoldre l'any 1898 i es convertí en regular col·lectiva amb el capital dels socis fundadors i fills del blanenc Salvador Massó. Es dedicaren a la producció de conserva, salaó de peix, compra i venda de farina, xarxes i fabricació d'estrís de pesca. Els Massó destinaren part del capital a la

construcció de diverses embarcacions de vapor amb tecnologia anglosaxona. Entre les embarcacions construïdes a les primeres dècades del segle XX volem remarcar la que fou batejada amb el nom de "Blanes", com a recordatori dels orígens familiars dels Massó. El "Blanes" va ser el primer vaixell sardiner de motor de la regió. Els guanys aconseguits durant la Guerra Civil s'invertiren en noves fàbriques de transformació de peix a Bueu i en un taller de manufactura de llaunes. L'empresa comercialitzà les seves llaunes a altres països utilitzant diferents noms. Estats Units, Argentina, Xile o França es comptaven entre els millors mercats externs. La bona marxa del negoci familiar, que continuà el nét del fundador, Gaspar Massó García (Bueu, 1892-Vigo, 1991), propicia la inversió en altres sectors, com els tramvies elèctrics de Vigo i Pontevedra, Molinera Gallega, la Companyia General de Carbons de Barcelona o en accions al Banc de Vigo.⁴

El Museu Massó a Bueu reuneix una de les col·leccions marítimes més importants de Galícia, amb un ampli fons bibliogràfic sobre temes marítics i pesquers, dels més extensos de l'Estat. Aquest museu ampliarà les seves instal·lacions i s'espera que a finals de 2009 s'inaugurarà i es donaran a conèixer molts dels seus fons, ara només accessibles als investigadors autoritzats.

Els Barreras

A la Ría de Vigo es concentra el 50% de la construcció naval privada de l'Estat i sembla ser que hi ha comandes que assegurin la feina a les drassanes fins a l'any 2010.⁵

La construcció naval a Vigo es remunta a l'any 1892, quan la família Barreras, també originària de Blanes, funda aquesta empresa. Quan va morir el seu fundador, José Barreras Massó (Vigo, 1867-1950), el grup Barreras era la drassana més gran i moderna de les privades existents a Galícia. Era la quarta empresa manufacturera

Drassanes Barreras. Vigo. Foto Josep Freixa.

gallega, darrera de la dels Massó. El professor Xoán Carmona ha estudiat la figura del senyor Barreras, com una de les figures pioneres en el desenvolupament del sector naval a Galícia.⁶ Els Barreras arriben a Galícia l'any 1818; primer es dediquen al negoci de les conserves i dels salaons, per després fer el salt a la indústria del sector naval. Fan d'armadors i decideixen fundar en el barri de Vigo de Areal, considerada com la primera drassana moderna de Vigo, que dotà la ciutat d'una flamant i poderosa indústria. Durant les primeres dècades del segle XX, els Barreras fan famós el seu vaixell de pesca a vapor que fou conegut com el "vapor tipus Vigo". Aquestes embarcacions s'usaren a tota la costa espanyola i fins i tot a la del nord d'Àfrica. S'estima que en el període de 1892 a 1918 se'n van construir prop de quatre centenars.

L'any 1918 els Barreras es veuen obligats a canviar de localitat per poder seguir prosperant. A Coia funden una factoria naval sota la denominació Hijos de J. Barreras. És en aquest lloc on l'any 1927 es construeix el primer pesquer amb casc d'acer i també el primer que disposa de motor diesel. Pocs anys després, a partir de 1932, s'inicia la fabricació de motors marins diesel, primer sota patent de la firma holandesa Werskpoor i més tard amb la germànica Deutz.

Després de la Guerra Civil el negoci viu uns moments de gran activitat. L'any 1949 l'empresa Barreras compta amb dues grades de 120 metres per a fer els seus vaixells i rep l'encàrrec de fer els seus dos primers bucs mixtos de càrrega i passatge. Ens estem referint al Ciudad de Huesca i al Ciudad de Teruel, tots dos de setanta-

Imatge de la fàbrica antiga dels Massó.
Font: Museu Massó, Bueu.

nou metres d'eslora. A finals de la dècada dels cinquanta ja només es construeixen vaixells d'acer. És el moment en què es fan els enormes bacallaners de més de seixanta metres d'eslora que anaven a pescar fins a les llunyanes terres de Terranova.

Amb l'augment del negoci del peix congelat també s'incrementa el volum de feina, i els 1800 treballadors de Barreras construeixen els grans vaixells pesquers d'arrossegament, con-

geladors o no, per a països com Egipte, Xile i, sobretot, per a Cuba.

Els anys setanta són un moment de crisi i de devallada dels encàrrecs. Coincideixen amb un moment de recessió econòmica internacional, la transició política, conflictes laborals i la vaga general a Vigo de 1972. La construcció de dues plataformes petrolieres, amb un contracte a preu fix en dòlars i la devaluació d'aquesta moneda els anys 1971 i 1973, van fer agreujar encara més la delicada situació que patia l'empresa. Aquesta complicada conjuntura i la mala sort en els darrers encàrrecs van portar al tancament de les drassanes. El 1976 Hijos de J. Barreras passà a mans de l'ens estatal Institut Nacional de la Indústria (INI) per l'irrisori preu d'una pesseta. Després passà a dependre de la Sepi, però finalment retornà a mans privades l'any 1997 per dedicar-se a construir grans ferri i darrerament bucs dedicats a la pesca de la tonyina. Actualment construeix vaixells de fins a 250 metres d'eslora i 36 de mànega i compta amb unes instal·lacions al port de Vigo que ocupen 120.000 m² i que donen feina a 200 treballadors.⁷

Aitor Roger

Llicenciat en història i tècnic de l'AMBL

notes

¹ Jesús Mestre i Víctor Hurtado (Dir.). *Atles d'Història de Catalunya*. Cap. "Antic Règim. Diàspora mercantil". Ed. 62. 1995

² Archivo notarial Pontevedra – Fº64. 1802 –9 abril.

³ Últimos edificios de la sardinocarcia. Arquitectura de final de una época. Febrero 2004

⁴ *Empresarios de Galicia*. Fundación Caixa Galicia. 2007. Capítol dedicat a Gaspar Massó García

⁵ "Apuntes históricos de la construcción naval en Vigo. Una tradición que se remonta a 1892". Octubre 2006.

⁶ *Empresarios de Galicia*. Fundación Caixa Galicia. 2007. Capítol dedicat a José Barreras Massó

⁷ Guillermo López Pastor. "Barreras, un siglo botando buques desde la ría de Vigo". CincoDías.com. 29/07/08

Bibliografia

- CARMONA BADÍA, XÓAN (coord.) *Empresarios de Galicia*. Fundación Caixa Galicia. 2006.
- *100 años de unión conservera (1904-2004)*. Asociación Nacional de Fabricantes de Conservas. 2004
- ÁLVAREZ, LUIS ALONSO. "Emigrantes catalanes en Galicia, 1760-1832" dins *Los catalanes en España, 1760-1914*. Departament Història Contemporània de la UB. Pérez Pícazo- Segura Mas - Ferrer Alós ed. 1998
- MUÑOZ ABELEDO, LUISA. *Los mercados de trabajo en las industrias marítimas de Galicia. Una perspectiva histórica, 1870-1936*. Tesis doctoral. Dept. De Economía e Historia Económica. Universidad Autónoma de Barcelona. 2002
- ESTÉVEZ CASTRO, JOSÉ MARÍA. *Reconocer Bueu*. Servicio de Publicaciones de la Diputación de Pontevedra. 1996

www.vigoempresa.com
 www.vidamarítima.com
 www.xunta.es/conselle/cultura/
 patrimonio/museos/masso/index.html
 www.xenealoxia.org

05 Records de la fàbrica de gasoses i sifons de “Can Gallart”

per Anna Gallart i Vilà

Sempre m’he sentit molt orgullosa de ser la petita de “can Gallart de les gasoses”. Moltes vegades he pensat que seria interessant que algun dia escrivís la història de la nostra fàbrica, que és també la història de la nostra vida; una fàbrica per la qual han passat quatre generacions de la família Gallart: el meu avi, Àngel Gallart i Pou; el meu pare, Josep Gallart i Pagès; el meu germà, Àngel Gallart i Vilà, i finalment els meus nebots, Àngel i Josep Maur Gallart i Monereo.

Crec que ningú no pot entendre el que ha significat la fàbrica per a nosaltres, els cinc germans: Àngel, Margarida, Lola, Maria i Anna, qui escriu això. Ha format part de les nostres vides: allà hem nascut, hem viscut i hem omplert moltes gasoses i sifons. Fins i tot els meus nebots (catorze en total) han passat per la fàbrica; ja sigui jugant, enredant o precintant les gasoses. Tots han ajudat a repartir-les a l’estiu, que era quan tenien vacances i l’època de l’any de més feina a la fàbrica; i al final de la setmana queia sempre la propina. Però començaré pel principi.

Tant la família del meu pare com la de la meva mare (Gallart-Vilà) tenim les nostres arrels, des de fa unes quantes generacions, a Blanes. Va ser el meu avi, Àngel Gallart i Pou, qui va destacar en els seus negocis, però jo només explicaré la història de les dues fàbriques que he conegut: la de gel i la de gasoses i sifons.

Abans de continuar, però, m’agradaria explicar que el meu avi va ser un home molt emprenedor i molt amant de la família. L’any 1887 es va casar amb la meva àvia, Maria Pagès i Teixidor, i van tenir tres fills: en Bru, l’Àngel i en Josep, el meu pare. Malauradament, l’Àngel es va morir quan era molt petit.

El meu avi, de solter, tenia molts negocis, entre d’altres un cafè al centre de Blanes (actualment plaça d’Espanya). Quan va heretar una casa al número 15 de Sant Andreu de sa Palomera, es

Núria Gallart Morros i Bru Gallart Pagès.
Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

va dedicar al negoci del peix. En aquella casa el salaven, el preparaven i després el venia.

El seu esperit emprenedor el va portar a visitar la Primera Exposició Universal de Mercaderies, que es va inaugurar el 20 de maig de 1888 en el Parc de la Ciutadella de Barcelona, en presència de la reina Maria Cristina. Desafortunadament per el meu avi, en el viatge de tornada a Blanes el tren va topar amb un altre dins el túnel de Calella. L’avi, que anava dret en el passadís, al costat dels seients dels germans Dolors i Fèlix Roca i Dotras, també de Blanes, va ser llançat contra els seients de més endavant i quedà ferit en una cama. Junament amb altres ferits el van traslladar a l’hospital de Calella on va romandre algunes setma-

◀ D’esquerra a dreta: Àngel Gallart Vilà, Àngel Gallart Monereo, Maria Vilà Costas, Pare Riubrogent SF, Montserrat Monereo Berenguer i Josep Maur Gallart Monereo. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

nes. D'aquest accident li va quedar una lleugera coixesa, que no va minvar el seu ritme de treball, però sí que va ser motiu suficient perquè a Blanes des de llavors se l'anomenés el "coix Àngel"

L'any 1908, el senyor Gaietà Costas i Tossas tenia una fàbrica de gasoses i sifons al número 34-36 del carrer dels Massans de Blanes, que va heretar del seu pare, Jaume Costas i Vieta (el meu besavi matern), que va ser qui la va fundar a finals del segle XIX. Com que el senyor Gaietà Costas no tenia descendents, el meu avi patern, Àngel Gallart i Pou, la hi va comprar a l'any 1918.

Perquè tot quedés a casa, el meu oncle Bru Gallart i Pou i el meu pare hi van entrar a treballar.

Al cap de poc temps, l'any 1920, el meu avi va comprar una fàbrica de gel a Calella de la Costa.

Àngel Gallart Pagès. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

Llavors el meu oncle Bru va passar a portar la fàbrica de gel i el meu pare, la de gasoses.

Després d'un any, el meu avi va obrir una sucursal de la fàbrica de gel a Blanes per poder-ne fer el subministrament a tota la població. Aquesta sucursal estava situada a la fàbrica de begudes, a la part de la Riera (actualment rambla de Joaquim Ruyra), ja que l'edifici donava a dos carrers, Massans i Riera. Tinc entès que quan la fàbrica era propietat del senyor Gaietà hi havia un jardí molt bonic i que el meu avi va aprofitar aquest terreny per edificar-hi la fàbrica de gel.

El 1923, el meu avi va fer construir un pis gran a sobre la fàbrica perquè hi vivís el seu fill Josep, que ja estava casat amb la meva mare, Maria Vilà i Costas i tenien dos fills: l'Àngel i la Margarida, nascuts al carrer Unió. En el pis del car-

Àngel Gallart Pou. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

rer Anselm Clavé va ser on vam néixer els tres fills restants: la Lola, la Maria i jo mateixa.

Aviat la fàbrica es va expandir, ja que a part de Blanes, subministraven begudes als pobles veïns: Palafolls, Santa Susanna, Malgrat, Calella, Tordera, Lloret i Tossa. El procés d'expansió va comportar l'augment de treballadors; citaré el nom d'alguns d'ells: Joan Garsa, Juan Alsina, Juan Soley, Pepe Molina, però com que sé que van ser bastants més, no intento anomenar-los per la possibilitat real d'oblidar-me d'algun, cosa que de cap manera vull fer. No obstant això, sí que m'agradaria parlar d'un treballador en concret, en Pepe Molina, ja que va entrar a treballar amb el meu avi quan tenia 13 anys i va continuar a l'empresa fins que es va jubilar. Va treballar amb les quatre generacions de la família: amb el meu avi Àngel, amb el meu pare, el meu germà Àngel i els meus nebots Àngel i Josep Maur Gallart i Monereo. En Pepe Molina va ser una persona molt estimada per tota la família, era molt bo, molt treballador i defensava l'empresa com si fos seva.

Recordo que quan jo era molt petita m'explicava coses del meu avi, em deia que era una persona molt bona, però amb molt de caràcter i que quan s'enfadava era molt explosiu. Un dels meus cosins, l'Àngel, fill de l'oncle Bru, m'ha explicat que un dia que l'avi estava dosificant el xarop en una màquina molt nova i li estava ensenyant com funcionava, en posar les ampolles de dues en dues, mentre anava rodolant el cercle, amb un moviment bruscat li van caure totes al terra i es van trencar totes, menys les dues que ell tenia a les mans. Llavors es mirà al meu cosí (que tenia uns vuit o deu anys) i les tirà també al terra dient "per dues que sigui capot" (una frase típica de jugades de cartes que vol dir no fer ni una basa). En una altra ocasió, quan els meus avis vivien al carrer de l'Hospital núm. 44, un dia a l'avi se li va acudir anar a casa a mitja tarda i es trobà la porta tancada. En aquell moment passava pel carrer un dels carros de la fàbrica que repartia begudes, conduït pel "vell Garsa" (un dels carreters de la fàbrica) i li digué:

- "Garsa, cola el carro i fot la porta a terra!"
- "Àngel, què dieu?"
- "Que fotis la porta a terra!"
- "Vós maneue..."

I la porta, que era molt forta, va caure a dintre empesa pel cavall, un perxeró del bons.

Malgrat les puntuals reaccions de mal geni, habitualment era una persona molt amable i amant de les bromes. En el cafè que havia tingut, entre els parroquians n'hi havia que presumien de molt entesos en tot. Un dia els va proposar una juguesca: serviria gratis durant un mes els qui endevinessin quin era el tipus dels cafès que els serviria (Brasil, Colòmbia, etc.) i quin era el millor. Ningú no va endevinar la procedència de cap d'ells i només dos dels parroquians van coincidir amb el que trobaven millor. El que van escollir com a més bo era una barreja del marro de tots els cafès que servia en l'establiment.

El treballador Josep Molina repartint les begudes amb el carro. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

«Sifons». 38x65. Autor: Falcó Güell.

En aquella època el repartiment es feia en carro, fins que va arribar l'era dels camions. Es repartia als bars, restaurants, botigues i cases particulars, ja que la gent es va acostumar a tenir les begudes a casa seva. Recordo que el repartiment de casa en casa el feia en Pepe Molina amb una burreta molt graciosa.

A més de gasoses i sifons, es feien taronjades i llimonades (en ampolla gran i petita) i teníem la representació de la cervesa Damm (en barril, ampolla gran - anomenada "Xiveca" - i ampolla petita), del vermut Martini Rossi, de Schweppes i d'alguna altra marca.

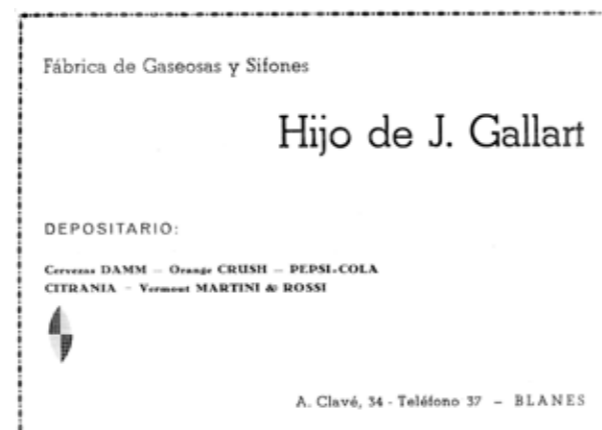
Moltes vegades m'he preguntat com era possible que amb l'espai que hi havia a la fàbrica, uns 1.100 m² aproximadament, hi pogués caber tanta cosa. Explicaré el que recordo de com era la fàbrica. L'entrada era pel carrer Anselm Clavé o Massans, per la part de la Riera no hi havia entrada ni sortida i, a més, hi baixava l'aigua i no era coberta. Entrant, a mà dreta, hi havia una nau gran on es guardaven els carros que s'enganxaven als cavalls per repartir el gènere; més tard, en aquest mateix lloc, s'hi van tancar un camió i una camioneta. A mà esquerra hi havia un despatx, on es rebien els viatjants i es passava comptes amb els treballadors. A continuació del despatx hi havia totes les caixes plenes de gasoses i sifons preparades

per ser repartides. Després hi havia una segona nau molt gran i, en una banda, hi havia les ampolles preparades per ser rentades i omplir-les de nou. En aquesta nau també hi havia tota la maquinària: la màquina de rentar ampolles, d'embotellar, d'omplir els sifons i de fer la mescla d'aigua i gas.

Hi havia també una tercera nau, més petita que les altres, situada a mà esquerra. A la banda dreta hi havia un passadís descobert d'uns 10 metres d'ample per 30 de llarg per on passaven els cavalls que s'havien d'enganxar als carros per fer el repartiment. En aquesta nau petita és on tenia lloc el procés químic per donar el gust dolç a les begudes. Al principi es feia amb sucre, però després de la guerra es va fer amb sacarina.

A continuació hi havia una quarta nau. A mà esquerra hi havia la quadra dels cavalls i, a la dreta, un petit taller on es reparaven les caixes de fusta (per col·locar les ampolles) que tenien algun desperfecte. En el taller hi havia unes golfes on es guardaven els trastos i que nosaltres anomenàvem *pallissa*.

Encara hi havia una última nau, on hi havia la petita delegació de gel. A mà dreta hi havia una cambra amb una temperatura molt baixa: allà s'hi guardaven les barres de gel preparades per

Anunci de la fàbrica aparegut a la revista Recvll. (AMBL)

ser repartides; a mà esquerra, els dispositius per fer el gel: uns tancs subterranis que estaven plens d'aigua a una temperatura sota zero, amb molta sal i en circulació continua perquè no es glacés; després hi havia uns motlles llargs i estrets que es baixaven als tancs, mitjançant un motor, durant un cert temps fins que l'aigua que contenien es convertia en gel. Aquestes eren les típiques barres que consumien els bars, restaurants i algunes cases particulars, ja que encara no hi havia frigorífics elèctrics. També hi havia una segona classe de barres, blanques, quelcom més flonges, per als pescadors que les utilitzaven per conservar el

peix a les barques. I, per si això fos poc, la meua mare encara va fer espai per posar-hi un galliner amb pollastres i gallines, una gàbia amb conills, un colomar, un gos i un parell de gats.

Reprement el fil de la història, diré que el meu avi va morir l'any 1934 i les dues fàbriques van continuar amb el meu pare i el meu oncle Bru al capdavant. El 1936 esclata la Guerra Civil espanyola i el Comitè Local Antifeixista s'apodera de les fàbriques, com va passar amb la majoria de les empreses; ells es converteixen en els amos i tracten el meu pare com un obrer més. El Co-

Àngel Gallart Vilà al costat del camió de fer el repartiment. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

D'esquerra a dreta: Àngel Gallart Vilà, Marta Balaguer, Anna M. Fernández i Montserrat Monereo. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

D'esquerra a dreta: Maria Gallart Vilà, Dolors Gallart Vilà, Maria Vilà Costas, Àngel Gallart Vilà, Margarida Gallart Vilà i Anna Gallart Vilà. Col·lecció Gallart Vilà (AMBL)

mitè designa dos obrers que ja treballaven a la mateixa fàbrica per posar-los al capdavant, es deien Joan Carles i Alemany i Jaume Baltrons. En aquella època el meu pare tenia assignat un sou de setanta pessetes a la setmana.

La nostra fàbrica, encara que passés a mans dels treballadors, com que estàvem molt ben considerats es va fer un xic la "vista grossa" i en realitat tot va continuar igual.

És de destacar que encara que a quasi tots els pobles veïns hi havia fàbrica de gasoses, els van obligar a plegar i havien de venir a la nostra a buscar les begudes ja elaborades, perquè era l'única a la qual el govern donava el racionament de la "dulcina i sacarina" amb què era obligat endolcir les begudes. Això era perquè teníem la maquinària més moderna i completa del moment.

Així arribem a l'any 1939, el general Franco guanya la Guerra i es tornen les fàbriques als seus propietaris. Tot funciona igual que abans de la Guerra, Blanes continua augmentat la seva població i es necessita més begudes. La fàbrica de gasoses continua creixent i es contracten més obrers; però arribem a l'any 1942 i el meu pare mor d'una angina de pit. Llavors el meu germà Àngel, que sempre havia estat al seu costat i que coneixia bé el negoci, ha d'agafar les regnes de l'empresa. La meva germana Lola solia ajudar-lo els estius, li encantava omplir gasoses i sifons.

A l'any 1944, el meu oncle Bru es queda definitivament amb la fàbrica de gel i nosaltres, amb la de gasoses. Al cap d'uns anys, com que els fills de l'oncle no van voler continuar el negoci, va decidir vendre-la al senyor Salvador Marcó i Soler, qui la va traslladar al carrer Martínez Anido (carretera de Lloret).

Recordo que durant l'estiu es treballava molt acceleradament, ja sigui per la calor o perquè els mesos de juliol i agost la població es multiplicava. Per aquest motiu s'agafaven obrers de temporada, a part de la plantilla de tot l'any.

Tot continua endavant fins que el 1964 el meu germà mor d'un atac cerebral i els meus nebots, Àngel i Josep Maur Gallart, han de continuar amb el negoci. Ells també el coneixien bé perquè treballaven amb el seu pare. Continuen treballant, segueixen repartint begudes, i així, tot i la seva joventut, van tirar endavant durant uns quants anys.

Durant els anys 1966-1968, arriben a Blanes noves firmes de begudes, com La Casera i moltes altres, amb noves tecnologies, preus més competitius i noves maneres de treballar. Com en tots els negocis, nosaltres també vàrem tenir temporades bones i d'altres no tan bones. Precisament

en aquest moment en va començar una de no tan bona i, tot i que els meus nebots amb moltes dificultats van aguantar el negoci durant uns anys, van decidir tancar-lo a l'any 1975.

I aquí acaba la història (aquest article amb alguns records) d'una fàbrica que ha estat molt important per a la família Gallart -Vilà.

El meu avi, segons el meu parer, va ser un home molt emprenedor i lluitador, i al mateix temps pràctic. Jo no el recordo, ja que era molt petita quan va morir, però a casa meua se n'ha parlat molt. L'any 1930 va ser alcalde de Blanes. La seva foto està exposada a la sala de plens de l'Ajuntament juntament amb els alcaldes dels últims cent anys.

*Anna Gallart i Vilà
Neta d'Àngel Gallart i Pou*

06 Mossèn Pere Sagrera, capellà de Blanes per Maria Àngela Sagrera

Presentació

Aquest escrit no pretén ser cap estudi sobre la Guerra Civil espanyola. Tampoc una recerca sobre els comitès revolucionaris, que actuaren principalment en els inicis del conflicte. I molt menys encara, obrir velles ferides. Es marca tan sols, com a objectiu principal, deixar constància d'uns fets ocorreguts un dia d'agost del 36 en un petit poble de l'Alt Empordà, Vulveralla, i protagonitzats per un capellà blanenc, Mossèn Pere Sagrera Bou, el seu rector.

A casa sempre s'havia parlat de mossèn Pere. Era el germà del meu avi. El pare l'anomenava quan es feia referència a la Guerra Civil. "... A casa ens varen matar un capellà...", deia. I amb aquesta frase sentenciava el que per ells havia suposat la Guerra: la mort, com en tantes famílies, d'un ésser estimat.

Jo recordava que, de petits, ens havia portat a Vulveralla. Allà, en un humil cementiri al costat de l'església, hi havia enterrat mossèn Pere. En un fred i tramuntanal diumenge al matí va fer dir una missa en record seu. Era, vull pensar, la seva manera d'apropar-nos, al meu germà i a mi, a una història que, naturalment, aleshores no podíem entendre.

Fa uns quants mesos hi vaig tornar. El cementiri ja no hi és, ara hi ha una plaça. Les restes de les tombes van ser dipositades en una fossa comuna del cementiri de Ventalló, a pocs quilòmetres d'allà. Però la casualitat o la sort van fer que trobéssim la senyora Lola Giralt, una dona de 83 anys que havia conegut mossèn Pere.

Viu en una bonica casa plena de records al costat de l'església. La seva memòria i el seu bon estat físic són excepcionals malgrat la seva edat ja avançada. En les tres llargues converses que vàrem tenir al voltant de la taula del seu menjador ens va explicar moltes coses de mossèn Pere i fins i tot ens va donar dos objectes personals d'ell de gran

valor per a nosaltres: un petit quadre que tenia permanentment penjat a la paret de la sagristia i l'estampa de la seva ordenació sacerdotal, que conservava amb una cura admirable i gran estima. Ens va acompanyar al lloc on va ser assassinat i ens va explicar detalls terribles d'aquells dies d'agost del 36 i de com van patir els capellans de la zona. Des d'aleshores vaig tenir clar que volia saber més de la vida de mossèn Pere.

Notes biogràfiques

Infantesa i estudis

Pere Sagrera Bou naixia a Blanes el 25 de gener de 1889, a mitja nit.¹ Els seus pares, Pere Sagrera Carlos i Maria Bou Tresserras, feia poc temps que havien vingut de Tordera a Blanes per obrir un petit negoci (Can Pere de Plaça) al número cinc del carrer Ample. Tenien vint-i-cinc anys i eren espardenyers.²

Els avis paterns (Narciso i Maria) i materns (Jacinto i Francisca), tots de Tordera, van ser els padrins del bateig, que es va celebrar el dia 31 de gener a la Parròquia de Santa Maria. Va rebre els noms de Pedro, Rafael i Narciso.³

Va ser el gran de quatre germans: en Francisco, en Josep i en Joaquim, nascuts, respectivament, el 1892, el 1895 i el 1904⁴, que van ajudar els pares en l'espardenyeria familiar, coneguda com a Can Pere de Plaça.⁵

La senyora Lola Giralt amb l'autora del text a la porta de l'església de Vulveralla. Foto Miquel Buixeda.

◀ Mossèn Pere Sagrera, ja capellà, amb els seus pares. Col·lecció Sagrera Perpiñà.

De molt jove, als 13 anys, ingressà, amb 35 nois més (ell l'únic de Blanes), en el Seminari Diocesà de Girona. Era el curs 1902-1903. Els llargs estudis eclesiàstics van durar 14 anys per tal de completar els 14 cursos preceptius que proporcionaven, als capellans de l'època, una formació ben diversa estructurada en cinc grans blocs

de matèries: Llatí, Retòrica, Filosofia, Teologia i Moral. Hem cregut interessant de recollir en la taula següent la relació d'assignatures que va cursar (tal com figuren en el Llibre de Notes del Seminari de Girona) amb les qualificacions respectives (que podien ser de tres tipus: *meritus*, *benemeritus* i *meritissimus*).⁶

Curs	Matèries	Qualificacions
Primero de Latín (1902-1903)	Rudimentos de Latín y Castellano Catecismo Elementos de Aritmética y Geografía	Benemeritus Benemeritus Benemeritus
Segundo de Latín (1903-1904)	Latín y Castellano Catecismo e historia Sagrada geografía	Meritus Meritus Meritus
Tercero de Latín (1904-1905)	Latín y Castellano Catecismo e Historia Sagrada Historia Universal	Benemeritus Benemeritus Benemeritus
Primero de Retórica (1905-1906)	Retórica y Poética Perfección de Latín Lengua Griega Historia de España	Meritus Benemeritus Meritus Benemeritus
Segundo de Retórica (1906-1907)	Retórica y Poética Perfección de latín Lengua Griega Historia de España	Benemeritus Benemeritus Meritus Benemeritus
Primero de Filosofía (1907-1908)	Lógica y Ontología Aritmética y Álgebra	Benemeritus Meritus
Segundo de Filosofía (1908-1909)	Metafísica Especial Historia Natural e Higiene	Meritus Meritus
Tercero de Filosofía (1909-1910)	Ética y Derecho Natural y Sociología Agricultura Geología	Meritus Meritus Meritus
Primero de Teología (1910-1911)	Teología General Historia Eclesiástica Arqueología (no s'examina). <i>De les altres dues ho fa "antes de terminarse el curso por razón de tener que ingresar en el servicio militar"</i>	Meritus Meritus

Segundo de Teología (1911-1912)	Teología Dogmática Patrología Oratoria <i>S'examina d'Arqueologia del curs anterior</i>	Meritus Meritus Meritus
Tercero de Teología (1912-1913)	Teología Dogmática Cánones	Meritus Meritus
Cuarto de Teología (1913-1914)	Teología Dogmática Hebreo	Meritus Meritus
Primero de Moral (1914-1915)	Teología Mora Sagrada Escritura Teología Pastoral	Meritus Meritus Benemeritus
Segundo de Moral (1915-1916)	Teología Moral Sagrada Escritura Liturgia	Benemeritus Benemeritus Benemeritus

L'any 1916, després de 14 anys interromputs tan sols el curs 1910-11 durant un breu període per complir amb el servei militar (la curta durada de la seva absència del Seminari fa pensar que només deuria fer el temps d'instrucció), acaba els seus estudis. Té 27 anys i amb ell deixen el Seminari 14 nois més, la majoria de pobles gironins: Palamós (1), Vilobí (1), Mataró (1), Cistella (1), Girona (1), Vilallonga (1), Olot (1), Arbúcies (2), Santa Coloma de Farners (1), Camprodón (2), Verges (1), Banyoles (1).

Ordenació sacerdotal, visites a Blanes i primeres destinacions

El 29 de juliol del mateix 1916, passada la Festa Major, va ser ordenat sacerdot a la Parròquia Santa Maria de Blanes⁸. Els padrins de l'acte varen ser els senyors Joaquim Ruyra i Teresa Llinàs. El matrimoni Ruyra era veí, davant per davant, del nou capellà i, com a tal, era convidat habitual en les celebracions de can Sagrera. Així ho podem deduir d'aquest verset que l'escriptor va escriure i recitar uns anys més tard en el convit del bateig d'un fill del seu germà Francisco.

El Seminari Diocesà de Girona. Foto M. Àngela Sagrera.

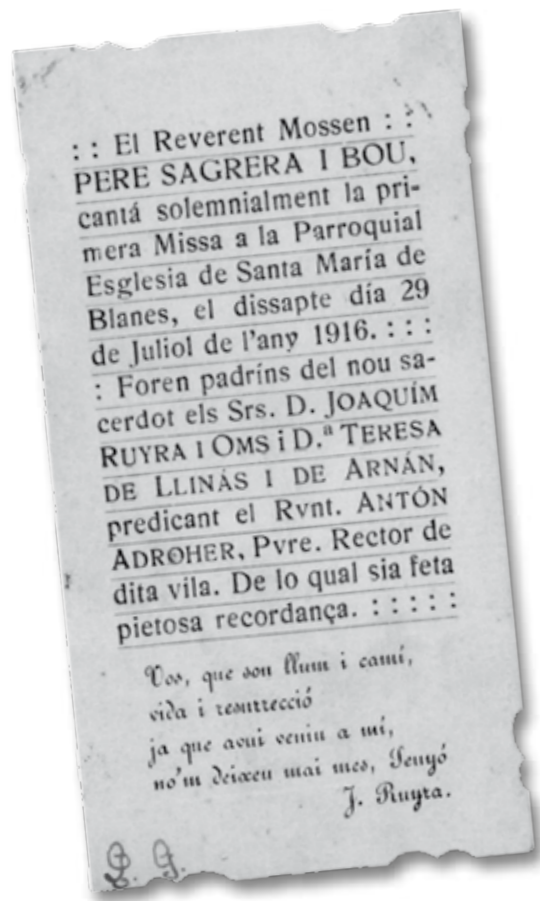
*Déu vulgui que aquest petit
que ha sigut tan celebrat
vagi sempre tan nodrit
com avui havem estat!*

*Que faci a tots bon profit
aquesta festivitat!
A la mare i son marit
cent anys de felicitat.*

J. Ruyra (en la sobretaula de l'àpat del bateig de l'infant Pere Sagrera i Gallart⁹)

Amb motiu doncs de l'ordenació sacerdotal de mossèn Pere, el mestre Ruyra va escriure també una petita estrofa, que acompanyà el text del recordatori. Diu així:

*Vos, que sou llum i camí,
vida i resurrecció
ja que avui veniu a mí,
no'm deixeu mai mes, Senyó.¹⁰*

Sabem molt poc de les estades d'en Pere a Blanes en aquests anys i dels lligams que hi va mantenir, llevat de la col·laboració que feia esporàdicament a la Revista *Recvll*, de la qual n'era subscriptor¹¹. Aquesta publicació, cofundada pel seu germà Joaquim, recollia puntualment els seus moviments pastorals¹² i, de tant en tant, algun dels seus escrits, com aquest de la Festa Major del 1922 dedicat a Santa Anna, que transcrivim textualment:

Patrona nostra, que al cor de l'estiu ens porteu cad'any un raig de dolça alegria, un bocí de repós i pau d'aquella que inalterable regna i impera en tots els indrets de la Pàtria eterna, mercés fondes, corals, inespressables; aquí també tenim oh, gran Santa, una Pàtria, que Deu i ningú mes ens ha donada, pro es passatgera, no mes per un temps, un jorn la deixarem i Ella a la fi acabarà de ser com a sombra que es promesa tan sols, penyora de la Salem celestial; en aquesta nostra deturada anyal, en la present festa a llaor vostra que es la major que fem, us preguem ens crideu a treballar-la ben cristiana, ben devota, ben pietosa, que ens serveixi per estimar i servir a Deu i fer-lo conèixer mentres duri nostre pelegrinatge i en acabar-se per tots lesombres, les foscors d'aquesta vida, poguem veure-la aclarintse i allargant-se indefinida fins a confondre amb la Pàtria vera, única, mai mes finidora d'aprop de Deu.

Mn. Pere Sagrera¹³

Tant per la Festa Major de Santa Anna com per la Festa Major Petita, venia a Blanes i participava en els oficis solemnes de la Parròquia juntament amb altres capellans blanencs.¹⁴ Aquestes visites es van anar espaiant a mesura que les seves responsabilitats com a rector van augmentar.

El poble de la Pera va ser la primera destinació del nou capellà tot just un mes després de ser ordenat. Després, al llarg de 10 anys, i com figura en el quadre adjunt, seguirien Navata, Pineda, Fornells de la Selva, Bordils, Salt, Celrà, Fitor i, finalment, Vulveralla, on arribà com a regent (hi fa de rector sense títol) i va ser nomenat, uns mesos més tard, ecònom (rector).

Data	Destinació	Nomenament
30 agost 1916	La Pera	Vicari
11 gener 1918	Navata	Vicari
31 gener 1919	Pineda	Vicari
5 abril 1922	Fornells de la Selva	Coadjutor
26 octubre 1922	Bordils	Coadjutor
novembre 1923	Salt	Coadjutor
gener 1924	Celrà	Coadjutor
9 setembre 1925	Fitor	Ecònom
13 març 1926	Vulveralla	Regent
4 desembre 1926	Vulveralla	Ecònom ¹⁵

Destinacions des del 1916 fins al 1926.

Església de Vulveralla. Foto Miquel Buixeda.

Interior de l'església de Vulveralla. Foto Miquel Buixeda.

Vulveralla

Mossèn Pere Sagrera arriba a Vulveralla, una parròquia d'uns vuitanta veïns¹⁶, la primavera del 1926. Tenia 37 anys i ja no es mourà d'aquí. La seva mare, afectada d'una greu malaltia a la vista, viurà amb ell fins al seu assassinat el 1936.

Vulveralla (Valveralla o, com diuen els seus habitants, Ververalla) és a l'Alt Empordà, a tocar del riu Fluvià. L'envolten altres nuclis rurals com Montiró, Vila-robau, Sant Miquel de Fluvià, L'Armentera, Torroella de Fluvià, Sant Mori o Ventalló, d'on sempre ha sigut considerat veïnat tot i tenir parròquia pròpia. Avui té uns seixanta habitants dedicats al treball de la terra i al sector serveis.

La nostra primera visita a Vulveralla seguint el rastre de mossèn Pere va ser el novembre de l'any passat i, en un primer moment, fou un fracàs absolut. Sabíem que estava enterrat en el ce-

mentiri de poble i, en el seu lloc, hi vam trobar una plaça. Ens van dir que totes les restes s'havien traslladat al cementiri de Ventalló i allà, repassant tomba per tomba, tampoc vàrem trobar cap inscripció. L'actual capellà de Ventalló no n'havia sentit a parlar i semblava difícil trobar alguna persona que el pogués recordar.

Guiats per una estranya intuïció vàrem tornar a Vulveralla i allà, al centre del poble, un veí, a qui comentàrem l'objectiu de la nostra visita, ens va adreçar a la senyora Lola Giralt com a possible font d'informació del que estàvem buscant.

La Lola viu a dues passes de l'església. Sempre ha viscut a Vulveralla des que hi va néixer fa 83 anys. És una dona d'esperit jove, molt ben conservada físicament i amb el cap molt clar. Des d'un primer moment i al llarg de tres entranyables visites ens va atendre amb gran afecte i, amb una minuciositat admirable, ens va recordar aspectes del pas de mossèn Pere per la parròquia

del poble i, sobretot, detalls sobre la seva mort. Ens va ensenyar l'església on va rebre, de mans seves, la Primera Comunió i on en Pere Clotas, el seu futur marit, li feia d'escolà. També ens va portar a l'antiga rectoria on aquell capellà *blanenc baixet, grassonet i molt carinyós*¹⁷, vivia amb la seva mare, la senyora Maria, a qui les seves amiguetes acompanyaven a casa després de missa perquè sola no es podia valer. També ens va acostar al lloc on va ser assassinat.

Era molt petita quan va esclatar la Guerra, però sense embuts i amb profunda tristesa ens contà episodis d'aquells tres anys horribles viscuts al poble i rodalies.

La mort del rector va ser un dels primers fets que va trasbalsar tothom. Es va produir, segons la Lola, en el marc d'una sanguinària actuació del Comitè d'Orriols adreçada a la població civil i molt especialment als capellans de la comarca durant l'estiu del 1936. Tots els rectors, excepte

el de Ventalló, que es va escapar, van ser assassinats. Ens nomenà mossèn Narcís Traité, rector de Montiró, que era fill de Ventalló; mossèn Simon de Vilarobau; mossèn Francesc Cargol de Sant Pere Pescador, abatut a trets de revòlver a uns cinc quilòmetres de la seva parròquia i posteriorment ruixat amb gasolina i rostit com un cargol, tot fent honor al seu nom¹⁸; i mossèn Pere Sagrera a Vulveralla on, a diferència d'altres pobles, no van cremar l'església.

El van anar a buscar a la rectoria a finals del mes d'agost, segurament el dia 23¹⁹ a l'entrada de fosc i se'l van endur als afores del poble, a un lloc conegut com el Corriol dels Horts o el Camí del Xalet de l'Arbre Sec. Allà va morir d'un tret al cap que es va sentir des del poble. L'endemà el van trobar.

Va ser enterrat a Vulveralla. Quan als anys setanta el cementiri va ser transformat en plaça, totes les restes van ser traslladades al cementiri de Venta-

Plaça de Vulveralla on hi havia l'antic cementiri. Foto Miquel Buixeda.

El Corriol dels Horts avui. Foto Miquel Buixeda. / Retrat de Mn. Pere Sagrera. Col·lecció Sagrera Perpiñà.

lló i disposades en una fossa. En el cas de les del rector blanenc, el trasllat tingué un tractament especial: van ser portades en petita processó tot resant el rosari. Avui descansen en aquest cementiri en un nínxol al costat mateix de l'església, propietat de la senyora Lola Giralt, on també hi ha enterrat el seu marit, fet que demostra l'estima que li tingueren.

Reflexions finals

Hem començat aquest escrit posant per davant que, simplement, volíem donar a conèixer l'existència d'aquesta història de vida.

Ara bé, per dur a terme el treball, naturalment ens hem hagut de documentar sobre els fets de l'època i hem llegit moltes publicacions sobre la Guerra Civil i la dura repressió desfermada en les dues zones en què quedà fragmentat l'Estat espanyol, sobre els comitès revolucionaris que actuaren principalment en els primers mesos i sobre la persecució religiosa. De tot plegat, amb la certesa que encara hi ha molt per investigar i que ha de transcórrer un temps més llarg per tancar ferides molt obertes, voldríem destacar algunes dades aportades per estudis recents que creiem que val la pena de conèixer:

- 1) A Catalunya hi havia 2.792.292 habitants l'any 1936. El nombre de víctimes de la re-

Placa que es troba en un dels carrers de Vulveralla.
Foto Miquel Buixeda.

pressió a la reraguarda republicana catalana fou d'aproximadament uns 8.360 morts²⁰.

- 2) Bona part d'aquesta repressió fou portada a terme per grups incontrolats o membres d'organitzacions extremistes que, una vegada vençut l'alçament militar, van fer seus els carrers del nostre país.
- 3) Aquests comitès, bona part dels quals fou d'origen rural, actuaren en alguns casos per defensar els valors republicans i democràtics però, en molts d'altres, es van fer els amos dels pobles imposant el terror. El Comitè d'Orriols de Bàscara, que actuà fonamentalment a l'Alt i Baix Empordà i al Gironès, seria un bon exemple d'aquest darrer model.²¹ Va actuar fins i tot fora de la comarca i la seva violència destructora era una barreja de delinqüència, vandalisme i fins i tot sadisme. Les seves víctimes eren tant civils com religioses. "És més dolent que els del comitè d'Orriols", es diu encara en alguns pobles de les comarques gironines.²²
- 4) Les primeres víctimes de la seva repressió foren eclesiàstics, tant membres del clergat com religiosos. Els assassinats anaren acompanyats sovint de rituals sàdics que menyspreaven totalment la dignitat de la persona. Cremar l'església, destruir els símbols i ornaments diversos i matar el capellà fou una única fita en molts racons del nostre país²³. S'ha xifrat el nombre total de morts de religiosos en 2.039. A les comarques gironines van ser sacrificats 195 sacerdots i 3 seminaristes.²⁴
- 5) Ara per ara, analitzar aquesta persecució que durà fins a finals del 1936 i els primers mesos del 1937, resulta encara difícil per la utilització ideològica i política que se'n fa. El mateix passa amb les causes d'aquests fets: no hi ha estudis crítics que aprofundeixin en l'anticlericalisme existent a Catalunya que explicaria, mai no justificaria, tanta barbàrie. Ens

Cementiri de Ventalló on reposen les restes de Mossèn Pere Sagrera (primera tomba a la dreta de l'església).
Foto Miquel Buixeda.

haurem de quedar, de moment, amb la visió que, en determinats sectors, es tenia de l'Església com una institució propera a les classes benestants o poderoses i en les consignes que llençaven determinats dirigents, com Andreu Nin del POUM: "...La Iglesia ha de desaparecer para siempre (...). Hay que arrancar la Iglesia de cuajo. Para ello es preciso que nos apoderemos de todos sus bienes (...). Las órdenes religiosas han de ser disueltas (...). Los obispos y cardenales han de ser fusilados (...)"²⁵. El fet de la clandestinitat de moltes de les actuacions i la manca de testimonis directes contribueixen també a fer la tasca encara més difícil.

El 28 d'octubre de 2008 foren beatificats 32 religiosos pertanyents a diversos ordes (carmelites, dominics, germans de La Salle...) que van ser

morts entre el 1936 i el 1939. Però fins avui no s'ha iniciat causa de beatificació a favor dels preveres víctimes dels estralls del conflicte.

Una humil placa en la capella del Crist Jacent de la Catedral de Girona i una altra a l'entrada de l'església de Santa Maria del Collell recorda els de la nostra diòcesi.²⁶

Qui es recorda d'aquests capellans de poble?

Que la memòria històrica que tots volem recuperar no s'oblidi d'aquestes persones. També elles varen ser víctimes, com els represaliats per les autoritats franquistes, com els que estan essent descoberts a les cunetes de les carreteres o en fosses comunes, d'una absurda i horrible guerra entre germans de la qual encara queden molts capítols per tancar i moltes ferides per curar.

Maria Àngela Sagrera Perpiñà
Professora d'Història

Fonts consultades

1. Fonts bibliogràfiques

- ALBERT I ORIOL, J.: *El silenci de les campanes*. Barcelona, Ed. Proa, 2007
- CÁRCEL ORTÍ, V.: *Mártires españoles del siglo XX*. Madrid, Biblioteca de autores cristianos, 1995.
- CERVERA I BERTA, J.M.: *Els preveres de la Diòcesi de Girona víctimes de la revolta del 1936*. Girona, Bisbat de Girona, 1991.
- MASSOT I MUNTANER, J.: *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya*. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987.
- MAYMÍ, J.: *L'organització política i la dinàmica repressiva: la gestió dels comitès antifeixistes*. Guerra Civil i Franquisme seixanta anys després. Santa Coloma de Farners, Centre d'Estudis Selvatans, 2000.
- SOLÉ I SABATÉ, J.M. I VILARROYA I FONT, J.: *La repressió i la rereguarda a Catalunya*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1989, 2 vols.
- THOMAS, H.: *La Guerra Civil española*. Barcelona, Ed. Grijalbo, 1976.
- VILANOVA, M.: *Les majories invisibles*. Barcelona, Ed. Icària, 1995.

2. Fonts orals

- Entrevistes a la Sra. Lola Giralt
- Entrevistes a la família Sagrera Lloveras
- Entrevistes a la família Sagrera Perpiñà

3. Fonts arxivístiques

- Arxiu Parroquial de la Parròquia Santa Maria de Blanes. Llibres de Baptismes. Anys: des del 1886 fins al 1910.
- Arxiu Parroquial de la Parròquia Santa Maria de Blanes. Llibres de Defuncions. Anys des del 1925 fins al 1940.
- Arxiu Parroquial de la Parròquia de Cassà de la Selva Llibres de Defuncions. Anys: des del 1925 fins al 1940.
- Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona. Anys: des del 1916 fins al 1939.
- Llibre de Notes del Seminari de Girona. Anys: des del 1899 fins al 1918.
- Padró de Cèdules Personals de l'Ajuntament de Blanes. Anys: 1891/1892-1926 (AMBL).
- Revista *Recvll*. Anys: 1922-1926 (AMBL).
- Revista *La Costa de Llevant*. Anys 1917-1918 (AMBL).
- Instituto Nacional de Estadística. Cens de població dels anys 1920 i 1930

4. Fotografies:

- Àlbums familiars de les famílies Sagrera Lloveras i Sagrera Perpiñà

5. Pàgines web:

- Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica: <http://www.memoriahistorica.org/>

notes

¹ Llibre de Baptismes de la Parròquia Santa Maria (1886-1889)

² Padró de Cèdules Personals de l'Ajuntament de Blanes. Anys 1891-92 (AMBL)

³ Llibre de Baptismes de la Parròquia Santa Maria (1886-1889)

⁴ Llibre de Baptismes de la Parròquia Santa Maria (1886-1889)

⁵ Padró de Cèdules Personals de l'Ajuntament de Blanes. Any 1926 (AMBL)

⁶ *meritus* era equivalent a un 6, *benemeritus* a un 7-8, *meritissimus* a un 9 (segons informació de mossèn Emili Guerrero, capellà de Blanes)

⁷ Llibre de Notes del Seminari de Girona (1899-1918), pàg. 86, 104, 122, 140, 157, 174, 195, 218, 234, 252, 271, 290, 311, 332

⁸ Boletín Eclesiástico de la Diócesis de Gerona, 1916 (p.319)

⁹ Revista *Recvll* núm. 51. 24-12-1922 (AMBL)

¹⁰ Verset de l'escriptor Joaquim Ruyra i estampa-recordatori amb motiu de l'ordenació (Sra. Lola Giralt)

¹¹ Revista *Recvll*, núm. 191. 20-08-1926 (AMBL)

¹² Revista *Recvll*, núm. 81(2-12-1923) i núm. 117 (01-03-1925), AMBL

¹³ Revista *Recvll*, núm. 40. 23-07-1922 (AMBL)

¹⁴ *La Costa de Llevant* 25-08-1918 i 26-08-1917

Revista *Recvll*, núm.100, 16-08-1924. (AMBL)

¹⁵ Boletín Oficial Eclesiástico: (30-08-1916), p.394; (11-01-1918), p.19; (31-01-1919), p.70; (05-04-1922), p.54; (26-10-1922), p.197; (00-11-1923), p.420; (00-01-1924), p.11; (09-09-1925), p.326; (13-03-1926), p.160; (04-12-1926), p.539.

¹⁶ Instituto Nacional de Estadística. Cens de població dels anys 1920 i 1930

¹⁷ Descripció de la senyora Lola Giralt

¹⁸ Cervera i Berta, Josep M.: Els preveres de la Diòcesi de Girona víctimes de la revolta del 1936, p. 107

¹⁹ Cervera i Berta, Josep M.: Els preveres de la Diòcesi de Girona víctimes de la revolta del 1936, p. 107

²⁰ Solé i Sabaté, J.M. i Vilarroya i Font, J.: *La repressió i la rereguarda a Catalunya*.

²¹ Maymí, J.: *L'organització política i la dinàmica repressiva: la gestió dels comitès antifeixistes*

²² Solé i Sabaté, J.M. i Vilarroya i Font, J.: *La repressió i la rereguarda a Catalunya*

²³ Massot i Muntaner, J.: *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya*

²⁴ Cervera i Berta, Josep M.: Els preveres de la Diòcesi de Girona víctimes de la revolta del 1936, p.19

²⁵ Solidaridad Obrera 15-08-1936. Citat per Solé i Sabaté, J.M. i Vilarroya i Font, J.: *La repressió i la rereguarda a Catalunya*, p. 173

²⁶ Informació aportada pels responsables de l'Arxiu del Bisbat de Girona

07 L'emissió de paper moneda a Blanes durant la Guerra Civil

per **Jaume Busquets**

Els orígens dels signes monetaris catalans

Catalunya ha tingut al llarg de la seva història, amb plena sobirania nacional, diferents tipus de sistemes monetaris, sobretot pel que fa a les monedes de metall. Però només considerem un de pròpiament català el paper moneda emès durant la Guerra Civil.

El paper moneda francès anomenat (Assignats Imperials) i les monedes fetes a la Casa de la Moneda de Barcelona per l'exèrcit francès durant l'ocupació napoleònica a Catalunya (1808-1814). Igual que els bitllets, les obligacions, les cèdules o els certificats fetes pels bancs territorials com el de Barcelona, Reus, Tarragona, i d'altres durant els anys 1844 fins al 1921.

Tot i ser papers i monedes fetes a Catalunya no es poden considerar autènticament catalans per dues raons: per no ser emesos per un govern autènticament català i per no estar escrits en la nostra llengua.

Els únics que es consideren autèntics són els bitllets emesos per la Generalitat de Catalunya de 2,50 pessetes, 5 pessetes i 10 pessetes durant els anys 1936 fins al 1939.

Oposició del Ministeri d'Hisenda espanyol

Els governs autònoms com el de la Generalitat de Catalunya, País Basc, Santander i el Consell d'Astúries i Lleó emeteren bitllets amb l'aval del Banc d'Espanya, però amb l'oposició de l'Estat.

El Ministeri d'Hisenda sabia que diferents sucursals disposaven de saldo en comptes de crèdit del Banc d'Espanya per mitjà de vals o pagarés. Totes aquestes emissions tenien la ma-

teixa vàlida i circulació que els bitllets emesos pel Banc d'Espanya.

Segons un decret del Ministeri, volien que les sucursals i agències del Banc d'Espanya s'abstinguessin de donar vàlida amb la seva firma a tots aquests bitllets emesos pels governs autònoms.

El Banc d'Espanya no podia emetre la quantitat necessària de moneda fraccionària per al bon desenvolupament del país, però va consentir i tolerar les emissions fetes pels ajuntaments. El Banc d'Espanya demanava uns requisits per a poder avalar aquests bitllets municipals: recollir tots els vals emesos pels diferents comitès i dipositar anticipadament els diners que servien per avalar els bitllets fetes pels ajuntaments.

Així comença el naixement dels bitllets municipals, els únics d'aquesta classe.

El paper moneda emès pels ajuntaments

El 9 d'octubre de 1936 els ajuntaments foren autoritzats a organitzar-se autònomament, defensivament, administrativament i econòmicament.

Però els ajuntaments no tenien permís per emetre moneda legal. Només tenien potestat per organitzar i regular la seva vida econòmica; aquestes emissions locals eren realment fraccions de paper moneda legal del Banc d'Espanya o de la Generalitat de Catalunya.

Les emissions fetes pels Ajuntaments posaven ordre al desgavell de vals i bons que corrien en el mercat econòmic i que havien estat fetes per particulars. Totes les quantitats fetes pels ajuntaments s'havien d'especificar al Govern de la Generalitat, per ser publicades en el Diari Oficial.

Les emissions de l'Ajuntament de Blanes

L'Ajuntament de Blanes, el 21 d'agost de 1937, després de l'estudi realitzat per la Comissió, donava fe de la falta de moneda petita. No es podia facilitar al canvi en els comerços i fer altres pagaments. La necessitat de moneda petita en molts establiments de Blanes va facilitar els intercanvis de vals de cartons de totes mides i gustos.

L'emissió del paper moneda local a Blanes va ser de 50.000 pessetes. Repartides en tres sèries d'1 pesseta, 50 cèntims i 25 cèntims. Tots aquests bitllets anaven amb una numeració especial i correlativa. Segons un acord municipal, el paper moneda havia de portar la data de l'acord del 21 d'agost, a més les signatures de l'alcalde i el secretari-interventor. No se sap per quina raó, els bitllets van sortir amb la data del 25 d'agost de 1937.

Totes aquestes emissions havien de ser recolzades amb paper moneda de l'Estat o de la Generalitat i dipositada a la Caixa Municipal o en un banc de reconeguda solvència. Aquestes decisions les prenia l'alcalde o la Comissió.

L'Ajuntament de Blanes ja havia informat a la Generalitat i a l'Estat que quan emetés moneda petita per poder fer les transaccions més quotidianes, retiraria immediatament els bitllets municipals fets per l'Ajuntament que circulaven per la vila.

Només hi havia una condició per poder retirar els bitllets: que ho acordessin per majoria absoluta tots els membres de l'Ajuntament en sessió ordinària o extraordinària convocada reglamentàriament.

Els bitllets de Blanes

Van ser estampats a la impremta Blandònia, que després es diria Colomer, situada al carrer Ample

de la mateixa població. L'anvers vol representar la vocació marinera, agrícola i industrial de la vila. Per això s'hi veu una barca de vela navegant, amb una xarxa, un pagès amb el barret, fumant amb pipa i amb la falç a la mà. També s'hi poden observar fuites i la silueta d'una fàbrica que podria ser la SAFA de Blanes. Al revers s'hi pot veure un cep carregat de raïm i unes branques amb peres i pomes, s'hi veu l'entrada a la Costa Brava amb la seva platja, unes barques de pesca en repòs i les roques de sa Palomera.

Descripció i tiratge dels bitllets de Blanes

La 1a emissió constava de tres bitllets d'1 pesseta, 50 cèntims i 25 cèntims. Es va emetre, amb els tres bitllets de cada emissió, un total de 38.250 papers moneda, fet el 25 d'agost del 1937.

Les característiques:

Organisme emissor: Ajuntament de Blanes

Material: Paper de barba blanc

Forma i mides: rectangular 66 x 114 mm

Sèrie: sense

Numeració: Impresa en vermell

Impresos: Impremta Blandònia

• 1 PESSETA

Tiratge: 10.250 unitats

Colors: vermell, marró fosc i verd blavós

• 50 CÈNTIMS

Tiratge: 12.000 unitats

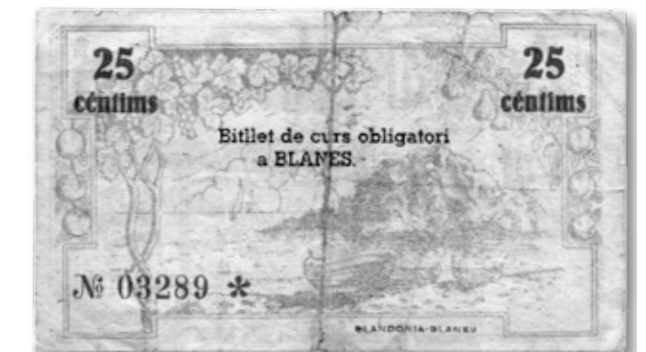
Colors: vermells, marró fosc i groc fort

• 25 CÈNTIMS

Tiratge: 16.000 unitats

Colors: vermell, marró fosc i bistre lilós

La segona emissió constava dels mateixos valors que la primera. L'import total va ser de 20.500 pessetes, que també va fer la impremta Blandònia amb les mateixes planxes amb què havia fet els primers. Aquests bitllets nous havien estat creats el 5 d'octubre de 1937, encara que als bitllets hi sortirà reflectida la data del 25 d'agost.

Bitllets de Blanes. Procedència: Col·lecció Jaume Busquets.

*Les característiques:***Organisme emissor:** Ajuntament de Blanes**Material:** Paper de barba blanc**Sèrie:** sense sèrie**Numeració:** Impresa en vermell**Impresos:** Impremta Blandònia

• 1 PESSETA

Tiratge: 10.250 unitats (numerats del 10.251 al 20.500)*Colors:* Vermell, marró fosc i verd blavós

• 50 CÈNTIMS

Tiratge: 12.000 unitats (numerats del 12.001 al 24.000)*Colors:* Vermell, marró fosc i groc fort

• 25 CÈNTIMS

Tiratge: 17.000 unitats (numerats del 16.001 al 33.000)*Colors:* Vermell, marró fosc i bistre lilós

S'ignora la data de l'última emissió, que es va fer per un import total d'11.250 pessetes i constava dels mateixos valors que la primera i la segona. També sortia la mateixa data de 25 d'agost de 1937, perquè s'utilitzaven els mateixos clixés, però amb un petita diferència en el nom de la impremta.

*Les característiques:***Organisme emissor:** Ajuntament de Blanes**Material:** Paper de barba blanc**Sèrie:** sense sèrie**Numeració:** Impresa amb vermell**Impresos:** Impremta Colomer

• 1 PESSETA

Tiratge: 5.500 unitats (numerats del 20.501 al 26.000)*Colors:* Vermell, marró fosc i verd blavós

• 50 CÈNTIMS

Tiratge: 8.000 unitats (numerats del 24.001 al 32.000)*Colors:* Vermell, marró fosc i groc fort

• 25 CÈNTIMS

Tiratge: 7.000 unitats (numerats del 33.001 al 40.000)*Colors:* Vermell, marró fosc i bistrelilós**Peculiaritats i curiositats**

Les tres emissions són fetes amb els clixés de la impremta Blandònia. En la tercera emissió, tot i que canvia el nom de l'establiment, estava situat al mateix lloc i va ser feta per la impremta Colomer.

Una altra particularitat és que entre les tres emissions no hi ha cap segell oficial, cosa poc habitual amb les emissions d'aquella època de bitllets emesos pels ajuntaments. Una altra de les curiositats és la diferència de disseny en els números de l'anvers, en el llarg de l'emissions.

Aquestes particularitats van ser un tret per poder distingir les diferents emissions. També va haver-hi altres diferències, com els tons de color. En el revers la diferència de l'accentuació (cèntims anava en alguns casos cap a la dreta i en d'altres, cap a l'esquerra). Està documentat que no faltaven les falsificacions, fetes amb un paper més ordinari del que feia servir la impremta.

Conclusions

La causa de l'emissió dels bitllets municipals és la manca de moneda fraccionària. La raó principal va ser la desaparició de les monedes de plata i coure. Aquests dos metalls eren els més valorats del mercat, abans que el paper moneda. Les monedes de plata servien per adquirir divises, i el coure s'utilitzava per produir material de guerra.

En el cas de Blanes, aquests bitllets també es van emetre per manca de moneda petita per fer intercanvis, sobretot en els comerços. Entre la documentació estudiada, hi ha divergències en la quantitat de diners que es va emetre. Hi ha moltes llacunes sobre la Guerra Civil espanyola i aquesta n'és una més. On van anar a parar els bitllets per valor de 2.000 ptes. de diferència?

Jaume Busquets
Investigador

DOSSIER

Ferran Agulló. 100 anys Costa Brava

Ferran Agulló,
Blanes i el bateig de la Costa Brava

per Aitor Roger

Ferran Agulló, cronista i
historiador de la cuina catalana

per Pep Vila

01 Ferran Agulló

Blanes i el bateig de la Costa Brava

per Aitor Roger

És en nits de clara lluna
quan més rumia el gegant [sa Palomera]
que és Blanes un poble gran
gronxat pel Mediterrani,
entre costa brava i plana.
I la barca més llunyana
desitja cap a ella anar.

Fragment de la poesia "Blanes" de Ferran Agulló

*"Porque si para mucho turismo extranjero Blanes es la ultima agrupación urbana de la Costa Brava, ya que vienen por la frontera de Francia, para los barceloneses que, antes descubrieron las bellezas de este litoral, ha sido siempre Blanes el pórtico de la Costa Brava."*¹

En aquest text de Néstor Luján, i en d'altres, com en els de l'escriptor Josep Pla, per exemple, a la seva guia del litoral gironí, tantes vegades reeditada, hi queda clar que *"la Costa Brava empieza en las rocas de sa Palomera, en el bello mar de Blanes"*.² Per altra banda, la tradició oral ho continua propagant de la mateixa manera.

Certament que la situació estratègica de Blanes, des de 1859 ben comunicada amb Barcelona per tren, facilitava que la vila fos visitada per una notable colònia d'estiuejants, la majoria de l'àrea de Barcelona i el Vallès (Terrassa, Sabadell, Granollers...), alguns d'ells amb vincles familiars a Blanes. Una situació que es repeteix en l'actualitat: tenim un gran nombre de visitants procedents de la gran àrea metropolitana de Barcelona que tenen a Blanes la seva segona residència. Ningú qüestiona que Blanes és la porta d'entrada a la Costa Brava i que el conjunt rocós de sa Palomera és el primer senyal evident del canvi en el paisatge del litoral gironí.

Ja a principi de segle XX, si fem cas al senyor Agulló, mentre *"algunos barceloneses ricos y libres, van camino de Suiza o de los valles de allende y aquende del Pirineo donde se asan de día y se hiela de noche;*

*otros pueblan la sin igual costa de Levante, la Cataluña griega, y se acomodan en Cadaqués, Rosas, Bagur, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Tossa, Lloret i Blanes."*³

Com acabem de llegir, en aquell temps el sud del litoral gironí era conegut amb el nom de la Costa de Llevant, però també s'emprava el terme de Marina de la Selva o de l'Empordà, segons el tram de costa a què es referís. Però el cert és que ja des de ben antic, sobretot entre la gent de mar i els pescadors que navegaven aquell tros de mar, era comú utilitzar l'expressió de costa brava, en termes genèrics, per a referir-se a aquest litoral.

Ja fa gairebé quatre dècades que Josep Tarín Iglesias, escriptor i cronista de la ciutat de Barcelona, defensà amb molta solidesa el paper que jugà la vila de Blanes en el bateig de la Costa Brava. A més, en el seu pregó de Festa Major de 1970 va afirmar que Agulló va ser "el més periodista dels periodistes que hem tingut a Catalunya i que fou un dels més entusiastes admiradors de la nostra vila".⁴

Nosaltres, cent anys després, hem volgut posar sobre la taula la controvertida qüestió del bateig de la Costa Brava i el paper que hi van jugar Ferran Agulló i Blanes. Presentem nous elements i vells escrits de gran vàlua, majoritàriament fruit de la recerca hemerogràfica efectuada en els darrers mesos.

De Girona a Barcelona

El nostre protagonista, Ferran Agulló i Vidal va néixer a Girona el 12 d'octubre de l'any 1863. El seu pare, Ferran Agulló i Calzada, casualitats de la vida, diuen que va néixer en alta mar, i que era fill de pares gironins. Als setze anys, en Ferran Agulló fill marxà a Barcelona a estudiar. Posteriorment contragué matrimoni amb una noia de casa bona de Sant Feliu de Guíxols, Joana Sibil i Furest. La parella es traslladà a viure a

◀ Blanes i la platja de la badia abans de la construcció del moll. c.1910. Col·lecció Thomas. IEF. Ref. ACM-3-762v

Retrat de Ferran Agulló.

Girona, primer al transitat carrer de la Rutlla, on durant tres anys hi exercí d'advocat, i després al barri del Pont Nou. A Girona hi van nèixer les seves dues filles, Maria i Isabel.

La literatura era la veritable vocació del senyor Agulló, ja des dels anys que estudiava a Barcelona, on col·laborava en diferents publicacions, com *La Renaixensa*, *Lo Gai Saber*, *Revista de Manresa*... Sembla ser que la manca de fortuna per als negocis, a Catalunya i a terres americanes, va fer perillar una mica la còmoda situació econòmica familiar. El pare volia que agafés la gerència de la fàbrica de serradures de suro, però Agulló, el 1895, marxà definitivament cap a Barcelona, al barri de Sants, on es féu soci del Casino de Sants i formà part de la seva secció dramàtica. El seu extens cercle d'amistats li van permetre estrenar dues obres de teatre de la seva autoria, ambdues poc rellevants i molt espaciades en el temps: *Lo somatent de Girona* (1895), estrenada al Tea-

tre Novetats de Barcelona, i *La farola* (1925), estrenada al Teatre Romea i centrada en la vida al mar. Prudenci Bertrana, que en aquells moments feia de crític teatral pel diari *La Veu de Catalunya*, ressaltà un personatge de l'última obra de teatre: "un vell pescador divertit i xerraire que semblava acabat d'arribar de Blanes", escrigué Bertrana.

Agulló és conegut pels seus articles al diari *La Veu de Catalunya*, on va escriure una columna diària durant trenta anys, fins al dia abans de morir, i per la seva vessant de poeta, present a molts certàmens des de ben jove. Va arribar a ser membre del jurat i president, ja gran, el 1932, dels Jocs Florals de Barcelona. Però, com intentarem explicar, les seves activitats abastaven un camp d'acció molt més ampli i divers.

L'encís per la mar: la descoberta de Blanes

Agulló era un enamorat de la mar, de la qual va haver de separar-se, per prescripció mèdica, els darrers anys de la seva vida. "Com un versat home de mar, Agulló dominava força bé el llenguatge dels mariners. Començant per cada una de les peces que entren en la construcció d'un vaixell i acabant pels noms, en llatí i vernacle, dels sers que viuen en la mar, ho sabia tot i l'entusiasmava (...) En sap tots els topants, tots els secrets, li ha agradat de submergir-s'hi i n'ha quedat tan amarant, que ja només sap respirar mar i salobre."⁵ Agulló no només navegà per la Costa Brava; creuà diverses vegades l'Atlàntic, anà a l'Argentina i a l'Uruguai; feu la ruta marítima que seguí el rei Jaume I el Conqueridor i, juntament amb el polític i amic Francesc Cambó, viatjà fins a la llunyana Spitzberg, en ple Océà Àrtic.

Una de les primeres notícies sobre la història de l'estada dels Agulló a la vila costera de Blanes ens l'aportà Esteve Fàbregas Barri en un article aparegut a la revista *Recvll*, escrit amb motiu

dels actes que s'havien previst per celebrar el cinquantè aniversari del bateig de la Costa Brava. Fàbregas escrigué que Agulló arribà a Blanes pels volts de 1901, però nosaltres hem trobat una primera referència escrita ja el 1902, quan hi passà un breu període de temps per recomanació del seu metge, que cregué que després de patir unes intenses febres al seu pacient li aniria bé un canvi d'aires.

A la premsa comarcal s'hi pot llegir: "El passat diemenge nos deixà Ferran Agulló, notablement restablert en sa convalescència. Deixà en aquesta [a Blanes] fondas afeccions, conquistadas amb son tracte franch y atrayent ab tot y sa curta estada entre nosaltres."⁶ Agulló no és l'únic personatge cèlebre que escull aquesta vila de la Marina selvatana per a passar-hi uns dies o tot l'estiu. Aquest mateix any visita Blanes Mn. Antoni Alcover, que fa estada a ca l'Amado Carreras; també hi passen l'estiu Joan Gamper i la seva família; el compositor Lamotte de Grignon;

Antoni Gaudí i Miquel Utrillo, que hi arribaren el 1903 per a conèixer *in situ* el lloc on s'havien d'instal·lar les noves troncs parroquials; el 1904 passà el seu primer estiu a Blanes el poeta Joan Maragall i la seva família, que vindran al poble durant dos estius més. El 1908 visità la vila l'escriptora i gran feminista Carme Karr i el 1912, per posar un altre exemple, hi fa estada el pintor Joan Llimona, acompanyat per la seva família.

Blanes acull els Agulló de la mateixa manera com ho feia amb la resta de forasters: amb els braços oberts. Aquests de seguida s'integren a la vida cultural del poble i Agulló, ja l'any 1910, deixà escrit al diari madrileny *Nuevo Mundo* que Blanes era el seu poble d'adopció⁷. I certament aquesta vila li tenia el cor robat, ja que ell mateix digué de Blanes aquestes eloqüents paraules: "*La antigua colonia griega de Blanda es hoy una hermosa población de seis mil habitantes, de playa encantadora y bahía apacible entre los brazos de*

Passeig de Dintre els primers anys del segle XX. Foto Àngel Toldrà Viazo (AMBL)

Estiuejants. c.1910. Col·lecció Vicenç Coma i Soley (AMBL)

*unos peñascales caprichosos a Poniente y de un alto cerro cubierto de retama y pitas a Levante, coronado por las ruinas de un convento y adelantado mar adentro como inmenso cetáceo, con hermosos paseos de plátanos, con una luz tan intensa, tan blanca, que parece como si el sol la guardase especial para esta villa.*⁸

Tenim constància escrita que Ferran Agulló i la seva família van passar com a mínim catorze estius a Blanes, des de 1902 fins al 1915. Això sense comptar les visites que efectuaven en altres dates de l'any, fora de la temporada de banys.

Com ja hem explicat, una de les activitats preferides de l'escriptor eren les excursions marítimes. Fins i tot va fer-ne una, juntament amb el seu amic Francesc Cambó, que el va dur fins a la frontera francesa. Per a ell la millor manera de descobrir la Costa Brava era "a peu, baixant a les cales, vorejant en bot o llagut les roques, ficantse pels freus, atrevintse per les coves y les baumes, vorejant els caps (...)". A més, deia Agulló, que quan s'acabessin les obres dels ports de Palamós, Roses i Sant Feliu, ja començats, i el de Blanes, tot just projectat, es facilitaria molt

aquestes excursions "en yacht, balandre, canot o barca de bou, que és una de les formes més còmodes de ferles."

Li agradava participar de manera activa en els actes de la Festa Major de Blanes. Sabem que va formar part, juntament amb Josep Ma. Bofill Galtés, de Santa Coloma, i Emili Mestre, el director de l'Orfeó de Blanes, del jurat del concurs de sardanes de Festa Major de 1907. Aquest any la colla sardanista de Blanes La Primavera, formada pels joves Josep Pujol, Miquel Roger, Josep Bassols, Vicenç Tordera, Ramon Baltrons, Fèlix Tocabens i Narcís i Josep Albertí, aconseguix el primer premi del concurs que se celebra a Santa Coloma de Farners. Probablement, aquesta primerenca colla de balladors blanencs agafà el nom de la sala de ball La Primavera d'en Lluís Pi, inaugurada a l'inici de l'estiu d'aquest mateix any 1907. El mes de març de 1908 La Primavera organitzà un *ball de trajos* per celebrar el Carnestoltes. Els convidats principals, tot i que sembla que no van acudir-hi disfressats, foren Ferran Agulló i Francesc Cambó, que l'estiu anterior havia passat dos dies a la nostra vila.⁹

L'any 1910 tornem a trobar al senyor Agulló formant part de la comissió de Festa Major, juntament amb els regidors blanencs Gallart i Ferrer, i els també blanencs Güelfo Zola i Vicenç Tordera. Aquell any aconseguixen contractar la Cobla La Principal de la Bisbal per a les ballades de sardanes, s'atenen les necessitats d'una colònia escolar de noies amb problemes de Barcelona que passava l'estiu a Blanes i es va fer un castell de focs que causà admiració i que provocà que la premsa bategés sa Palomera com el *volcà de Blanes*.

Però Agulló no era l'únic estiuejant que es preocupava per fer més lluida la nostra Festa Major. Existeix el cas destacat de Pere Milà i Camps, que va ésser fidel a l'estiueig a Blanes durant més de vint anys¹⁰ i que va costejar la despesa municipal de l'adquisició de tres parelles de capgrossos o *nanos*, estrenats la diada de Santa Anna

de 1906. L'any 1910, l'americano Vicenç Coma i Ferrer també féu a l'Ajuntament un donatiu en forma de vuit bancs de pedra destinats al passeig de Dintre.

Una tradició blanenca, avui pràcticament ignorada per tothom, diu que la temporada oficial de banys comença quan les campanes de la Parròquia de Blanes toquen les dotze del migdia del dia de Sant Cristòfol, el 10 de juliol, com també deixà escrit Roger (Agulló) en un article signat des de Blanes.¹¹ L'estiueig a Blanes s'acabava a final de setembre, per la festivitat de la Mercè, quan la colònia estiuenca de Barcelona solia organitzar la seva festa de comiat: regates amb remes a la badia, amb senyorettes al timó; ball i funcions de teatre a la sala Bastart, a sobre dels Terrassans; i missa i àpat al Santuari del Vilar. Sabem que el 1913, Isabel, la filla gran d'Agulló, representà el paper principal de la comèdia d'aquell any, *Cel rogent* d'Aulés. Les cròniques ens informen que "se presentà" a escena "admirablement habillada lluhint joyes riquíssimes."¹²

El senyor Agulló, al costat del Cabo de Mar i els senyors Burcet, Casas Carbó i Garriga Massó en més d'una ocasió van formar part del jurat de les regates. Al ball, al costat del matrimoni Agulló, hi assistien altres famílies destacades del poble com els Ferran, els Dotras, els Gatell, els Coma, els Espinosa, els Demissy, els Tosas, els Carreras o els Elies de Molins, que s'acomiadaven ballant de les vacances a Blanes.

Agulló no només era fidel a la Festa Major de Blanes, també a la de la veïna localitat de Lloret de Mar. Visitava la costa lloretenca amb freqüència i cada 24 de juliol no faltava mai a la cita a la platja de Santa Cristina, per a ell el més bell racó de la Costa Brava¹³, per presenciar l'arribada de la cursa de llaguts i la processó marítima. Des de la sorra, amb els amics que havien arribat des de Barcelona, observava les regates de "s'amorra amorra".

El matrimoni Agulló estiuejava a Blanes amb les seves dues filles, la Isabel i la Maria. Les dues

Segona fase de les obres de construcció del port. Primera meitat dels anys trenta. Foto E. Bitlloch. Fons Modern Stil (AMBL)

noies tenien alguns amics que com elles també estiuejaven a Blanes, com l'Ignasi Peris, fill del regidor de l'Ajuntament de Barcelona del mateix nom, o en Vicenç Coma i Soley, fill de l'*americano* blanenc Vicenç Coma i Ferrer, personatge influent a l'època i que va aconseguir una gran fortuna fent negocis al Brasil. Els pares d'aquests dos vailets solien jugar partides del *tresillo* o *manilla* amb el senyor Agulló als salons del Casino de Blanes.

Precisament, a les memòries de Vicenç Coma i Soley¹⁴ s'hi pot llegir quelcom més de com es desenvolupava la vida quotidiana de la família del nostre protagonista, ja fos a la casa del passeig de Dintre, davant del mar i amb vistes al Convent, o en una altra casa, en aquest mateix passeig, però situada a la banda de muntanya¹⁵. A les tardes les dues noies treballaven a la fresca, segurament

El Bar Queta, antiga casa d'estiueig de la família Agulló.
Fons Vicenç Coma Soley (AMBL)

brodant o fent punta. Aprofitant que els plàtans ombrejaven aquell indret hi passaven l'estona fins que arribés l'hora del passeig, mentre el senyor Agulló, ben assegut en un còmode balancí de lona, prenia un cafè i es fumava un cigar de La Havana. Al menjador de ca l'Agulló s'hi feien unes llargues sobretaules¹⁶, que servien per acabar les tertúlies que s'havien encetat durant el matí a la terrassa de mar del Primer Casino.

Dos dels grans amics d'Agulló també van passar algunes temporades a Blanes. En Francesc Cambó s'allotjava a casa del seu secretari particular, en Rafael Llusà, que en tenia una llogada al carrer dels Massans, i en Ventosa i Calvell s'estava a casa del senyor Coma Ferrer, al carrer de la Muralla, ben a prop de ca l'Agulló.¹⁷

L'Orfeó de Blanes

L'any 1906 emergeix amb força el moviment de Solidaritat Catalana, el primer moviment català contemporani que aconsegueix la unitat de la gran majoria de partits polítics de Catalunya. En Pol (pseudònim que utilitzava Agulló en els seus treballs a la *Veu de Catalunya*), deixà escrit que la Solidaritat s'havia fet per administrar bé i honradament els municipis de Sitges, Mollet, de Blanes, de Girona... i salvar-los de les urpes del caciquisme local.

Agulló és un soci més, tot i que distingit i admirat, de l'Orfeó de Blanes, fundat el 1902. Sabem que de la seva butxaca va pagar les despeses de dos dels coristes de l'entitat perquè poguessin assistir a les Festes de la Solidaritat a Barcelona, com a representants de l'Orfeó blanenc.

Les vetllades a l'Orfeó de Blanes de fa cent anys, celebrades a can Vila, on ara es troba el Teatre de Blanes, eren un referent de la cultura blanenca de principi de segle XX. Les vetllades preniën tot el seu esplendor les nits d'estiu, quan Blanes era visitada per la notable colònia d'estiuejants

i alguns dels fills il·lustres tornaven al poble per passar les seves vacances. La sala s'il·luminava amb gran quantitat de llums elèctrics, tota una novetat, ja que no feia pas gaires anys que el poble gaudia d'aquest invent a carrers i edificis municipals gràcies al propietari de l'empresa elèctrica, el senyor August Maria de Borràs Jalpí, qui també era el president honorari de l'Orfeó de Blanes. Era normal comptar amb la presència de Francesc Brunet a l'harmònim, Emili Mestre al piano i declamant els seus poemes i proses escriptors de Blanes com els germans Josep i Joan Baptista Alemany i Borràs, Joan Valentí i Feliu, Joan Ribas i Carreras (fundador el 1906 del ja centenari Aplec de l'Amor de Cala Bona) o el mestre de la prosa catalana, l'autor de *Marines i boscatges* Joaquim Ruyra i Oms; i els estiuejants com l'eminent literat Joan Maragall i, per descomptat, Ferran Agulló, que com Maragall també era mestre en gai saber, i que entusiasmava el públic amb les seves poesies que relataven escenes de la vida marinera fruit de les observacions que feia a la nostra platja, segons relaten les cròniques periodístiques de l'època, "un retrat fidel de las costums y actes del ofici de nostra gent de mar". En alguna ocasió les filles d'Agulló eren les encarregades de llegir les poesies del seu pare. D'altres eren els blanencs qui en absència del poeta llegien les seves darreres poesies. Els anys que Agulló va ser a Blanes coincideixen amb l'etapa de més èxits poètics, amb premis als Jocs Florals de Sabadell, Poble Nou... Agulló responia la bona acollida que tenia en els recitals de l'Orfeó per fer partícips els blanencs les seves novetats.

El llibre de la cuina catalana

Agulló era un gran amant de la cuina. Josep Ma. de Sagarra, qui anys més tard, durant la dècada dels cinquanta, vindrà a Blanes a passar les vacances, diu d'Agulló que "era llaminer i gran entès de la bona cuina"¹⁸. Li agradava la bona taula i la pastisseria. Agulló és l'autor del *Llibre*

Cases de s'Auguer. Núm. Reg. 09957. Fons Rafael Bataller (AMBL)

de la cuina catalana, un recull que reivindica una cuina nacional catalana. És la seva obra que més èxit ha tingut i que recentment ha tornat a ser reeditada. Enmig dels relats costumistes d'Agulló és fàcil trobar-nos amb alguna recepta o un consell culinari, alguns recollits de viva veu de les peixateres i els pescadors de Blanes. Com a mostra, només cal que rellegim alguns números de la revista *Recvll* de 1928, on s'hi publicà la seva novel·leta ambientada a Blanes i que titulà *Roser*. En aquesta narració curta hi descriu alguns dels indrets del poble, la vida dels pescadors o les activitats de les peixateres del Portal, i demostra els seus coneixements sobre el mar i la seva fauna. Hi llegim: "Feien goig de veure les piles de peix i les sèpies ventrudes, a una banda; els rogers d'or, a l'altra; ací, aranyes perilloses de cap negrenc, de punxada que es gangrena; allí una muntanyeta de sorells badant i tancant el morret mentre morien; uns congres blancs que encara serpejaven, ventre en terra; orades que encara donaven cops de cua; i al mig, un cove de popets que feien venir salivera als qui saben el gustosos que són amb sofregit de ceba o una picada de xocolata i ametlles, com la llagosta."¹⁹

Durant l'aplec de Santa Cristina, els Agulló i els amics que els acompanyaven dinaven a la ma-

teixa platja. El menú solia estar compost per: croquetes de bacallà, especialitat de la senyora Agulló; costelles a la brasa “estil Pol” (amb cansalada desfeta al damunt), dolços i xampany servit en un porró i en abundància.²⁰

Qüestions blanques a la premsa

Tot i que segurament no tots els blanencs sabien que el senyor Ferran Agulló tenia columna al periòdic de la Lliga i que probablement el nombre de persones que llegien aquest periòdic era molt reduït, els articles d'Agulló a *La Veu de Catalunya* tenien el seu ressò a Blanes. Alguns dels seus escrits despertaven la curiositat al poble, sobretot entre els companys d'estiu i les classes dirigents, però també entre la gent marinera, que comentava favorablement els seus encertats articles sobre la necessitat de construir un port a Blanes.

El mes de març de 1906, entre les lleis sancionades pel Rei, n'aparegué una declarant d'utilitat general el port de Blanes. La notícia s'escampà ràpidament, amb l'esperança que aquella notícia transformaria favorablement la vida de la localitat. Els blanencs van redactar un agraïment públic a aquelles persones que més havien treballat per aquest projecte: l'americano blanenc i exalcalde Bonaventura Puig, els diputats Villapadierna i Garriga Massó; els senadors Roure i Marquès de Camps i, és clar, al senyor Ferran Agulló, que defensà la idea que Blanes disposés d'un port i redactà valuosos treballs i informes aprofitant les seves excel·lents relacions amb el Ministre de Marina.

Malgrat la presumpta bona predisposició, encara haurien de passar 8 anys perquè s'iniciessin les obres del port. A més, aquestes obres van romandre aturades durant un llarg període i no va ser fins el 1932, pocs mesos abans de morir Agulló, quan s'inicià la segona fase del projecte

del port, que tot i avançar ràpidament va tornar a ser interrompuda per l'esclat de la Guerra Civil el 1936.

Els clams d'Agulló contra el Govern de l'Estat, perquè accelerés la construcció dels ports pesquers que havia promès per al litoral català, es fan molt més durs durant el 1911. En són un clar testimoni alguns dels seus escrits on afirmava que el Govern havia deixat adormit el projecte del port de refugi per als pescadors blanencs.

El senyor Agulló, tant en els seus articles a la premsa com en les tertúlies al Primer Casino hi deixava anar idees i projectes per a millorar les condicions de vida dels blanencs. Podríem dir que ell fou el precursor de la idea de portar aigua a Barcelona, ja que Agulló defensà la construcció d'uns pous a la riba de la Tordera per recollir-ne l'abundosa aigua subterrània i portar-la a la capital. Va arribar a comprar uns terrenys en aquest indret, tot i que després va haver-los de vendre.

Segons Vicenç Coma Soley, Agulló, “malgrat ésser el secretari de la Lliga Regionalista, partit polític conservador català, a Blanes mai no va fer política ni es barrejà en qüestions locals. En aquest sentit era el foraster més neutre de tots els forasters.”²¹ Tot i que en línies generals és cert s'ha de fer alguna matisació important. Per exemple, sabem que un diuemege de tardor de 1908 el nostre protagonista arribà a Blanes acompanyat pel diputat del districte Joan Ventosa i Calvell. Agulló, com a secretari de La Lliga, i el diputat Ventosa van ser rebuts a l'Ajuntament. Després van fer un passeig per la platja, una visita al nou local del Centre Republicà i el vermut de rigor al Casino. Van dinar a casa del senyor Albareda i a primera hora de la tarda marxaren cap a Tossa en visita diríem que oficial.

Tot i que és cert que no s'implicà de manera activa en la política local, les qüestions socials

i polítiques sempre apareixen en les seves converses.

El bateig de la Costa Brava

És a l'any 1908, quan sota el pseudònim de Pol, el senyor Agulló escriu una altra de les seves habituals columnes a la secció *Al dia* del diari *La Veu de Catalunya*. Però, com ja saben, aquest article, amb el pas del temps, adquirirà un relleu especial.

El nostre escriptor, quan no hi havia un tema d'actualitat de què parlar sempre tenia a punt un escrit on deixava anar el seu enamorament per la costa gironina o cantava les excel·lències d'algun dels seus pobles. Sense ell buscar-ho, la columna que aparegué publicada el 12 de setembre de 1908, el va fer transcendir en el temps a ell i a la costa que tant s'estimava. Cent anys després, les persones que han sentit a parlar de Ferran Agulló, majoritàriament el coneixen per ser l'artífex del bateig de la Costa Brava.

És en aquest article que titulà *Per la costa brava*, on s'hi escriu per primera vegada i de forma pública el nom de costa brava, encara en minúscules, per a referir-se a la costa gironina que el seu amic, el polític, advocat i periodista Lluís Duran i Ventosa (en un article anterior, també publicat a *La Veu*) havia delimitat des de la desembocadura de la Tordera, a Blanes, fins a Portbou. Hi ho fa amb una descripció del paisatge que s'observa des de l'antic convent de Blanes, situat al cim d'un promontori que encara avui ofereix unes excel·lents vistes del nostre poble (la platja de s'Abanell, la roca de sa Palomera, tota la badia i el Montseny com a teló de fons) i de l'abrupta costa que s'enfila fins al cap de Tossa (amb els penya-segats de la cala sa Forcanera i les seves aigües cristal·lines, les roques d'es Viver i s'Aguia...).

Diu l'article: “Era dalt d'un espedat feréstec, que baixa al mar en terratrèmol de roques, per etzavares verdes i fonolls d'or; en son cim les ruïnes d'un antic convent li donen to llegendari; a llevant una esplèndida decoració de caps i roques,

Panoràmica de la platja de Blanes a principi de la dècada dels trenta. Foto J.A.G. Núm. 28. Col·lecció Robert Balvey (AMBL)

puntes i freus, penyalars i cales, fins a les fantàstiques muntanyes de Tossa, esborrellades de boscuries, sorprenen al entusiasta admirador de la nostra costa; a garbí la plàcida corba de les platges de Blanes i s'Abanell, fins a la punta de la Tordera, separades per un illot rocós que un istme ha ajuntat a la terra, reposen la mirada i l'enteniment eixelebrats per l'espectacle de la costa brava (...) Oh, la nostra costa brava, sense parella al món!"

El lloc de bateig de la Costa Brava o el lloc des d'on Ferran Agulló es va inspirar per a fer-ho sempre han estat envoltats de polèmica. Existeixen diferents teories: la que defensa que Agulló va pronunciar per primera vegada el famós topònim en un àpat de la Colla del Cafè Colón²², a la finca de Bonaventura Sabater El Paradís, a la platja de Fornells (Begur); una l'altra que defensa que va intuir aquest nom a partir de les freqüents visites a l'esplèndid mirador de Sant Elm, a Sant Feliu de Guíxols; i una tercera possibilitat, que situa el bateig al cim del Convent de Blanes, des d'on s'observa el paisatge descrit a l'article de *La Veu de Catalunya* del dia 12 de setembre de 1908.

Certament, la panoràmica que es contempla des del Convent així com la seva condició d'edifici antic i el seu aspecte amb ruïnes venerables ha seduït a molts viatgers, pintors, escriptors o gent anònima que l'ha visitat. Recordem per exem-

Sa Palomera i casetes de bany. Àlbums familiars (AMBL)

ple escriptors i poetes com Joaquim Ruyra, Josep Maurí i Serra (amb el seu extraordinari llibre sobre la història del Convent), Joan Maragall o Josep Roig i Raventós; als pintors Joan Roig i Soler i Joan Llimona o el filòleg i catalanista Joaquim Casas-Carbó, que finalment va comprar i restaurar el vell convent.

Blanes i sobretot el promontori del Convent tenen molt a dir en el bateig de la Costa Brava. Sembla clar que si s'accepta que a Begur fou decidit és també clar que a Blanes fou ambientat el bateig de la Costa Brava. Si bé és cert que algunes fonts i testimonis de l'època parlaren de la històrica tertúlia de sobretaula a la finca El Paradís, on probablement Agulló hi va deixar anar la proposta del nom de Costa Brava (no sabem si per primera vegada); no és menys cert que a Blanes era on estiuaven els Agulló en aquells anys i que el seu antic convent franciscà és el principal protagonista de l'article del bateig.

Tampoc ningú nega les clares vinculacions dels Agulló amb Sant Feliu de Guíxols, però, sense menysprear el monument del mirador de Sant Elm inaugurat el 1963 i la idea que s'hi defensa, com a lloc des d'on Agulló "intuí" la idea de batejar la Costa Brava. El que pensem és que fou una excel·lent operació de propaganda turística del senyor Joan Puig, en aquell moment alcalde de Sant Feliu, i que ha donat molt bon resultat als ganxons.

Sembla ser que durant el temps que Ferran Agulló va estiuar a Blanes gairebé mai va comentar res del seu bateig, ni li donà la més mínima importància.

Cal deixar constància que diferents autors van manifestar el seu desig de batejar la nostra costa amb altres noms: el pintor Joan Llaverias hauria volgut anomenar una part del litoral amb el nom de Costa del Corall; Josep Pla també defensava aquesta denominació i la hipòtesi del bateig a Sant Elm; Josep Pella i Forgas proposà el de Costa Grega de Catalunya i els escriptors Joaquim Ruyra

Cala Bona. Núm. Reg. 05334. Foto E. Bitlloch. Fons Modern Stil (AMBL)

i Gaziel el de Costa Serena, ja que entenien que la lluminositat i la dolçor mediterrànies d'aquesta ribera són molt superiors a la bravesa que designa la denominació que finalment va triomfar. En qualsevol cas, el nom que va fer fortuna fou el de Costa Brava. Aquest nom, però, com ja hem comentat era antic i l'utilitzaven els mariners i pescadors en descriure els trams rocosos i abruptes de bona part de la costa gironina; un nom que Mn. Alcover ja va posar a un dels seus poemes escrit amb anterioritat i que dedicà a la Costa Brava de Mallorca, prop de Pollença. Però, qui li donà la seva definitiva popularització, tot i que van haver de passar anys perquè el nom fos acceptat, i qui l'aplicà per primera vegada per a definir el nostre litoral fou Ferran Agulló.

Els reptes de la Costa Brava

Ferran Agulló volia quelcom més que un nom per a la nostra costa. Ell, que es desfeia en llo-

ances per aquest paisatge, al mateix temps mostrava la seva preocupació per la poca capacitat econòmica que tenia aquest territori, que majoritàriament estava dominat per l'agricultura i la pesca. També hi havia excepcions honorables, com algunes indústries de suro i petits tallers d'espardenyes i teixits. A Blanes, també comptàvem amb una rica zona d'horta, als plans de conreu de la Tordera, i bona vinya. Agulló, com altres autors de l'època, va criticar el paper que jugaven molts dels anomenats *americanos*, és a dir els pocs catalans que tornaren rics de la seva estada a les Amèriques, i que podien haver fet molt més per a fer prosperar els seus respectius pobles d'origen. Recordem si no la crítica que li dedicaren altres autors, com per exemple la que el 1904 llançà des de les pàgines del periòdic *La Costa de Llevant* l'escriptor Josep Alemany en el seu "*Ensaig d'estudi crítich*" de la vila de Blanes.

Davant la manca d'iniciatives Agulló en proposa una que tindria una importància vital per a l'eco-

nomia dels pobles de la Costa Brava. S'avançà en el temps per anunciar el següent: "Cal que de Blanes al Port de la Selva es convencin de la necessitat de muntar hotels on, a més de l'estatge, es trobin guies i facilitats per llogar embarcacions, organitzadors de pesqueres i excursions, establiments de banys, i que els ajuntaments tinguin cura de camins i les viles. La salvació de molts pobles és la indústria dels forasters: per cada peseta que els pobles gastessin, els forasters n'hi deixarien deu o cent."²³ Agulló demanava un turisme de qualitat, que anés més enllà de l'oferta de sol i platja que finalment s'imposà. Volia que s'invertís en turisme, que es treballés per a la seva constant millora. Apostà fort pel que ara definim com un turisme familiar i cultural, per un turisme que volia ser respectuós i que suposés una important font de riquesa per a cada poble.

Cregué molt convenient millorar les comunicacions per terra, per poder arribar còmodament

als diferents pobles de la costa. L'any 1908, fa cent anys, i tres dies després de publicar-se l'article de bateig de la Costa Brava, proposà un projecte que potser algun dia serà realitat. Es tractava de construir un tramvia elèctric que des de l'estació de Blanes anés al centre del poble, i que continués fins a Lloret i Tossa.²⁴

En una altra de les seves "Crónicas catalanas" al diari madrileny *Nuevo Mundo*, que com era costum signava sota el pseudònim de Roger, deia el següent: "diputados y senadores procuran activar las obras públicas que han de convertir nuestra costa – superior por naturaleza a la Costa Azul – en punto de atracción de turismo universal, que ha de darle mayor vida y grande fama, sobre todo cuando dentro de pocos años estén terminadas las carreteras que de Barcelona a Francia formarán el más hermoso paseo del mundo, y el puerto de Blanes, de imperiosa necesidad para la vida de los pescadores y el fomento del turismo marítimo."²⁵

El castell de Sant Joan i la parròquia de Santa Maria de Blanes, Principi de segle XX. Fons Josep Alemany i Borràs (AMBL)

Un topònim internacional

L'any 1915 és una data important per començar a entendre el ressò mediàtic que aniria agafant el topònim de Costa Brava. Aquest any, quan encara falten unes dècades perquè aquest nom s'universalitzi, des de Blanes, l'acreditat fotògraf Josep Pons i Girbau s'endinsa en l'aventura del cinema. Adquireix una màquina per a *films o películes*, just en el moment que al mercat apareix la darrera novetat en el món de la fotografia: les plaques en colors. I saben quin va ser el títol de la seva primera pel·lícula? *La Costa Brava*. Aquesta filmació, que roman desconeguda als nostres ulls, fou estrenada al Cinema Catalunya de Barcelona per la casa Barcinograf, per després projectar-se arreu del territori català, també a Blanes, al Cine Vila, al carrer Ample. Les crítiques descriuen aquesta filmació "ab contrallums magnífichs y vistas espléndides (...) y sobre tot en lo que a les de Blanes se refereix, logrant efectes maravillosos (...) ja que al donar idea exacta dels llocs produhits ha sapigut encuadrarlos ab gust insuperable y sorpéndrels en moments de máxima belleza que fins aquells que com nosaltres som familiars de la blanenca Costa Brava, ha pogut revelarnos algún efecte desconegut"²⁶. Llegint aquesta descripció frísem perquè algun dia puguem retrobar aquesta vella gravació, la primera que va fer el fotògraf Josep Pons; una de les primeres pel·lícules rodades al litoral gironí i la segona que fou batejada amb el nom de Costa Brava.²⁷

El 1920, a la veïna població de Lloret de Mar s'inaugura un hotel amb el nom de Costa Brava²⁸. Dos anys després, el Centre Excursionista de Catalunya va editar un recull d'itineraris en la popular *Guia de la Costa Brava* i el 1934, *Auto-òmnibus de Catalunya*, presentava una altra guia amb excursions. Els estiuejants omplen els pobles del litoral cada estiu, només la guerra suposa una pausa en l'augment de visitants.

A final dels anys cinquanta el turisme estranger s'intensifica i viurà el seus anys daurats a partir de

El Racó de Sant Antoni, amb el Morro-Curt i l'antic Convent. c.1908. Col·lecció Paquita Sicra (AMBL)

la dècada dels seixanta, amb la construcció d'hotels, càmpings, petites pensions i residències. Per ordre del Ministeri d'Informació i Turisme, el 10 de desembre de 1964 la Costa Brava es va inscriure en el Registre de Denominacions Geoturístiques, cosa que suposava el seu reconeixement definitiu com a marca turística i la seva definitiva internacionalització. En aquesta dècada, els fulletons i pòsters publicitaris ja anunciaven eslògans tant coneguts com el que deia "Gerona, de la Costa Brava a los Pirineos".

L'any 1971 es funda el Consorci de la Costa Brava i s'instaura, a Blanes, el Concurs Internacional de Focs d'Artifici de la Costa Brava. En aquests anys es multiplica la construcció d'edificis d'apartaments i habitatges de segona residència. Finalment, a la dècada dels noranta es crea la marca turística Costa Brava, diferenciada de la de Pirineu de Girona, i queda clar que s'ha de vetllar

Ferran Agulló i Vidal (1863-1933)

perquè aquesta marca, coneguda internacionalment, ofereixi la seva millor cara i continuï atractiu un turisme familiar i de qualitat.

El comiat d'Agulló

Els darrers anys de vida del padrí de la Costa Brava van estar molt marcats per la mort de la seva filla Maria. Hi hem d'afegir que els metges li diagnosticaren diabetis, que el fetge no li funcionava gaire bé i que la vista li disminuïa... Progressivament, el gran *gourmet* es veié obligat a seguir una dieta controlada.

El 2 de juliol de 1933 morí Ferran Agulló. Catalunya li va retre un sentit homenatge d'agraïment,

per la seva contribució activa i constant al redreçament col·lectiu del país. Diuen els qui el van conèixer que la seva vida fou tota per Catalunya. Fou enterrat a Barcelona, al Cementiri Nou, de cara al mar, com ell volia. Francesc Cambó, el seu amic i el padrí de les seves dues filles, presidí el dol. Ramon Casas dibuixà el retrat que presidí la sala mortuòria, instal·lada al seu despatx, en un dels xamfrans del carrer Muntaner amb Consell de Cent.

Aquell estiu de 1933, el seu record encara era ben viu a la vila de Blanes, el seu plàcid lloc d'estiueig de tants anys. Molts el recordaven a les tertúlies del Casino, formant en el catalanisme a molts joves blanencs de l'època. Diuen que la seva conversa era agradable i que era escoltada amb atenció per un nombrós grup de persones. Agulló sempre conservà bons records de la nostra vila i com hem intentat explicar en aquest article n'havia cantat les seves bel·leses i havia defensat els interessos generals dels seus vilatans en diverses ocasions.

Nosaltres hauríem d'estar-ne agraïts, tot preservant les moltes coses que encara ens queden del Blanes que va fascinar Agulló i tants altres estiuejants il·lustres. Un Blanes, amb jardins i focs; un Blanes, en paraules d'Agulló, "amb Sant Joan per mirador privilegiat, amb sa badia amorosa, ses roques d'or i ses hortes i regadius (...)". Una vila "neta, polida, senyorívola i feïnera alhora."²⁹ Un Blanes que encara conserva tot l'encant del seu convent, des d'on Ferran Agulló, fa cent anys, va batejar la Costa Brava.

Aitor Roger i Delgado

Llicenciat en història i tècnic de l'AMBL

notes

¹ Aquest text pertany a un fragment de l'article titulat "Blanes, donde empieza la Costa Brava", escrit el 1966 per Nestor Luján a una les publicacions pioneres, i a més de qualitat, que sota el nom de Blanes, es difonien els atractius paisatgístics i culturals de la vila pòrtic de la Costa Brava.

² Josep Pla; *Costa Brava*. Ed. Destino. 1941

³ Roger. "Cronicas catalanas". *Nuevo Mundo*. Madrid. 01/08/1907. Biblioteca Nacional de España

⁴ Jesús Crous. *Llibre dels pregons de la Vila de Blanes*. Ajuntament de Blanes. 1998

⁵ Ernest Corral i Coll del Ram. *Ferran Agulló "Pol". Padrí de la Costa Brava*. 1984

⁶ *La Costa de Llevant* núm. 30. 27/07/1902 (AMBL)

⁷ Joan Domènech Moner. "Blanes, a les cròniques de Ferran Agulló". *Recvll* núm. 1568. 1988 (AMBL)

⁸ Roger. "Cronicas catalanas. La carrera Mediterrànea". *Nuevo Mundo*. Madrid. Biblioteca Nacional de España

⁹ Vicenç Coma Soley explica que "a raíz del atentado de Hostafranchs, en el cual fué herido Don Francisco Cambó, este, invitado por el popular periodista, completó su convalecencia en el clima sedante de Blanes, asistiendo incluso a un baile de trajes", tot i que diu que se celebrà en el Primer Casino. Per a més informació: Programa Blanes Fiesta Mayor 1956 (AMBL)

¹⁰ Quan s'acostava el bons temps, el senyor Milà abandonava la casa del passeig de Gràcia de Barcelona, la Pedrera, i acompanyat per la seva esposa Rosario Segimon, es disposava a passar l'estiu a la seva altra mansió del passeig de Blanes. Durant la Guerra Civil aquesta casa va fer la funció d'Escola d'Arts i Oficis i posteriorment es va reconvertir en el luxós Hotel

¹¹ Roger. *Nuevo Mundo*. Madrid. 23/07/1908. "San Cristobal". Aquest article apareix signat a Blanes en data 10 de juliol d'aquell mateix any. Biblioteca Nacional de España

¹² *La Costa de Llevant* núm. 37. 14/09/1913 pàg. 12 (AMBL)

¹³ A la crònica catalana a *Nuevo Mundo* titulada "La danza de Lloret" diu de Santa Cristina que "es la playa más encantadora del Mediterráneo". 13/9/1908. Biblioteca Nacional de España

¹⁴ Vicenç Coma i Soley. *Blanes, Barcelona i Sanremo*. 1906-1936. Barcelona. 1969

¹⁵ En aquesta segona casa d'estiueig és on després s'hi va instal·lar el Bar Queta i on actualment hi ha la galeria d'art l'Arcada. El mateix Vicenç Coma i Soley solia recollir el sobre amb l'article diari del senyor Agulló i el portava fins a Correus

¹⁶ Segons Tarín Iglesias, algunes de les persones que formaven part d'aquestes tertúlies al Primer Casino eren, entre altres, els senyors Bosch, Anton Rusalleda, Emili Peris, Vicenç Coma Ferrer, Pere Milà i Camps, Antoni Mañach i el gran dels Bassols "el Canari". Més informació: Jesús Crous. *Llibre dels pregons de la Vila de Blanes*. Ajuntament de Blanes. 1998

¹⁷ Id.

¹⁸ Ferran Agulló i Vidal. *Llibre de la cuina catalana*. Facsímil de l'edició de 1933. Alta Fulla. 1999

¹⁹ La novel·leta *Roser* va sortir publicada a les pàgines de la revista blanenca *Recvll* en deu lliuraments, del 10/03/1928 fins al 26/05/1928.

²⁰ Esteve Fàbregas Barri "Ante el cincuentenario de la Costa Brava. Agulló en Blanes". *Recvll* núm. 828. 1956 (AMBL)

²¹ Vicenç Coma i Soley. *Blanes, Barcelona i Sanremo*. 1906-1936. Barcelona. 1969

²² Alguns dels integrants de la Colla literària i excursionista, a part del mateix Agulló, eren Cambó, Duran, Puig i Cadafalch, Ventosa, Pere Rahola...

²³ Narcís Jordi Aragó. "La Costa Brava compleix 90 anys" *El Punt Diari*. 04.09.1998

²⁴ Amb aquest projecte pretenia que aquestes dues poblacions costaneres no quedessin allunyades dels beneficis que comportava el pas de la línia del ferrocarril. Agulló va defensar que es construís la línia de ferrocarril de Blanes a l'Alt Empordà passant per Sant Feliu i Palafrugell.

²⁵ Roger [Ferran Agulló]. "Crónicas catalanas". *Nuevo Mundo*. Madrid. 1910

²⁶ *La Costa de Llevant* núm. 33 pàg. 8 15/08/1915 (AMBL)

²⁷ La primera referència que hem llegit és la pel·lícula de Ricard de Baños *La Costa Brava*, de 1906.

²⁸ A Blanes encara tardaríem unes dècades a tenir un establiment amb aquest nom, ens referim a l'Hotel Costa Brava, emplaçat al capdamunt del carrer Anselm Clavé, a l'antiga entrada principal de la Vila. Aquest establiment encara continua en actiu i és un dels pocs que roman obert a l'hivern.

²⁹ Joan Domènech Moner. "Blanes, a les cròniques de Ferran Agulló". *Recvll* núm. 1568. 1988 (AMBL)

02 Ferran Agulló

Cronista i historiador de la cuina catalana
per Pep Vila

Ferran Agulló, polític, nacionalista de pedra picada, secretari de la Lliga, mestre en Gai Saber, l'escriptor que el dia 12 de setembre de 1908 va batejar en un article publicat al diari *La veu de Catalunya* un tram de la costa, com a «Costa Brava» des del Convent de Santa Anna de Blanes, un dels primers turistes que, durant quinze anys, va estiuejar en aquesta població, torna a estar d'actualitat amb motiu de la celebració del centenari del bateig d'aquesta serpentejada línia de costa que va fins a la localitat de Port-Bou.

Potser la faceta més desconeguda de la seva personalitat, d'aquest «catalanista autèntic» en paraules de J. M. de Sagarra, fou la de cuiner mig professional, de *gourmand* amic de la bona taula, de llaminer, d'historiador de la cuina catalana, bon coneixedor de l'ampli ventall de menjars del país. En aquesta avinentesa recuperem una entrevista publicada l'any 1928 en un setmanari de Sant Feliu de Guíxols¹ on desgrana els seus amplis coneixements sobre el tema, uns quants sentiments i valors amb els quals se sustentava la ideologia del nostre país abans de la desfeta de 1936. Agulló hi explica la importància del menjar familiar, com va aprendre l'ofici i aquesta ciència pràctica dels pagesos, de les mestresses de casa, dels tapers i pescadors de Blanes i Sant Feliu, els famosos «plats de barca», també a les fontades i aplecs. A més de donar importància a la cuina de l'all², assenyala la personalitat de la nostra gastronomia, la notorietat d'alguns plats nostrats que per avatars històrics, per processos emigratoris, van passar a ser domini d'altres països i ara formen part de la cuina internacional. També assenyala la necessitat de codificar aquests sabers catalans en relació amb els respectius de la cuina occitana i francesa.

Ferran Agulló fou en vida autor d'un conegut manual *Llibre de la cuina catalana* del qual se'n va fer una primera edició de sis mil exemplars, que en el moment de fer-li aquesta entrevista l'any 1928, gairebé s'havia exhau-

rit. Agulló en va publicar una segona edició en 1933, augmentada i millorada, i que es pot trobar a les llibreries en impressió facsímil (Alta Fulla, Barcelona). Aquest home de lletres, amat de la més pura tradició catalana, que era un enamorat dels aliments i plats genuïns, d'aquell menjar cassolà confegit per cuiners i cuineres anònims, majoritàriament de les comarques gironines, cuinats amb naturalitat, va voler establir en aquest receptari els límits d'una cuina nacional. El receptari d'Agulló s'obria amb aquesta declaració de principis: «Catalunya, com té una llengua, un dret, uns costums, una història pròpia i un ideal polític, té una cuina». També defensava que eren quatre les salses bàsiques de la cuina catalana: «el sofregit, la samfaina, la picada i l'allioli».

Sempre m'he preguntat on van anar a parar el seu arxiu, els papers i la correspondència de Ferran Agulló, després de la seva mort. En aquest text ens parla d'unes memòries polítiques, de treballs iniciats sobre la història de la cuina catalana. No sé si tot està ja irremediablement perdut. Caldria potser que algú recollís en un llibret els seus millors articles, fes una breu antologia de la seva poesia. El personatge bé s'ho mereix en aquest any del Centenari de la Costa Brava, en el qual es faran molt variades activitats en el món turístic i de l'hostaleria, en el de la gastronomia. ¿Per què no recuperar alguns plats de la nostra cuina avui massa oblidats, aquests menjars de tota la vida, dels quals Agulló ens va deixar la recepta codificada?

Text: «Els nostres homes i la taula». Ferran Agulló (Pol)

«—Se m'acudí escriure el meu llibre de cuina amb un complet esperit de reivindicació. Fa molts anys, en veure com els cuiners «oficials» malmenaven la nostra cuina, hi vaig pensar i no he parat fins a poder fer alguna cosa per sortir a la defensa d'aquest art pairal.

◀ Taula parada. Foto Jordi Roig

Foto Jordi Roig

— **Sou realment dels escriptors que més han profunditzat en aquesta matèria.**

— Aquest tema m'apassiona de debò. De mi, que diguin que faig articles, versos o drames dolents, no m'enfadaré; però si algú prova un arròs o un peix a la marinera o un «stok-fiche»³ amb patates i allioli, cuinat per mi, i no li agrada, que no em miri més la cara.

— **Us teniu, doncs, per un veritable cuiner?**

— Que si sóc cuiner? Fa vint anys, i anant amb en Cambó i en Milà i Camps — el de la casa del passeig de Gràcia—, de Madrid a Salamanca en automòbil, una *panne* de motor ens va fer aturar al poblet de Guadarrama — era a l'hivern—.

Passava el temps i teníem gana. Rodant pel poble vaig poder proveir un xic i vaig fer un dinar de:

«Arròs Regence».

« Pollastre amb pebret i tomàtecs»

«Chorizos» a la cendra.

«Crema»

Doncs penseu que els meus invitats — si l'un és bon *gourmet*, l'altre encara més — ja aleshores m'atorgaren el títol de cuiner.

— **I com se us despertà l'afecció?**

— Tothom treballa per reposar. Un canvi de feina és el millor repòs. La literatura m'ha servit en els dies de gran aldarull. Els meus versos i els meus drames són escrits generalment en dies d'eleccions. Quant a la cuina, ha estat el meu treball de vacances. Pescant i navegant m'he entrenat. Els meus mestres han estat els pescadors i mariners de Sant Feliu de Guíxols, Blanes i Bagur (sic), i els tapers, que solen ser grans cuiners. També he après pels hostals i masies. ¡Hi ha cada coquesa per l'Empordà! Allí és on es menja millor de Catalunya; per tradició de l'Edat Mitjana, als empordanesos els agraden molt els plats dolços.

— **Gairebé que a l'Edat Mitjana deuen trobar-se els fonaments de la nostra cuina.**

— Veureu; una de les coses essencials de la nostra cuina són els alls, i fixeu-vos que tots els pobles que s'estenen de Marsella fins a Múrcia els empren com a substància bàsica de bon nombre de guisats característics. Aquests pobles marquen precisament la ruta de les grans hosts romanes.

— D'això se'n pot deduir que el gust per aquesta menja troba els seus orígens en les habituds dels legionaris, els quals duïen sempre al damunt dos saquets, ple l'un de grans de blat i l'altre d'all.

— **Aquest deu ésser un dels punts de contacte «històrics» entre la cuina francesa i catalana.**

— Aquest contacte és realment vell. Tant, que hi ha un llibre molt antic francès⁴ on després de dir-se mil penjaments dels catalans, tot ens és perdonat per tres o quatre receptes de plats nostres que reproduceix. Tinc en projecte un llibre on sostindrè, i crec poder provar, la teoria que l'origen de la cuina francesa es troba a Catalunya. És clar que no a la Catalunya estricta, sinó al Llenguadoc. La

tradició és tan intensa que encara avui els millors cuiners francesos són de la Provença.

— **¿I del llibre que acabeu de publicar, n'esteu content?**

El que sembla que n'està content és el públic. La primera edició de sis mil exemplars s'està exhaustint i confio que pel juny es posarà a la venda la segona edició. D'altra banda la meva intenció ha estat fer un llibre de menjars econòmics i sans; la millor part de les fórmules no costen més enllà de dos o tres rals per cap. Hi ha una col·lecció d'arrossos que, per a sis persones, al preu que estan les coses, no costen més de sis rals. Una vegada vaig cuinar-ne un d'aquests i em digueren que era arròs amb trampa, en el qual devia haver-hi suc de rostit o alguna altra cosa molt gustosa. I tot el secret li venia d'una picada que fan a Can Rata, de Cassà de la Selva.

— **Sou admirable amb cinc pans i dos peixos, fóreu capaç de fer un arròs per cinc mil persones....**

— No us penseu que tot hagi d'ésser economies; també sé ficar l'olla gran dins la xica. Una vegada al Castell de Recasens vaig cuinar un veritable dinar pantagruèlic, que ens menjàrem amb en Cambó, en Ventosa, en Par, en Puig i Cadafalch, en Lluís Duran i alguns altres. Fou en ocasió d'una excursió marítima que durà uns quinze dies, i no solament en els punts que tocàrem, sinó fins i tot dins el vaixell, el xef vaig ésser sempre jo.

— **¿I quines són les característiques que considereu més importants de la nostra cuina?**

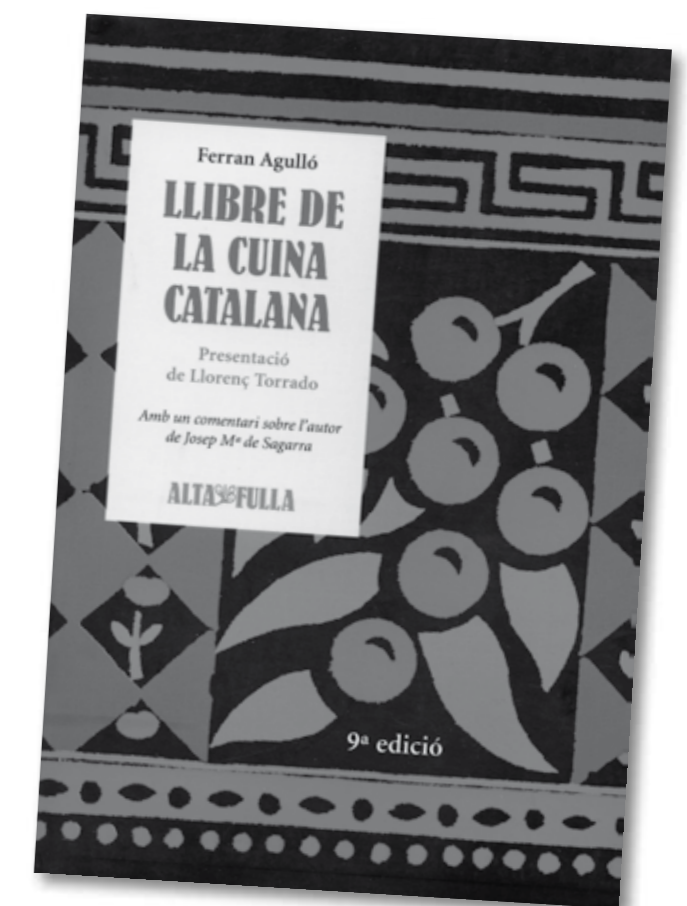
—Primer que tot, la seva gran adaptabilitat. La cuina catalana es pot fer a tot arreu i agrada sempre. Un exemple el teniu amb la llagosta catalana. A través de Cuba arriba als Estats Units i origina la universal llagosta americana. Un altre exemple està en el fet que els grans hotels australians eren, fins a les darreries del segle passat, regentats per catalans, gairebé sempre gent de mar, que s'havien establert allí i atreïen la gent amb les sucülències de la cuina catalana.

— **I segonament?**

— En segon lloc, el fet que sigui una cuina completa. No passa com la cuina d'altres regions, que tenen només un o dos guisats característics «el pote gallego», «gazpacho» andalús, «pepitòria» de Madrid, etc), i a més d'això no necessita recórrer a elements forans per les seves composicions. Els productes de la regió li són prou per mantenir la seva incomparable varietat.

— **Teniu algun altre projecte editorial referent a la cuina?**

— Penseu publicar una Història de la Cuina Catalana i, després de la meua mort, es publicarà el meu llibre *Memòries de quaranta anys de Catalanism*, on hi ha també alguna anècdota culinària. De moment la més pròxima activitat meua en aquest ram serà una conferència que penso donar a l'Institut de Cultura per a la Dona⁵, i en la

qual penso dir que amb la cuina passa igual que amb l'oratòria. Crec que fou Ciceró (no vull fer el savi, per més que amb la Fundació Bernat Metge, avui hom pot fer el savi per poc preu), qui digué que en oratòria cal atendre tant com la paraula, el gest. Això passa amb la cuina: una cosa és la recepta i una altra l'art o la traça de saber-la fer. ».

Pep Vila i Medinyà
Filòleg

notes

¹ «L'Avi Muné». Setmanari Popular. Sant Feliu de Guíxols, 9-6-1928, Any XI, núm. 528. Entrevista apareguda anteriorment en el periòdic *La Nau* de Barcelona, en un número indeterminat. En tot moment he respectat els girs i la llengua de l'original. Les notes afegides són de l'autor d'aquest treball.

² Per contra, Josep Pla, un altre bocafi, autor d'*El que hem menjat*, detestava la cuina de l'all, només el tolerava en petites dosis perquè creia que la seva fortor arrossegava i diluïa altres sabors. L'all s'enroca molt temps a l'estómac i fa que les digestions siguin pesades.

³ Bacallà amb les seves tripes, assecat al sol, en comptes de salat.

⁴ És una llàstima que Ferran Agulló no doni més referències d'aquesta obra.

⁵ Institució barcelonina fundada per Francesca Bonnemaison de Verdguer, directora també d'una Biblioteca popular per a la dona.

NOTÍCIES

de l'Arxiu (AMBL)

Donacions

Notícies

Breus

DONACIONES 2008

Donació dels familiars del pintor Joan Vila-Puig

- Ban municipal anunciant la mort a Blanes del gran artista Joan G. Junceda.
- Revista *Perseverança* núm. 1963. Febrer 1946, que inclou un article sobre Ruyra amb una fotografia amb Vila-Puig.

Donació de la Sra. Núria Pla Albertí

- Documentació del seu pare, Joaquim Pla, vinculat a la Societat Coral La Flor Blanenca. Inclou: partitures, llistes d'adhesions per adquirir una senyera (1928), quotes mensuals dels coristes, programes d'actuacions, diploma de la inauguració del carrer Anselm Clavé (1928)...
- Una part del fons documental de l'Estanc Pla, establiment centenari ubicat al passeig de Dintre. c.1950-1970.

Donació de la Sra. Conxita Ricard

- Pòster Esbart Joaquim Ruyra. Vetlles d'Estiu. 1r Festival Folklòric Internacional de la Costa Brava. 1989.

Donació del Sr. Josep Soley

- Diverses fotografies originals en suport paper de les simultànies d'escacs celebrades al Centre Catòlic i al Primer Casino a la dècada dels seixanta i setanta.

Donació de la Sra. Carolina Trinchera

- Revista catalana *D'ací d'Allà* (1918-1924).
- *Història de Catalunya*. Ferran Soldevila (3 volums).
- *Arqueologia i Art ibèrics*. P. Bosch Gimpera. 1932.

Donació dels Premis Recvll

- Publicacions dels treballs guanyadors del XLIII Premis Recvll de Blanes.
- Edició commemorativa del Centenari de Benet Ribas i Fugarolas (1908-1997).

Donació del Sr. Joan Adell Àlvarez

- *El mossèn de les putes i 13 contes més*. IX premi Víctor Mora de narrativa breu, L'Escala. 2007.
- *Puzles*, de Joan Adell. 2008.

Donació de la Sra. Josefina Grimaó

- Dos exemplars del llibre *Viajar es un placer*, de Miquel Caparrós. 2007

Donació del Club Bàsquet Blanes

- Cd amb les imatges de l'exposició realitzada a la Casa Saladrigas per commemorar el cinquantenari de l'entitat.

Donació del Fernando Selvaggio

- Correspondència adreçada a Josep de C. Tuñi i Falguera de Mataró amb referències a persones blanques.
- Lot de postals editades per Josep Alemany i Borràs.

Donació de l'Associació de Botiguers Blanes Centre

- Fotografies de principi de la dècada dels noranta d'establiments comercials del centre de Blanes.

Donació del Sr. Josep Alum Vilabella

- Programa oficial de FITAC 2008, amb la participació de la companyia de teatre El Mirall de Blanes.

Donació del Sr. Sigfrid Galvany

- Còpia de la partitura original autògrafa de la seva sardana titulada *Blanes, jardins i focs*.

Donació del Sr. Fèlix Domènech Giralt

- Recull de poesies de l'autor de l'any 1986.
- Dos quaderns amb pensaments de l'autor a partir dels articles publicats al diari *Avui* durant el 2008.

Donació de la Sra. Mayte Campos

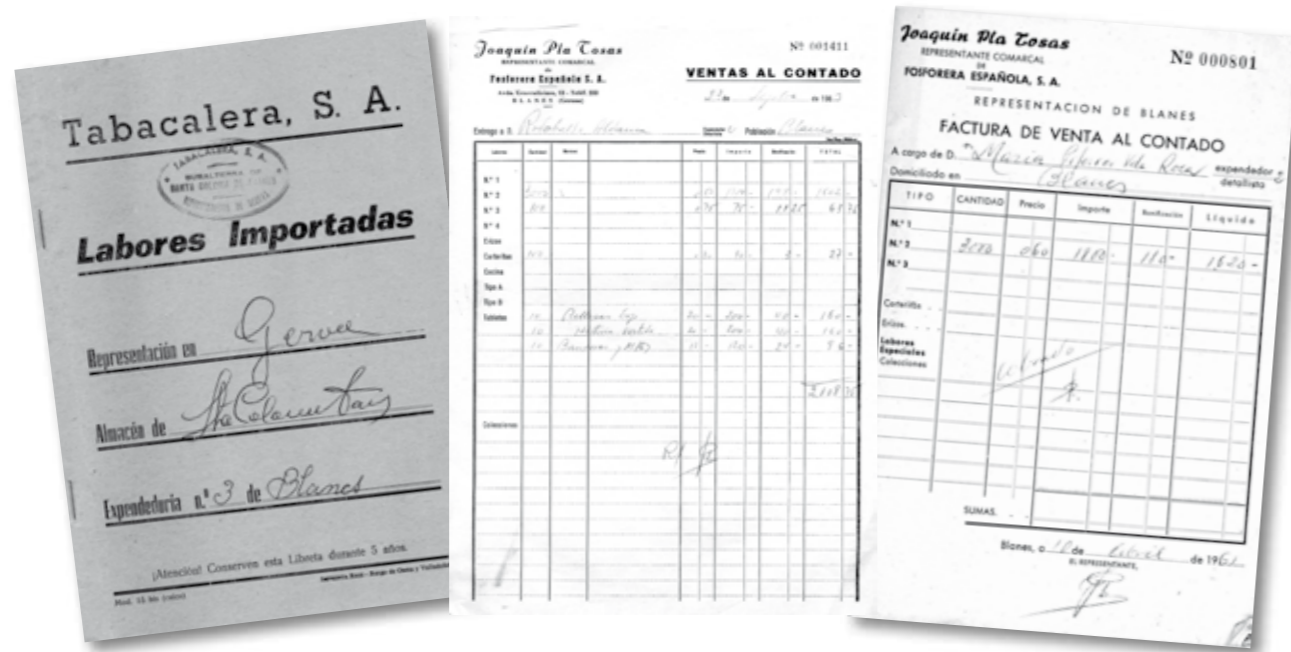
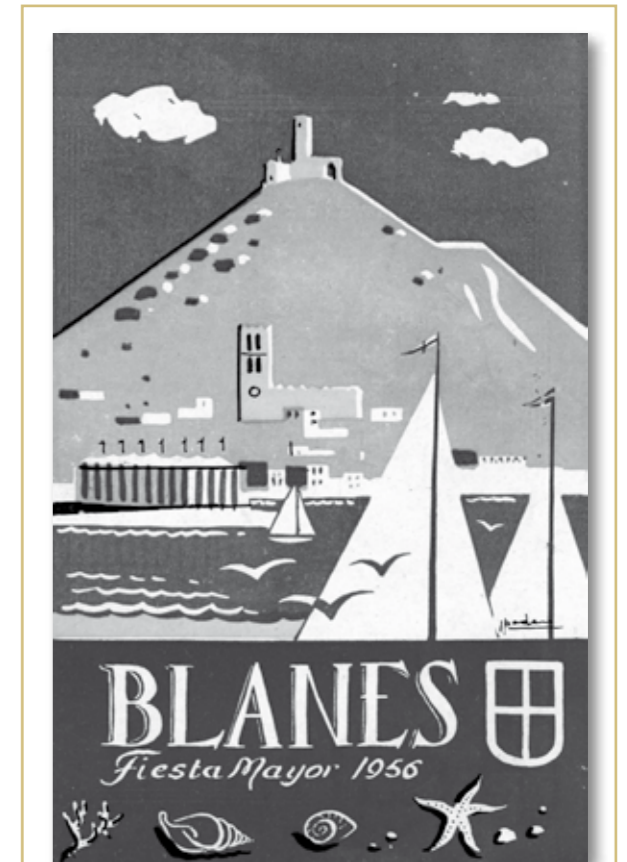
- Un exemplar del llibre escrit per la donant i titulat *Mientras se vive*. (2007)

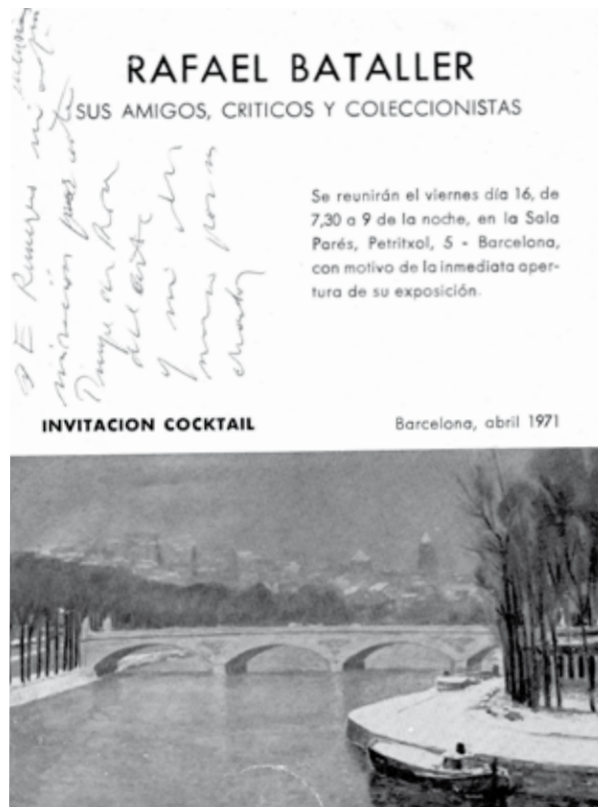
Donació del Sr. Miquel Alventosa

- Llibres de comptabilitat botiga família Alventosa Bonet carrer Ample (1930-1955) i de l'empresa de transports Cuca
- Programes d'actes de la Festa Major de Blanes (1956), del Centre Catòlic i de Germandat de pagesos; retalls de premsa monogràfics sobre Blanes i dos rètols metàl·lics de mitjan de segle XX anunciant l'aigua de Jalpí.

Donació dels Germans Tordera Bordes

- Fotografies familiars antigues d'estudi, en blanc i negre i de gran format.

Donació de la Sra. Victoria Cano García

- *Els amics dels dofins* (2007). Conte il·lustrat per Yolanda Roig i escrit per la donant.

Donació del Sr. Josep Freixa Campassol

- Llibre "Origen y desarrollo de la industria conservera en Galicia" de Gaspar Massó García.

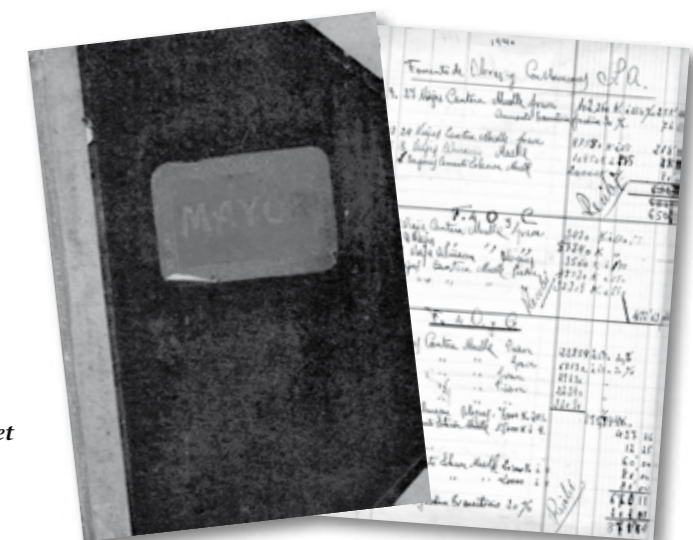
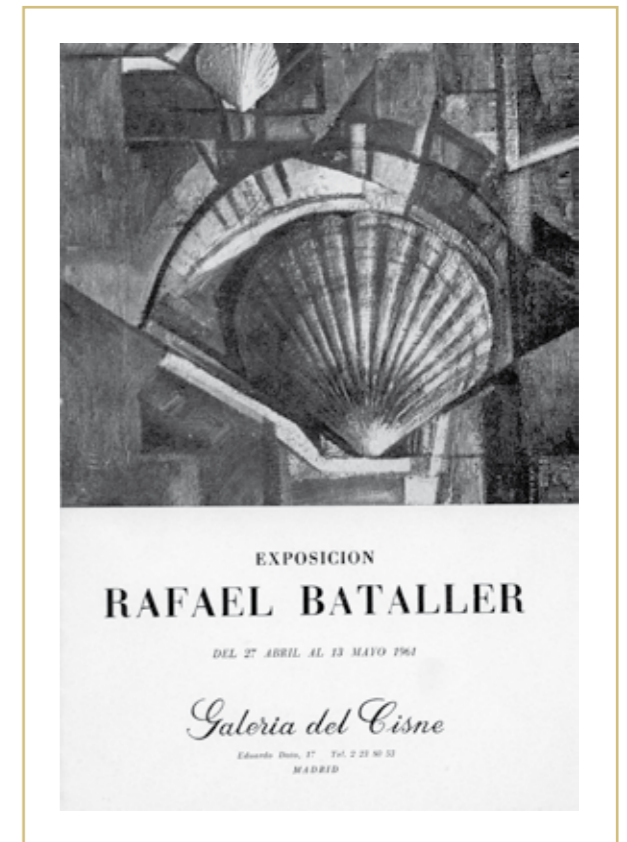
Donació del Sr. Albert Rondon Vidal

- Tres fotografies originals de Francesc Brunet Recasens amb les seccions de l'Orfeó de Blanes l'any de la seva fundació. 1903

Donació del Sr. Rafael Bataller i Giralt

- Aproximadament 2.500 diapositives de pas universal i 1.500 de mida 6X6, que comprenen un període cronològic que comença a la dècada de 1950 i arriba a l'actualitat. El marc geogràfic engloba Blanes, la Vall d'Aran, Formentera i París, els espais vinculats amb la seva activitat de pintor.

- Col·lecció de prop de 2.000 fotografies familiars en suport paper i negatiu plàstic.
- Mig centenar de fotografies sobre placa de vidre de la seva obra pictòrica.
- Vint-i-set plaques de vidre del primer quart de segle XX, fetes pel fotògraf blanenc Josep Pons i Girbau.
- Documentació sobre el seu reclutament i el servei militar.
- Documentació acadèmica a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona) i a l'Institut Nacional de Enseñanza Media (Figueras).
- Documentació relativa a la beca a París oferta per l'Ajuntament de Barcelona (1956)
- Catàlegs i crítiques de les seves exposicions, tant individuals com col·lectives.
- Guions d'entrevistes fetes a la televisió i a diferents emissores de ràdio a Espanya i França.
- Correspondència professional amb altres pintors, institucions públiques i galeries d'art.
- DVD amb el documental biogràfic produït per a Televisió de Formentera (2008).

Llibres de comptabilitat botiga família Alventosa Bonet carrer Ample (1930-1955) i de l'empresa de transports Cuca

NOTÍCIES DE L'ARXIU

Participació a les jornades Blanda Aeterna

Coincidint amb la realització de les activitats programades durant les 1es Jornades de reconstrucció històrica Blanda Aeterna, organitzades pel Departament de Fires i Festes al passeig de Mar, l'Arxiu Municipal va voler col·laborar-hi amb la organització d'un cicle de conferències sobre la Blanda romana amb especialistes d'arreu del país. Aquestes xerrades es van celebrar durant dos dies, el 13 i el 14 de setembre. El primer dia es van impartir quatre conferències repartides entre el matí i la tarda: Blanda en el procés de romanització de la costa gironina, per Josep Maria Nolla (Universitat de Girona-UdG); Blanda ciutat i territori, un avisió històrica, per Joan Llinàs (JANUS); Blanda i els seus entorns des de la perspectiva de l'arqueologia subaquàtica, per Xavier Nieto (Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya- CASC) i la titulada Les armes a Roma i els seus enemics: la conquesta d'Hispania, per Fernando Quesada (Universidad Complutense de Madrid-UCM). Finalment, la clausura de les conferències va anar a càrrec de la blanenca Maria del Vilar Vilà (Universitat de Barcelona-UB) que va parlar sobre la societat romana i les dades arqueològiques sobre la Blanda romana. Totes les conferències van tenir lloc al segon pis de la Casa del Poble i van comptar amb una gran concurrència d'assistents.

Fotografies d'Aitor Roger

Col·laboració amb el programa 30 minuts de TV3

Pioners de la Costa Brava és el nom del documental que va emetre Televisió de Catalunya la nit del diumenge 7 de setembre per commemorar el centenari del bateig de la Costa Brava fet per Ferran Agulló en un article seu a *La Veu de Catalunya* del dia 12 de setembre de 1908. Un equip del prestigiós programa 30 minuts va contactar amb l'Arxiu de Blanes per demanarnos col·laboració en la recerca d'informació i imatges, la tria dels indrets del poble on fer els enregistraments i facilitar-los el contacte amb alguna persona emblemàtica del poble que hagués viscut la transformació d'un poble on la vinya era molt important a viure, en gran part, del turisme. Després de molts contactes previs, finalment, el dia 11 de juny es va fer el rodatge de les escenes principals que van aparèixer al programa, amb Francesc Sánchez com a guionista, Ricard Velis, realitzador i Ferran Prat, com a càmera. El cantant blanenc Esteve Baltrons *Esteban*, les vinyes de la zona de Papalús, el castell de Sant Joan i el Convent van ser els protagonistes d'aquest rodatge.

Fotografies d'Aitor Roger

Blanes bateja la Costa Brava

L'Arxiu Municipal va coordinar els actes commemoratius que va preparar l'Ajuntament per celebrar el centenari del bateig de la Costa Brava, fet per Ferran Agulló des del Convent de Blanes. Aquests actes van tenir lloc a la nostra vila el divendres 29 d'agost i va despertar una gran expectació. Per una tarda, el centre del poble va recular a l'any 1908 i es va ambientar amb unes escenes costumistes que volien recrear diferents aspectes de la vida quotidiana del poble d'ara fa cent anys. Aquestes escenificacions van ser possibles gràcies a la participació del Club Rem Treumal, l'Esbart Joaquim Ruyra, les associacions de veïns del Raval i sa Carbonera i l'Agrupació Teatral Xiroia. A partir de dos quarts de deu de la nit, el Teatre va ser l'escenari escollit per a la conferència que va impartir el tècnic de l'Arxiu, Aitor Roger, i que ara reproduïm en aquest número de Blanda 11. Tot seguit, al mateix Teatre, es va projectar la filmació "Costa Brava: la mirada del viatger", produïda pel documentalista Antoni Martí. La jornada va ser un èxit rotund, tant per la participació popular de figurants i de públic com pel ressò mediàtic que es va aconseguir.

Segon volum de la Col·lecció Fons de l'Arxiu

L'exposició realitzada per l'Arxiu al voltant de l'obra fotogràfica de Francesc Salt s'acompanya d'un catàleg, ara mateix ja exhaurit, que incloïa un estudi sobre l'artista i la seva obra juntament amb les fotografies que es podien veure a l'exposició. Aquesta línia editorial té la voluntat de donar a conèixer, tant als investigadors com a la societat en general, els fons documentals de procedència pública i privada que atresora el servei. Aquesta nova publicació és un llibre indispensable per contextualitzar i valorar l'últim descobriment de la fotografia blanenca: Francesc Salt i Pruna (1895-1970).

Publicació del llibre *Estampes blanques*

El primer d'agost es va presentar el segon volum de la col·lecció Literatura Popular Blanenca titulat *Estampes blanques*, de l'autor Josep Pruna Cortacans. L'acte es va celebrar a les set del vespre a la sala d'actes de la Casa del Poble, amb la presència de l'autor i la seva família.

Fotografies de Joaquim Robert

Exposició *Francesc Salt. La mirada del poble*

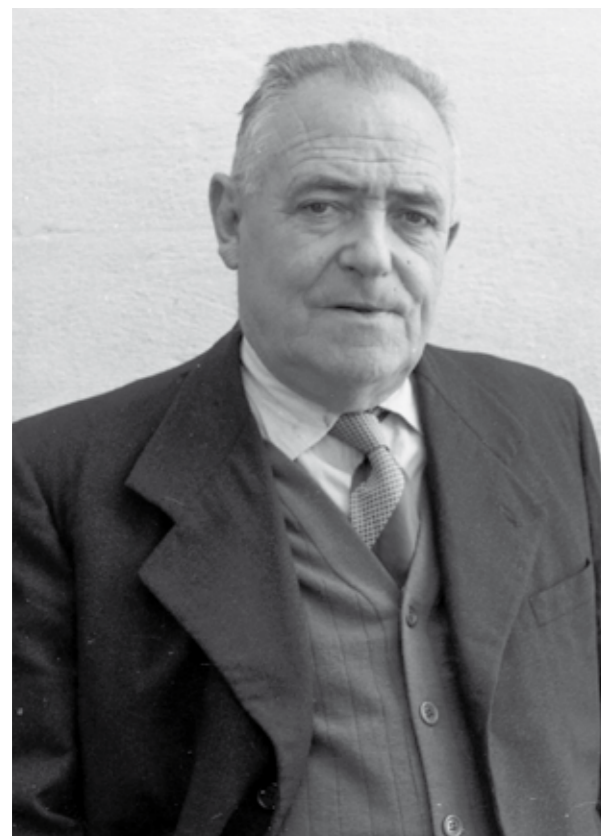
Coincidint amb la donació al municipi del fons fotogràfic de Francesc Salt, l'Arxiu Municipal va organitzar una exposició per conèixer l'obra d'aquest autor gairebé desconegut que va saber captar l'ànima de la societat blanenca de la primera meitat del s. XX, sobretot la de les classes més populars.

El fons Salt destaca per l'abast cronològic (c.1919-1962), la singularitat temàtica i la condició d'inèdites que tenen la majoria de les fotografies. La seva vida laboral es va desenvolupar entre l'estació i la SAFA i el que va determinar la seva dedicació vital a la fotografia varen ser els seus anys d'aprenentatge a l'estudi del preuat fotògraf Josep Pons i Girbau, de qui aquest 2009 celebrem el centenari de l'obertura del seu estudi al carrer Mercaders de Blanes.

Salt va ser un menestral de la fotografia i aplicà el seu ofici de manera minuciosa sense deixar res a l'atzar. En aquest sentit, és de destacar el seu gust per la preparació i l'estudi de la composició de les escenes, sobretot quan retrata grups de persones. L'exposició es va preparar perquè resultés el màxim d'atractiva per al visitant, amb unes sales en penombra amb taules de llum on visionar les reproduccions fotogràfiques, plafons informatius, projeccions d'imatges, música d'ambient i un documental elaborat per Televisió de Blanes.

Les imatges de l'exposició es van dividir en nou apartats, distribuïts a les diferents sales de Casa Saladrigas: retrats, el moll, esdeveniments, nevades, Cala Bona, banyistes, la SAFA i el Racó Blau, paisatges i colles.

Aquesta exposició, que es va allotjar a Casa Saladrigas del 22 d'agost al 5 d'octubre, va ser visitada per prop de 3.500, persones que van deixar constància de la seva admiració i gratitud en el llibre de signatures de l'exposició.

BREUS

- Per tal de commemorar el centenari de la Costa Brava es volen col·locar tot un seguit de banderoles amb una imatge antiga i actual de cada poble de la Costa Brava. Des del Departament de Turisme ens van demanar que féssim una selecció de fotografies per triar-ne una i utilitzar-la per la banderola de Blanes. Finalment, sembla ser que l'escollida mostra un aspecte de Cala Bona.

...

- Al llarg de 2008 han visitat les instal·lacions de l'Arxiu diferents grups d'alumnes de tres centres escolars blanencs. En concret es tracta de dos grups de 1er i 2n del CEIP Joaquim Ruyra (23 d'abril), alguns alumnes de 4t d'ESO de l'Institut sa Palomera (21 de novembre i alguns estudiants de 4t d'ESO del Santa Maria (19 i 26 de novembre i 3 de desembre). Aquests alumnes van conèixer de primera mà el funcionament i els objectius de l'Arxiu, i van conèixer la mecànica per consultar els seus fons, molt important per si han de venir a fer el seu treball de recerca.

- L'Arxiu ha participat en el documental d'Antoni Martí titulat "Costa Brava: la mirada del viatger". Ho ha fet facilitant les imatges que custodiem i que fan referència a la portada del primer Rem de trenta-quatre fins al Vilar, rodades el 1934 per l'igualadí Pere Borràs, formen part de l'esmentat documental, que va ser presentat al Teatre de Blanes el dia 29 d'agost.

...

- Durant el mes de desembre de 2008, a partir de la proposta del Museu de la Pesca de Palamós, Rosa Maria Subirós, cursant d'Antropologia Social i Cultural, s'ha desplaçat a l'Arxiu i ha estat realitzant tot un seguit d'entrevistes a alguns dels col·laboradors habituals de la Secció d'Imatges, per ampliar els continguts de la seva recerca sobre la medicina tradicional i remeis als pobles de pescadors de la Costa Brava.

...

- Hem facilitat diverses fotografies i textos per a la *Guia de patrimoni marítim 2008-2009* que s'ha editat des del Museu Marítim de Barcelona i la Xarxa de Museus de la Costa catalana. En aquesta guia hi trobem un breu resum històric, les característiques principals i la situació dels següents punt d'interès: el Santuari de la Mare de Déu del Vilar, l'ermita de Sant Francesc Xavier, la capella de Nostra Senyora de l'Esperança i el monument a Josep Vieta, l'avi Bagué.

- El tècnic de l'Arxiu, Aitor Roger, va assistir a les 10es Jornades Imatge i Recerca celebrades a Girona els dies 13 i 14 de novembre, i organitzades per l'Ajuntament de Girona i l'Associació d'Arxivers de Catalunya.

...

- A partir del 2 de gener de 2008, l'Arxiu Municipal, juntament amb el Departament de Recursos Tecnològics i la Secretaria General, va implementar el nou sistema de creació, control i seguiment de tota la documentació municipal. A banda de gestionar aquest sistema corporatiu, també s'han donat els primers passos per a estudiar el contingut de les sèries documentals per així diagramar circuits i sintetitzar processos administratius.

...

- L'arxiu de Blanes continua participant a les diferents reunions que celebra la Xarxa de Municipis Indians. Finalment, l'Ajuntament de Blanes s'ha adherit a la mateixa i ha signat els estatuts.

- Com ve sent habitual en els darrers anys, hem elaborat el text informatiu que l'Associació de Pessebristes instal·la en el pessebre monumental que realitzen al passeig de Dintre, al costat de l'Ajuntament. Enguany, l'indret que s'ha escollit per a representar el naixement de Jesús ha sigut l'ermita de Santa Bàrbara.

...

- Des del Departament de Turisme ens ha demanat la nostra col·laboració en la realització d'una ruta per Blanes relacionada amb l'aigua i el mar. Des de l'Arxiu els hi hem facilitat tot tipus d'informació: textos històrics, documents, fotografies antigues i modernes, rutes ja elaborades des de l'Arxiu com la que repassa el llegat dels *americanos* a Blanes...

L'empresa Stoa és l'encarregada de traslladar tota aquesta informació a les PDA que en un futur han de ser l'eina que permeti al visitant fer el recorregut per la façana marítima del poble i conèixer la seva història.

...

- Des de l'Arxiu vam col·laborar amb la cessió de fotografies antigues que van ser incloses a l'exposició que organitzava el Club Bàsquet Blanes per commemorar els 50 anys de la seva fundació. La mostra fotogràfica es va allotjar a la Casa Saladrigas de l'1 al 25 de maig.

...

- Durant les 10es Jornades Imatge i Recerca vam assabentar-nos dels treballs que s'estan fent per conèixer la projecció que han tingut de les Illes Balears a través de l'obra dels fotògrafs que hi ha passat al llarg del temps.

És per aquest motiu que vam establir contacte amb una de les persones encarregades d'aquest projecte, el senyor Xavier Rossell, conservador restaurador del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA), per tal de donar a conèixer les imatges de Formentera i Eivissa que formen part del Fons Rafael Bataller que ha ingressat a l'Arxiu a finals de 2008 gràcies a la donació que ha efectuat el pintor Bataller.

...

- El director de l'Arxiu, Antoni Reyes, juntament amb Joan Domènech Moner, historiador, i Narcís Figueras, president del Centre d'Estudis Selvatans, va formar part del jurat de la 5a edició dels Premis Oh d'Història Oral que convoca Ràdio Marina, destinats a reconstruir el passat recent dels pobles de l'àrea d'influència de l'emissora amb seu a Blanes.

Els treballs guanyadors varen ser: en tercer lloc el treball titulat "La pesca a Tossa de Mar" de Josep Maria Leonart de Tossa, en segon lloc el treball titulat "La reforma del carrer Ample" de Tània Targas de Blanes i en primer lloc va quedar el treball titulat "El primer franquisme a la Vila d'Hostalric 1939-1953" d'Elisabet Díaz Pararols d'Hostalric.

- L'Arxiu ha col·laborat amb el Departament de Cultura per portar a Blanes l'exposició Cuba a Catalunya. El llegat dels indians, que es va celebrar a la sala Maria Luisa Garcia-Tornel del 7 al 30 de novembre. Durant l'acte d'inauguració, el tècnic de l'Arxiu, Aitor Roger, va fer una breu presentació per parlar de la petjada dels americanos a Blanes, de la influència que van tenir a la nostra vila i per explicar els documents i fotografies que es conserven a l'Arxiu i que estaven exposats a les vitrines de la sala. En aquest mateix acte es va presentar el llibre que ha escrit la periodista Tate Cabré per aquesta exposició comissariada per Mireia Olivé.

Hem d'agrair també la col·laboració de l'empresa caves Mont-Ferrant que va col·laborar amb una degustació del seu nou producte de l'*Americano*.

...

- L'Arxiu ha donat suport al treball sobre testimonis vius de la Guerra Civil que està realitzant l'estudiant blanenc Enric Barber Sans. L'entrevista a Josep Delgado Delmas, de 92 anys, es va fer a la sala d'imatges de l'Arxiu el passat 30 d'octubre.

- Aquest 2008 hem continuat acollint estudiants a l'Arxiu, perquè puguin desenvolupar a les nostres instal·lacions els seus períodes de pràctiques. Enguany és el cas de Gerard Serrat Lanau, que estava cursant 2n de Batxillerat a l'IES Sa Palomera.

...

BIBLIOGRAFIA

Ressenyes

Puzles

per Mercè Rigo i Grimalt

Passatgers al paradís

per Joan Adell Álvarez

Els amics dels dofins

per Francesc Fàbrega

La vida oculta

per Karolina Kembamba

Mientras se vive

per Ramon Freixenet Estol

Tots els ulls no són dones

[Sobre *Els ulls tancats* de la Roser Atmetlla]

per Cristina Fernández Recasens

Viajar es un placer

Estampes blanenques

Mi poesía

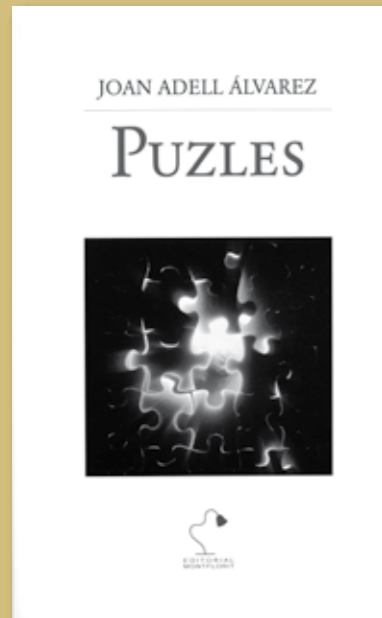
65 anys Club Vela Blanes

Immortals, sans i perfectes

Francesc Salt, la mirada del poble

Blanes, a través d'un fotògraf per descobrir...

Els 50 anys d'història del Club Bàsquet Blanes 1958/2008

Autor: Joan Adell Álvarez
 Edita: Montflorit Edicions i Assessoraments, s.l.
 Lloc: Cerdanyola del Vallès
 Any: 2008
 Pàgs.: 164

PUZLES

Premi de Narrativa Artur Simó 2007

Tothom sap que un puzle és un trencaclosques de poques o moltes peces que hom ha d'ajuntar per tenir la idea d'una imatge global. Unes depenen de les altres i sense la seva supeditació és impossible percebre un tot.

La metàfora que en Joan Adell emprà en el títol de la seva novel·la, *Puzles*, i que descriu com a l'afició preferida del seu personatge Ramon, l'inspector que ha d'intentar descobrir la trama, no és solament "la història de lladres i serenos", en la qual el professional lliga caps i reconstrueix la història, sinó que, com diu el mateix autor, és "un puzle de misèries". Les misèries de la classe benestant catalana que, amb la seva opulència i voracitat pels béns materials i el triomf, s'aboca a situacions anorreadores i roïnes on els seus personatges, perduts en una immensa solitud, passen les seves misèries per la història, intentant aferrar-se, com els naufrags, a dependències malaltisses: "som naufrags Irene, pobres naufrags arrapats a taulons que, amb prou feines, encara suren... intentem salvar-nos sense enfonsar-nos mútuament".

En Joan Adell, amb un cert pessimisme, hi burxa amb duresa, dibuixant, peça per peça i amb molta precisió, un retrat poc amable de la societat, on no intenta salvar cap personatge i on cada un d'ells ha de

compartir la seva pròpia responsabilitat.

Com en el tríptic *El jardí de las delicias* (puzle que en Ramon construeix pacientment i quadre en què El Bosco pinta els pecats capitals), circulen en la novel·la personatges dominats per venjances, ambicions i luxúries, plens d'una forta càrrega eròtica, i on, com en la pintura, l'arbre del bé i del mal acompanyarà amb la seva presència tot el llibre. Però la denúncia moralitzadora del món entregat al pecat d'El Bosco no serà l'objectiu de l'autor, sinó que en Joan deixarà lliscar els seus personatges, creant relacions interactives entre ells, que molt hàbilment ens aniran presentant un ambient tan enrarinat, en què *El crit* de Munch (puzle de tres-centes peces que en Ramon no ha pogut acabar) serà l'única sortida.

"Que n'és d'extravagant la bèstia humana, danyant-se a ella mateixa" - diu el Dr. Camps, l'únic personatge humanitzat que, malgrat la seva integritat, tampoc no aconsegueix salvar-se - "o potser volent defugir la nostra condició de bèsties, ens exigim unes pautes de comportament que ens són balderes?".

És una pulsio de mort destructiva, present en la història de la humanitat que, com treballa Freud a *Més enllà del principi del plaer*, només

la podrà aplacar el món simbòlic que organitza la llei. Una llei interna necessària que ordena les nostres pulsions mortíferes i que l'autor, sense saber de psicoanàlisi, descriu com a "pautes de comportament". Unes pautes de comportament, no balderes ni imposades, que formen part de la nostra pròpia estructura psíquica i que ens serviran per mantenir-nos més o menys estables en el benestar.

Els personatges, cercant el que Freud anomena "l'objecte irremediamentament perdut i mai realment tingut" que els completi, busquen en les possessions materials, dependències emocionals i perversions, quelcom que el substitueixi.

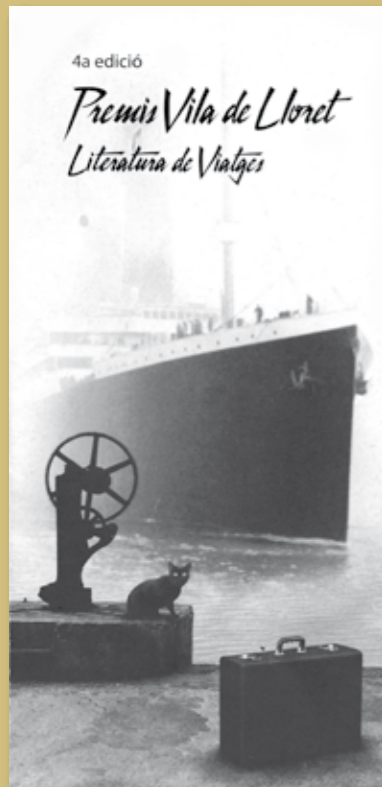
De forma compulsiva i en la recerca del seu objecte perdut, intenten completar el seu puzle que els donarà la felicitat, s'acoblent a peces destructives que els aboquen al precipici o bé intenten refugiar-se encaixant-se a peces tan fràgils que mínimament podran ser sostingudes.

El recurs literari final de la trama, que ens desconcerta i no encaixa, deixarà el puzle inacabat. El puzle incapaç de completar, "presantificat" per *El crit* de Munch (crit del nadó en naixer) marcarà la tragèdia de la nostra existència sempre incompleta i destinada a la mort.

Només la mirada *voyeur* de l'autor, que, "amagat rere un mirall" contempla la tragèdia i és capaç

de narrar-la com la Cristina (un dels seus personatges), podrà aïllar-nos i cercar en el plaer de l'escriptura la gran capacitat de la paraula que pot fantasiejar, sense viure-ho, tant d'infortuni.

Mercè Rigo i Grimalt
 Escriptora, psicòloga i psicoanalista

Autor: Ramon Freixenet Estol

PASSATGERS AL PARADÍS

Premi de Narrativa Vila de Lloret 2008

“Malgrat l’admiració i el mimetisme que susciten els grans viatgers, que se sàpiga, ningú no ha aconseguit anar més enllà d’un mateix”. Amb aquestes paraules comença Freixenet la seva fascinant narració, i ens caldrà arribar al final del seu periple per saber si té raó. L’autor és honest des del començament, quan ens diu que estem a punt de llegir “un grapat d’històries vertaderes, apunts de viatge, textos filtrats pel sedàs del temps, la distància i allò viscut que deuria succeir”.

Passatgers al paradís —un títol carregat de cruel ironia, perquè tots sabem que només existeixen els paradisos perduts— ens brinda el privilegi d’endinsar-nos en el continent negre de la mà d’un home que el coneix molt bé, tant, que és capaç de desmitificar-lo alhora que ens el fa estimar. Amb una intensitat narrativa poc comuna, Ramon Freixenet ens fa viure les pors de l’home africà, la lluentor de la seva pell suada, la seva perplexitat infantil veient com, tots els capvespres, l’horitzó s’empassa el disc roig del sol i, sobretot, l’obsessió d’aquella gent per assolir el seu somni europeu nord enllà, amb la tenacitat de les formigues cegues.

Viurem amb un realisme dur, però alhora carregat de tendresa, el xiscler de la dona negra parint a peu dret en

una clariana de la selva, així com la inhumana prostitució de Tamba, el nen soldat, per aconseguir el seu somni, o la frustrada travessia amb pastera de Jemel, un drama humà que, a còpia de veure’l per televisió mentre dinem, ha deixat d’impressionar-nos.

Freixenet —tots els que coneixen la seva obra ho saben— és un enamorat del continent africà i aquest fet es fa palès al llarg de tota la narració que estem comentant. Perquè només un enamorat pot parlar de l’objecte estimat de la manera que ell ho fa. Les descripcions de l’entorn i dels paisatges, sinceres, sense fàcils amaneraments, transmeten al lector la màgia d’aquelles terres, però també la seva duresa extrema, tan extrema que “la mare Àfrica foragita els seus fills lluny de la seva abraçada”.

Per les rutes africanes no viatgen només aquells homes que, “amb un sarró penjat al coll i unes sabates velles balancejant sobre el pit” cerquen el seu paradís, sempre rumb al nord, amb el cervell ple de somnis i el cor encogit per la por. Una altra mena de viatgers s’endinsen per camins i senders, també a la recerca dels seus somnis, somnis que tal vegada van començar-se a covar al sofà de casa, tot mirant un documental a la televisió. El narrador ens en mostra una

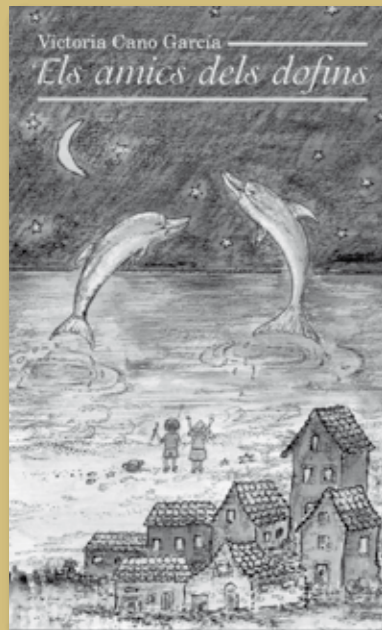
extensa gamma, des del “viatger de bocata de sardines” fins al client de la *Companyia Internacional Aventurers*. Magnífica la descripció del sopar a la selva, a la llum de la lluna, d’aquests aventurers de *Vissa platino* i fantasies de *Mogambo*.

Són dos móns. Allunyats l’un de l’altre en l’espai, en el temps, en la cultura, en les necessitats, en les inquietuds, en el color de la pell... Dos móns que, no obstant les seves profundes diferències, empesos per motivacions aparentment diverses, es llancen a vagarejar pels camins africans. I aquesta és la gran metàfora de “Passatgers al Paradís”. El negre espantat que s’enfronta obsedit als perills de la selva, del desert i del mar ¿ho fa només per assolir una vida millor que la seva? I els blancs que passen l’Estret amb el seu senzill tot terreny o a bord de luxosos 4x4, ja siguin abnegats cooperants d’oenagés o burgesos de vacances ¿tenen clares les autèntiques motivacions del seu viatge? Són preguntes que m’ha suscitat la lectura d’aquesta inquietant narració, a les quals l’autor no vol respondre de forma explícita.

Però potser la gran pregunta hauria de ser: aquests dos móns, s’arribaran a trobar algun dia? En el relat d’en Freixenet els personatges d’ambdós universos s’encreuen més d’un cop en els seus recorreguts, prenen contacte. ¿És un contacte només físic? ¿Es transmeten quelcom més que unes mirades temorenques

o encuriosides? L’autor, tal vegada perquè parla amb el desig, ens insinua que l’encontre és possible. O potser no. Potser haurem d’acceptar que, tal com ens ha dit al començament de la història, “ningú no ha aconseguit anar més enllà d’un mateix”.

Joan Adell Álvarez
Llicenciat en medicina i escriptor

Autor: Victòria Cano García
 Edita: Indústria Gràfica Montserrat, SA
 Lloc: Blanes
 Any: 2007
 Pàgs.: 21

ELS AMICS DELS DOFINS

Com a gènere literari, els contes infantils contenen una sèrie d'elements essencials que, contràriament a d'altres gèneres perfeccionats al llarg dels segles, han romàs invariables des del seu remot origen oral en la nit del temps, quan els homes explicaven rondalles als infants al voltant del foc primigeni. Un d'aquests elements és la imprecisió geogràfica i temporal: "en un país llunyà, fa molts i molts anys". Aquest senzill recurs, d'entrada, revesteix el relat d'un halo d'irrealitat: adverteix al lector/oient que s'endinsa en un món paral·lel on, fora de les coordenades habituals, tot és possible.

Un altre tret fonamental, que necessàriament està relacionat amb l'anterior, és una certa atmosfera d'ingenuïtat, a la qual contribueix la presència, sempre, de nens com a personatges. No debades la infantesa, potser per la seva proximitat amb l'úter, és l'etapa més màgica i crèdula de l'existència, en què els desenganys de l'adulthood encara no han deixat empremta i on, per tant, no regeixen les lleis naturals de la lògica que es mussen els sentits.

A partir d'aquests components bàsics, els contes infantils es divideixen en dos subtipus: els que, segons l'arquetip definit per Propp, presenten un protagonista virtuós que persegueix un objectiu elevat,

i un antagonista (el "dolent") que li ho vol impedir, fins que el bé s'acaba imposant al mal i triomfa, amb el clàssic "final feliç"; i els contes sense presència antagonista (i, sovint, tampoc protagonista), que es limiten a proposar un món edènic en què la serp encara no ha fet la seva incursió.

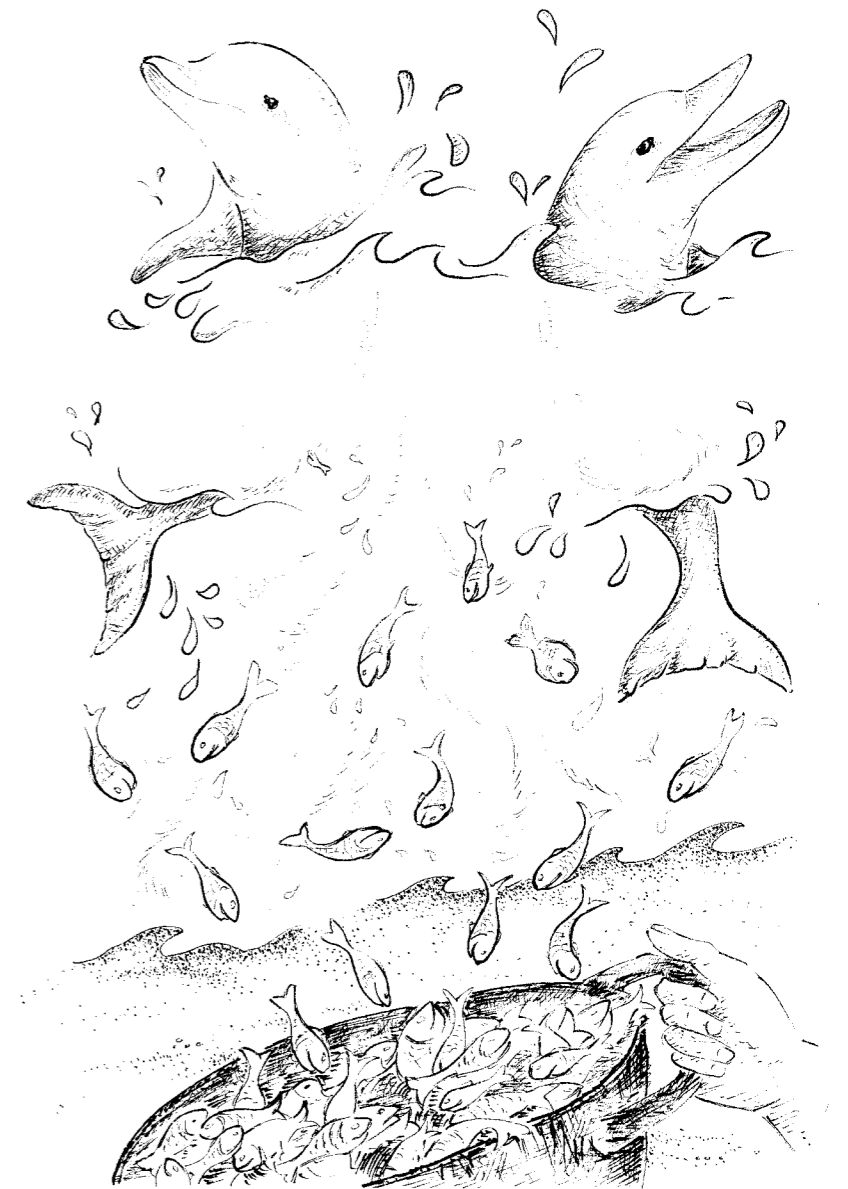
A aquest darrer gènere pertany *Els amics dels dofins*, el conte-escena de Victòria Cano que, d'altra banda, compleix amb tots els altres requisits esmentats. De fet, es tracta d'un conte mágicocostumista que, en la seva essencial brevetat, es compon de tres o quatre escenes encadenades però independents, que suggereixen un món idíl·lic que no coneix el mal, i en el qual els éssers humans viuen en comunió amb la natura: més concretament amb el mar.

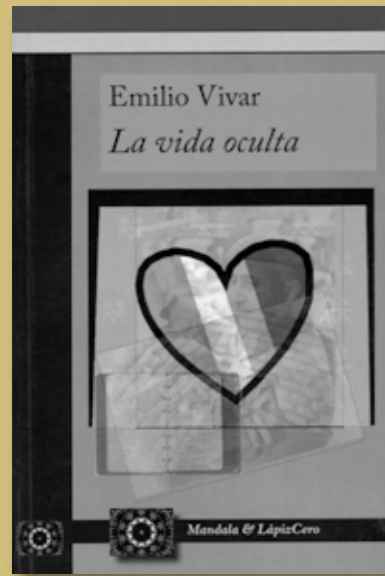
Unes escenes que, també amb traç senzill, ha il·lustrat amb encert Yolanda Roig: nens jugant a la platja, la família sopant peix fregit, i la pluja de peixos –el manà diví– sobre el poble "amic dels dofins". El que ens planteja Victòria Cano es redueix a això: un tranquil poblet de pescadors on els homes pesquen, les dones cusen, els nens juguen i ballen i, quan arriba el bon temps, tots plegats reben el regal del mar –els peixos–, el premi a la seva innocència. Perquè en realitat, a aquest

poble preindustrial de bona gent només li cal sortir a pescar un cop l'any: amb els peixos que els dofins, com semidéus, fan saltar i caure dins les xarxes i estris que els homes, dones, nens i nenes paren a la platja, en tenen prou per menjar fins a la primavera següent. La resta del no-temps d'aquest poble feliç, no contaminat, transcorrerà en la repetició cíclica del joc i la dansa i les tasques casolanes.

Com correspon a tot conte infantil, el llenguatge és clar, senzill, essencial; la sintaxi, planera; l'adjectivació, justa. Trets formals que contribueixen a crear aquesta atmosfera d'irreal lluminositat diürna i marinera, de recollida foscor esquitxada per les pinzellades bategants dels estels i la lluna i les cuques de llum. I de fons, com a banda sonora: de dia, la remor del vent i el ritme trencat de les onades engrescadores; i al vespre, l'orquestra de cambra de les branques dels arbres i la fuga dels grills insomnes. Tot plegat, per bastir un escenari d'harmonia còsmica, de felicitat edènica: el més allunyat possible de la realitat crua i sòrdida.

Francesc Fàbrega
 Filòleg

Autor: Emilio Vivar
 Edita: Mandala & Lápiz Cero
 Lloc: Madrid
 Any: 2007
 Pàgs.: 360

LA VIDA OCULTA

La novela del escritor Emilio Vivar, de Blanes, es un laborioso entramado de historias mínimas puestas al servicio y desarrollo de su personaje central, Antonio. El texto, impregnado de ciertos matices trágicos e invisibles, aborda con decisión y eficacia el día a día de la vida oculta de un homosexual de provincias en plena posguerra. Describe con pelos y señales lo que acabará siendo un drama rural, un cómputo de tristezas en blanco y negro, cuyo esperpéntico escenario, atrapado en la grisura de un inacabable periodo de libertades truncadas, magníficas estrecheces y colosales desamparos, podía estar ubicado en cualquier villorrio del suelo patrio.

Vivar evoca en su novela el modelo que utilizaba el vencedor para implantar en todo el territorio la intolerancia de unos pocos sobre la libertad de la mayoría (y de qué modo era aplicado con extrema severidad, desde el *orden* y *mando* y el *fanático oscurantismo*, aquello mezquino de quienes se sabían –según sus credos- guardianes de las verdades absolutas *unos* y de las almas benditas los *otros*). Por esos años terribles e ingratos hace deambular el autor a sus personajes en *La vida oculta*, en el vértigo de aquella realidad abismal y por supuesto real, exenta de toda ficción, por muy literaria que ésta sea. Sin embargo, aquí esta-

mos hablando de la ficción de una novela de 360 páginas, capaz de hacer verosímil o no el texto que la conforma: escenarios, personajes, trama, nudo, desenlace y las voces narradoras con particulares acentos de un periodo abominable, en el que la inteligencia aprovechó para ausentarse de tanta barbarie y mediocridad.

Aquellos eran tiempos de estraperlo, de racionamiento, de miseria y de hambre; al compás del *Cara al sol*, del *Ave María* y de las radios chillonas que, además de poner en los discos solicitados *Me debes un beso*, voceaban a diestro y siniestro que fumar y beber coñac *era cosa de hombres*. En efecto, había que ser muy hombre y no era suficiente con la apariencia, uno se veía en la necesidad de reprimir ciertos impulsos que pudieran dar pie a equívocos cercanos a lo pecaminoso, a esa enfermedad contagiosa y viciosa de *los invertidos* (¡éste era el nombre; éste, el estigma!). Así que uno andaba por la acera correspondiente siguiendo el canon establecido por *la moral y las buenas costumbres*, que no era otro sino el de ser muy hombre a todas horas.

La vida oculta de Emilio Vivar evidencia que tanto *unos* como *otros* actuaron en connivencia para establecer un tipo de puritanismo enfermi-

zo, sujeto a la más pura y dura de las represiones sexuales de que se tenga noticia, por lo que en aquel país adolescente había que disimular los primeros escauceos a ciegas con los *subidones* de testosterona, frenarlos, ahogarlos a lo sumo en la pila del agua bendita, y, como castigo por unos pecados de la carne que apenas si se entendían, afrontar penitencias larguísimas e incompresibles. Así era como los *otros* les querían, limpios de cuerpo y pensamiento, para desterrar del horizonte local, y para siempre, las *manoletinas* compartidas a la vera del río, los *tocamientos impuros* en los retretes, y en cuanto a los adultos, aquello relacionado con la *pluma*, el exceso, el desahogo y el *puterío* canalla dentro y fuera del matrimonio.

La historia de Antonio, fuera del contexto pertinente, más que triste puede parecer patética. Aparentar que uno no era maricón en aquel tiempo suponía una tarea harto complicada que, invariablemente, conducía al mundo del sexo innombrable, a lo pecaminoso, lo abominable, en definitiva, a la homosexualidad, cuya práctica a escondidas, en la sordidez de un callejón sin salida de cualquier extrarradio, era un riesgo para ambos amantes. Darse placer mutuamente individuos de igual sexo, además de obscenidad viciosa era *pecado mortal*... Semejante elección sexual, tan vieja como el mundo, la calificaba el sistema como desviación severa del

instinto o enfermedad muy grave y en extremo difícil de guarecer. Para el infractor, suponía de inmediato la aplicación de la *Ley de Vagos y Maleantes*.

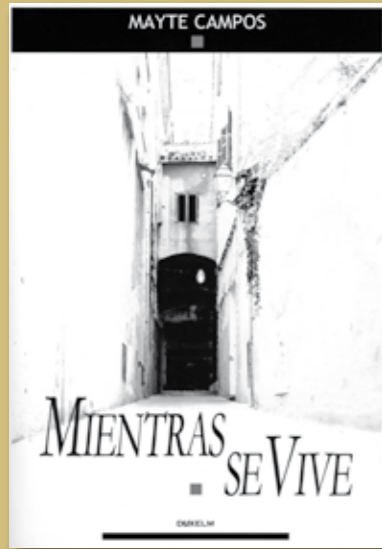
La vida oculta puede suscitar la vieja teoría de que son los ciclos y no el devenir quienes gobiernan el rumbo de la cotidianidad, y que con semejante horizonte a la vista sería posible especular en la futurología que al final de unos años oscuros siempre empieza una etapa de reconstrucción novedosa, fértil y abundante, donde las expectativas de crecimiento deberían estar garantizadas de facto.

A toro pasado, visto el intrínquilis planteado en la obra desde una perspectiva actual, hay que concluir que en poco o en nada ha cambiado el asunto desde entonces. La intolerancia sigue campeando a sus anchas en todo el territorio nacional y en otros territorios. El estigma persiste en el imaginario colectivo y no se advierte que pueda extinguirse a corto plazo. No obstante, la sociedad moderna acepta de entrada cualquier militancia o pertenencia al colectivo gay (no en vano se hace llamar moderna), cuando todo el mundo sabe que el derecho a escoger es una falacia, un espejismo inventado a propósito por una sociedad de doble moral, para que la libertad sexual, aparentemente sostenible, no pueda entrar en crisis, pese acusar reiterados colapsos.

Sobre la entrada en crisis, como consecuencia de un pésimo e incompetente adoctrinamiento, y sobre los espejismos alguien dijo que se podría morir de éxito; dijera lo que dijera, éste fue el resultado directo y único responsable del final de cuarenta años de oscuridad y de calvario: a *unos* se les murió el padre, de peritonitis y de complicaciones múltiples; a los *otros* la madre, de soledades y de olvidos masivos.

La vida oculta no es otra cosa sino el resultado de un trabajo de investigación considerable, un esfuerzo intelectual en solitario a lo largo de una cantidad importante de tiempo que, con tesón y mucha duda, ha podido ver la luz en forma de libro. Por ello tenemos que congratularnos de ser conciudadanos de un autor de la valía de Emilio Vivar y felicitarle por la publicación de su obra.

Karolina Kembamba

Autor: Mayte Campos
 Edita: Dux Editorial
 Lloc: Barcelona
 Any: 2007
 Pàgs.: 203

MIENTRAS SE VIVE

Mientras se Vive reúne dieciocho relatos trepidantes, sugestivos, inteligentes, en los que la sonrisa, la inquietud y la sorpresa acompañan al lector desde la primera página hasta la última. Con un estilo intimista, Mayte Campos, a través de las fantasías, los miedos y los anhelos de sus personajes –gente corriente que resulta de lo más variopinta-, destapa con ironía, y a veces sin clemencia, la fragilidad del ser humano y nos adentra en el misterioso mundo del inconsciente, en el que todo es posible (text de la solapa del llibre) per Marta Bovet.

En aquest primer llibre de relats l'escriptora blanenca Mayte Campos debuta en el panorama literari del nostre país (a banda d'alguns escrits d'art publicats entre el 1999 i el 2004), amb una edició de tapa dura que m'atreveixo a qualificar de luxosa.

Va explicar-me que tot li va succeir a una velocitat de vertigen: donar el manuscrit una nit a l'editor, rebre la resposta afirmativa d'aquest al cap de pocs dies, fer les correccions pertinents, decidir el disseny de portada, la foto i el currículum de la solapa, ajustar el text més atractiu i menys revelador per a la sinopsi de la contra per, finalment, veure la sortida del llibre al carrer i trobar-se firmant exemplars del seu *Mientras se Vive* a la rambla barcelonina just al costat de

plomes conegudes. Allò li va fer l'efecte de tocar el cel amb els dits sense haver esmerçat cap esforç per aconseguir-ho.

Si va ser això o no el que em va explicar la meva col·lega, no n'estic gaire segur –fa poc que ens coneixem- però, alguna cosa semblant al que he escrit sí que em va dir, com ara: que la distribució del llibre no era prou bona, que en volia una de millor per a la propera obra i que, si calia fer-ho, canviaria d'editorial. Aleshores, va fer bé de no creure en el miratge, parany que l'hauria conduït de ben segur, a trepitjar l'abisme de les decepcions profundes dels qui només aspiren a ser *escriptors* i prou.

Tenir ambició a l'hora d'afrentar l'obra literària marca tot el procés creatiu amb l'impuls necessari per fer créixer els personatges des d'un no-res subterrani i invisible i, amb molt d'esforç, disciplina i un bon grapat d'idees solvents, mirar d'engiponar una història capaç d'arribar a la fi d'allò que un dia es va engegar amb convicció. Una altra qüestió seria que l'obra tingués ressò al mitjà: un èxit mínim, comarcal, local... amb un reconeixement prim i fugisser n'hi hauria prou; això, naturalment, per qui comença, sempre li resulta llunyà i a priori inabastable.

El llibre de Mayte Campos reuneix els ingredients ne-

cessaris per aconseguir l'interès d'aquells i aquelles que busquen una lectura fresca, intel·ligent i vertiginosa, amanida amb una càrrega implícita de sarcasme que no deixa indiferent el lector; allò quotidià i coetani circula amb entera llibertat amunt i avall del tibet cable del funàmbul al llarg de les pàgines de *Mientras se Vive*, sense xarxa ni cap mena de pudor, ni trampa ni cartó... el que explica la Campos resulta proper pel que té de versemblant i d'assequible, de comestible i de canalla alhora. Hi ha de tot, com en el fet de viure, sembla que l'autora amb un esforç per trobar llenguatges adients per al seu discurs assa-gés retòriques en què, de sobte, la veu interior canvia de registre sense avis previ i ha de ser el propi lector qui, a corre-cuita, ha de suturar la ferida oberta en el discurs, per tal de poder concloure la història.

Aquestes, per descomptat, són les apreciacions d'una lectura recent que només s'han d'entendre com a opinió personal de col·lega que sap l'esforç que representa escriure un text com aquest, les hores de dedicació en solitari que cal distreure per construir la *vidilla* a la canalla protagonista, l'entorn d'aquesta i la història que ho embolcalla tot plegat, on haurà d'emmirallar-se el possible lector amb la seguretat que dóna la certesa en reconèixer-ho. Al darrere de tota publicació hi solen haver un munt de somnis, anhels i expectatives, qui sap si els d'una

lletraferida atrapada per l'encanteri de la paraula.

Ho deia Leopardi: *la prosa, per tal de ser veritablement bella i conservar aquella suavitat i pastositat combinada, entre d'altres coses, de noblesa i de dignitat, que es fa palesa en totes les proses antigues i gairebé en cap de moderna, cal que tingui sempre un deix de poesia, no res en particular, sinó un to en general...*

La qüestió seria doncs: com es diu allò que se'ns explica i com s'estalvien les paraules per dir-ho. La claredat del missatge dins un text interessant, elegant, fluid i intel·ligent sembla que seria una de les fórmules màgiques per aconseguir l'èxit. Doncs, som hi!. Escriure costa esforç, temps, voluntat i molta disciplina, escriure bé (segons la dita), *són figues d'un altre paner*. Tothom escriu com pot, segurament el millor que sap; a Blanes, hi ha molta gent que ho intenta i d'altra que llegeix i que, segons sembla, esperona les vocacions literàries encara que aquestes siguin tardanes. A l'actualitat, es gaudeix d'un servei de préstec de biblioteca competent i d'espais còmodes on es fan conferències, presentacions de llibres, música, exposicions... Sembla doncs que *La Cultura* a la fi hagués decidit apostar per aquest municipi que de sempre s'havia caracteritzat per una certa apatia i per una notable i minsa tradició cultural; però, ara ja fa temps que sumem i la mostra de tot plegat és que tenim una altra escriptora entre nosaltres.

Mientras se Vive reuneix una sèrie de divuit relats en tres blocs ben diferenciats: *Inconscient*, *Hotel* i *Abans de ser gran*. Divuit històries de bon llegir, raonablement reeixides, entretingudes i a estones sorprenents, dins el context global del que és una primera obra. Felicitem la Mayte Campos per la publicació del seu llibre i des d'aquí li donem la més cordial benvinguda, tot augurant l'èxit a la seva obra.

Ramon Freixenet Estol
Jubilat i aprenent de viure

Autor: Roser Atmetlla
 Edita: RBA-La Magrana
 Lloc: Barcelona
 Any: 2008

TOTS ELLS NO SÓN DONES

[Sobre *Els ulls tancats* de la Roser Atmetlla]

A la superfície

Tancar els ulls per fer memòria. Obrir els ulls per tornar al present.

El títol de la darrera novel·la de l'escriptora blanenca Roser Atmetlla admet moltes interpretacions. Perquè a *Els ulls tancats* (La Magrana, 2008) els personatges, en efecte, tanquen els ulls per recordar però també s'obren els del lector per tal que vegi allò que d'altres no han volgut mostrar. Per exemple, les condicions laborals dels treballadors de la fàbrica de la Seat de la Zona Franca de Barcelona. Per exemple, la situació desfavorable de la dona. Per exemple, els "altres herois" de la història, els qui no apareixen a la versió oficial del que va ser el franquisme (i, per extensió, els qui no apareixen a la versió oficial de res), aquells a qui mai es recordarà amb una placa enlloc. Potser, perquè no ho voldrien, no els caldria, no ho entendrien. Potser perquè els seus valors són uns altres i els duen als ulls, tant si els obren com si els tanquen.

Amb aquest treball, la Roser Atmetlla s'interessa per les vides dels obrers que, des d'una fàbrica que es va crear per a ser símbol del règim franquista, van convertir-la – com assenyala Carles Vallejo¹ – precisament en el contrari: el símbol de la lluita antifranquista.

Una data, el 18 d'octubre de 1971, en què es produeix l'ocupació de la fàbrica per part dels obrers. I entorn d'aquell dia, tot un món que es precipitarà a partir de l'arribada de l'Eulàlia, personatge que farà reviure als altres tots els fantasmes. Perquè *Els ulls tancats* és una novel·la que també s'ocupa del passat, de la memòria. I ho fa, per una banda, amb una anàlisi de com ens enfrontem íntimament a qui vam ser, de què passa quan reapareix en el present aquest "altre nosaltres" que creiem oblidat. (Potser perquè som ahir, avui i demà sempre.) I per una altra banda, amb una anàlisi de com ens hi enfrontem col·lectivament, perquè: qui són els nostres herois? Qui, els protagonistes de la història? Qui apareix als llibres? I a les pàgines de la premsa? Ben segur que no ho són els personatges de la Roser Atmetlla. Perquè a *Els ulls tancats* les heroïnes són elles. I perquè els protagonistes són humils. L'heroi és la mare, és el fill, és l'home de la teva vida.

El de Roser Atmetlla és un treball de compromís amb l'escriptura, que aquest cop utilitza com a eina per mostrar una visió crítica de la realitat. L'escriptora mostra un món fet per homes i per als homes. I per tot això també ella esdevé heroïna. Potser perquè els seus valors són uns altres. I perquè d'escriptors

herois ja n'hi ha massa i, casualment, tots ells no són dones.

Immersió

L'aigua circula per les novel·les de la Roser Atmetlla. Perquè som aigua. I llegir *Els ulls tancats* és també submergir-se en un balneari i gaudir dels corresponents banys: el *Frigidarium*, el *Tepidarium* i el *Caldarium*. No en diré més, quedi reservat a l'impetuos lector llançar-se a la piscina.

Cristina Fernández Recasens

nota

¹ Carles Vallejo és president del Memorial per als Treballadors de la SEAT

VIAJAR ES UN PLACER

Autor: Miquel Caparrós
Edita: Ariel Rivadeneira
Lloc: Barcelona
Any: 2007
Pàgines: 311

L'autor, nascut a Badalona l'any 1936 i establert a Blanes de del 1949, va definir la vida com un viatge. En aquest llibre de relats pòstum Miquel Caparrós ens parla de la seva vida, i per tant dels viatges que ha fet arreu del món amb la seva esposa i que va voler compartir amb els lectors.

MI POESÍA

Autor: Juan Castro
Edita: Gràfiques Catalunya
Lloc: Blanes
Any: 2008
Pàgines: 192

L'autor, nascut a Cambil (Jaén) l'any 1924, va emigrar a Catalunya a la dècada dels cinquanta. A Blanes va trobar la feina, l'amistat i la comprensió de la gent del poble. A Blanes hi ha fet arrels i és on ha escrit la major part de la seva obra poètica, que ha volgut recopilar en aquest volum. El llibre es troba dividit en quatre apartats: *Himnos y otras poesías*, *Poesías románticas*, *Canciones de cuna*, *Poemas y fabulitas infantiles*, *Poesías religiosas*, *Poemas y fandangos dedicados a la memoria de Juan Valderrama* i *El adiós y unas palabras para la historia*.

IMMORTALS, SANS I PERFECTES

Autor: Salvador Macip
Edita: Edicions 62
Lloc: Barcelona
Any: 2008
Pàgines: 318

En aquest llibre del metge i investigador Salvador Macip (Blanes, 1970) l'autor fa un repàs dels coneixements científics acumulats fins ara, explica els avenços biomèdics dels darrers anys, respon els dubtes més freqüents i ofereix una previsió de com la biomedicina canviarà radicalment les nostres vides en un futur proper. Un recorregut apassionant pel món de la investigació i les tècniques mèdiques més recents.

ESTAMPES BLANENQUES

Autor: Josep Pruna
Edita: Ajuntament de Blanes
Arxiu Municipal
Lloc: Blanes
Any: 2008
Pàgines: 367

Un nou número, el segon, de la Col·lecció Lectura Popular Blanenca, en aquesta ocasió dedicat a recopilar les Estampes blanques de Josep Pruna, publicades durant vint anys a la revista *Recvll*. Es tracta d'una extensa sèrie de dibuixos que constitueix una excel·lent recopilació gràfica i escrita de les tradicions i costums de Blanes.

65 ANYS CLUB VELA BLANES

Autor: José Luís Yubero Rodríguez
Edita: Club Vela Blanes
Lloc: Blanes
Any: 2008
Pàgines: 299

El Club Vela Blanes celebra el seu 65è aniversari publicant un magnífic llibre que l'ofici del llicenciat en història José Luís Yubero s'encarrega de convertir en una eina bàsica per entendre la trajectòria dels esports marítics a Blanes durant gran part del segle XX. Yubero analitza la trajectòria del club des del vessant esportiu i social a través de quatre grans capítols cronològics que són: els antecedents, els primers anys, la consolidació del club i les acaballes d'un segle, inici d'una nova era.

FRANCESC SALT, LA MIRADA DEL POBLE

Blanes, a través d'un fotògraf per descobrir..

Autor: Josep Pruna
Edita: Ajuntament de Blanes
Arxiu Municipal
Lloc: Blanes
Any: 2008
Pàgines: 108

El segon volum de la Col·lecció Fons de l'Arxiu està dedicat al fons fotogràfic de Francesc Salt (Blanes, 1895-1970), cedit a la ciutat per la filla del fotògraf. Aquest és un fons relativament petit, no arriba a les 2000 imatges, però d'una gran qualitat atesa la seva cronologia i el caràcter d'inèdites de la majoria de les imatges.

ELS 50 ANYS D'HISTÒRIA DEL CLUB BÀSQUET BLANES 1958/2008

Autor: Comissió 50è aniversari del C.B.Blanes
Edita: Club Bàsquet Blanes
Lloc: Blanes
Any: 2008
Pàgines: 195

Aquest llibre és un recull de records, vivències i notes històriques sobre la creació i l'evolució d'un dels clubs esportius més importants de la ciutat: el club Bàsquet Blanes. El seu contingut s'estructura en dues parts: una primera que fa referència als antecedents del club i l'altra que va de la fundació l'any 1958 a l'actualitat. Del volum cal destacar-ne l'acurat disseny i la gran profusió d'imatges, que fan visibles la gran quantitat de persones que han format i formen part de la família del bàsquet blanenc.

*S*erva ordinem et ordo te servabit

Aquesta edició fou acabada el dia 31
de desembre de 2008 als tallers
d'Indústria Gràfica
Montserrat
